STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02699

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פערלאג מענדעלע
ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

פערטער באנד

נייע פארבעסערטע אויסגאבע

פערלאַג: געזעלשאַפט „צענטראַל", וואַרשע, נאָוואָליפּקי 7

1 9 2 8

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים
(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

די טאַקסע

אָדער די באַנדע שטאָדט־בעלי־טובות

משוד עניים
מאנקת אביונים
עתה אקום.

פערלאג „מענדעלע" ווארשא
1928

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

די טאַקסע

„די טאַקסע אָדער די באַנדע שטאָדט בעלי-טובות“ איז אַרויס צום ערשטען מאָהל אין 1869 אין זשיטאָמיר און דערנאָך איבערגע-דרוקט געוואָרען אין ווילנא אין 1872 א. א. וו.

„די טאַקסע“ איז אַ שאַרפע, בייסענדיקע קריטיק אויף די יו-דישע שטאָדט-בעלי-טובות, די קאָהלעפעל און רעדעל-פיהרער. מענ-דעלע שרייבט אין זיין אַריינפיהר צו דער „טאַקסע“ מיט זיין איי-גענטימליכען מאָן: „געבליבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט אונז יודען אויסגעוועהלט פון אלע אומות און האָט אונז געלייטזעליגט מיט אַ טאַקסע, מיט אַ קעסטעלע, מיט פּאָפּעטשיטעלעס, מיט גבאים, מיט קהלס-לייט, מיט פּאָוויערענעס, מיט בוררים, ישרנים, שתדלנים און מיט זעהר פיעל במלנים“. מענדעלע אַליין שרייבט אין דעם אַריינפיהר: „ס׳שרייט צו אייך אַ קול פון אַ סך צובראָכענע הערצער, פון אַ סך אומגליקליכע יודען, דאָס איז אַ קול פון אָרימע לייט, פון נויט-בעדערפטיגע, פון בעלי-מלאכות, און פון דערשלאָגענע מענשען, וואָס מען דישעט, ווי קעץ, און מען לאָזט זיי נישט קיין קאָפּ אויפהויבען א. א. וו.“.

שוין אין די נעמען פון די פּאַרשוינען ליגט זייער כאַראַקטער: ר׳ איציק וואָלף ספּאָדיק, ר׳ שמעיה תם, ר׳ משה בעל תכלית, ר׳ יוסף מהיבא תיתי—„דאָס זענען די טובי העיר, פּאפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע, אַלע זענען זיי בעלי-צרקות, אָבער גאָר איבער אַ פרעטדער קעשענע. אַלע זענען גאָט׳ס סטראַפּטשעס, פרומע כשר׳ע יודען“... דערנאָך געהט—ר׳ יאָסעלע שינדער, ר׳ ראובן פּיאַווקין, ר׳

נתן פרעכמאַן א. א. וו. און מענדעלע באַרגט נישט קיין רייד או
קיין פאַרבען צו שילדערען און צו מאָהלען די אַלע מיאוס'ע מעשים
פון די אונגעבעטענע „טובי־העיר” און זייערע משרתים. און מען קאָ
זיך פאָרשטעלען, ווי אָט די סאַטירע האָט אויפגערודערט די שטאָדט
באַרדיטשעוו, אָדער גלופּסק, ווי זי ווערט ביי מענדעלען אָנגערופען.
„די טאַקסע” האָט אויפגעריהרט דאָס גאַנצע באַרדיטשעווער וועלטעל...
די שענע יודען האָבען אין שפּיגעל אַליין דערקענט זייער שענע
צורה, און אַלע האָבען אָנגעהויבען טייטען אויף זיי מיט די פינגער און
בענוצען דערביי זעהר אָפט שאַרפע ווערטער און ווערטלעך פון דער
„טאַקסע” 1). די באַרדיטשעווער „טובי־העיר” זענען געווען זעהר געטראָ־
פען פון דעם ווערק, און דער מחבר ש. י. אַבראַמאָוויטש, האָט גע־
מוזט עוקר זיין מיט זיין פאַמיליע פון באַרדיטשעוו קיין זשיטאָמיר.

„אין טוניעיאַדעווקע—ברענגט ש. ניגער מענדעלעס אַ וואָרט—איז
דאָ אַ ווערטעל: פון וואָס מען זאָל נישט שמועסען, מוז אַרויסקומען
אויפ'ן טוידט, און פון וואָס מען זאָל נישט רעדען אויף אַנ'אסיפה,
מוז מען אויסלאָזען מיט דער טאַקסע פון פלייש”. און אויך די פאָלקס־
שרייבער, וואָס האָבען טוניעיאַדעווקע געוואָלט אויסבעסערען — פלעגען
אויסלאָזען שטענדיג מיט דער טאַקסע. זי איז געווען די „סיבה פון
אַלע סיבות”... די ליטעראַטור אין אַן איבערגאַנגס־צייט האָט שטענדיג
אַ חוץ אַ גוטען, אַ געליבטען העלד, וואָס זי ליובט אין הימעל אַריין,
נאָך אַ העלד אַ בייזען, אַ רשע... דער בייזער פאַרשוין פון דער
השכלה־ליטעראַטור אין העבּרעאיש איז געווען—די חומרא, אין
יודיש—די טאַקסע. מענדעלע האָט אָבער די טאַקסע פערשטאַנען
ברייטער, טיעפער, ווי אַנדערע. אַזוי ווי די טאָרבע איז ביי איהם
נישט גלאַט אַ טאָרבע, אַ לעבעדיגער, שטויציגער זאַק, מיט וועלכען
מען געהט איבער די הייזער, נאָר אַ סימבאָל פון דעם יידישען

---

1) י. ח. ראַווניצקי—ש. י. אַבראַמאָוויטש, אַלע ווערק פון מענדעלע מו״ס
באַנד I, ז. XXXV.

דלות, פון דעם יודישען לעבען־פון־ווינד, פון די „יודישע פרנסות“, אַזוי איז אויך די ט אַ ק ס ע ביי איהם אַן אויסדרוק פון די אינעוועניגסטע סאָציאַלע אוּנגערעכטיגקייטען, וואָס פערבּיטערען און פערפינסטערען דאָס יודישע לעבען, אַן אויסדרוק פון די קהל׳שע יודישע „פּאַראַנדקעס“, פון דער גאַנצער כּנופיה בעלי־טובות, בעלי־עצות, כּלל־פערזאָרגער, נגידים, שתדלנים, קאָבּלעפּעל, טעלערלעקער...

„דער המון אַליין ווערט נאָך אין דער „טאַקסע“ נישט אַרויסגע־שטעלט פאַר אַ קעמפער (אייזיק זאַאיקע איז אַ קרבּן פון נאַאיווער פאַנאַטישער עהרליכקייט, נישט פון קאַמף), דער המון איז נאָך דער־שלאָגען, אונטערטעניג, ער בעט זיך רחמים ביי דער כּנופיה, ער קאָן מער נישט ווי זיפצען: „אַז אָך און וועה איז אונז“, דערפאַר אָבער איז דער פאָרשטעהער פון דער אינטעליגענץ, וועקער, אַ קעמפער, אַ היציגער קאָפּ און אַן עכטער פאָלקס־פריינד, ער איז דער ערשטער סאָציאַלער דרשן אין דער יודישער ליטעראַטור. „איך קאָן נישט שוויי־גען! — זאָגט ער — איך מוז געהן אַרויסזאָגען דעם אמת גאַנץ פריי, זאָל כאָטש די וועלט וויסען!“ און ער געהט און האַלט דרשות פאַר׳ן פאָלק, אין לעבעדיגע בילדער שילדערט ער די נויט און די אָרימקייט פון דער יודישער מאַסע, אין זעהר העפטיגע, כאָטש זעהר אונקלאָרע, אויסדרוקען פּראָטעסטירט ער געגען די יודישע בעלי־טובות“... 2)

„מיט זיין מויל — זאָגט ש. ניגער — האָט גערעדט צו אונז דאָס יו־דישע לעבען, די יודישע נויט... וועקער געהערט צו אַ דור, וואָס האָט נאָך נישט קיין אידעאַל, נישט קיין סאָציאַלען, נישט קיין נאַציאָנאַלען. זיינע פאָסירונגען זענען מעהר נעגאַטיווע, ווי פּאָזיטיווע. עס איז געווען דעמאָלט אַן איבערגאַנגס־צייט; אַזוי ווי שטענדיג אין אַזאַ צייט, האָט מען געמוזט אַ סך צושטערען, איידער מען האָט אָנגעהויבּען צו בויען, וועקער איז, אַזוי ווי זיין נאָמען, טאַקע מעהר נישט ווי אַ וו ע ק ע ר, ער איז אָבער דער ע ר ש ט ע ר וועקער, דער אָנזאָגער פון דער סאָ־ציאַלער דיפערענצירונג, פון דעם סאָציאַלען קאַמף, וועלכער האָט זיך

2) ש. ניגער — וועגן יודישע שרייבער 1 ז"ז 42—44;

אַנגעהויבען שפּעטער און וועלכער האָט אַריינגעבראַכט אין דעם יודישען לעבען גאָר נייע מאָמענטען...״

דער צושטאַנד, אין וועלכען מענדעלע האָט געשריבען די טאַקטע, גיט ער איבער דורך די ווערטער פון וועקער. ס׳קומט גדליה פּיקהאָלץ און דערצעהלט אויס פאַר שלמה וועקער די אַלע שענע מעשים, וואָס ווערען אָבגעטהון אין טונעיאַדעווקע, וואו ער, פּיקהאָלץ, איז געווען רב: „ווער אונטער אַלע אומות—זיפצט ער—קאָן נאָך אַזוי פיעל ליידען און שווייגען ווי יודען?״ וועקער ווערט זעהר שטאַרק אויפגעבראַכט פון די מעשיות, ער כאַפּט זיך אויף און פאַר גרויס עגמת־נפש צורייסט ער דאָס ביכעל, וואָס ער האָט געהאַלטען פריהער אין לייענען. פּיקהאָלץ פרעגט איהם פערוואונדערט: וואָס טהוסט דו, שלמה?״ און „מיט א ריהרענדע שטימע״ ענטפערט אים וועקער:

„איך טהו דאָס, וואָס אונזערע עלטערען האָבען געטהון אמאָל בשעת חורבן, דאַרטען אויף די טייכען בבל׳ס. אויף די ווערבעס דאָרטען האָבען די משוררים אויפגעהאָנגען זייערע פידלען, זיי האָבען מעהר נישט געוואָלט שפּילען, נאָר קלאָגען, יאָמערען און טרויערען. גענוג זינגען, גדליה! גענוג שרייבען שירים, מליצות, בשעת אונזער פאָלק, אונזער אָרים פאָלק, ליידט אויף דעם טייך גנילאָפּיאַטקע. צורייס אויך די סטרונעס פון דער יודישער פידעל (ער רייסט מיט אימפּעט). יודען זענען נישט געבוירען געוואָרען צו זינגען, צו שפּילען... מען מוז האָבען אין זינען ערנסטערע זאַכען... מיר וועלען פּרובען ביידע עפּעס שאַפען, עפּעס ווירקען פאַר אונזערע אָרימע יודען״. 3)

און „מערקווירדיג—באַמערקט נוח פּרילוצקי 4)—אפילו אין דער אונב׳רחמנות׳דיגער סאַטירע, וואָס האָט געדאַרפט זיין אַן עפענטליכער פּאַטש אין פּנים אַלע פּני פון דער אַלטער יודישער קהילה; אפילו אין דעם פערניכטענדעם ווערק, אין דעם געוואַלדיגען קאַמפּ׳ס־פּאַמפלעט האָט

---

3) מענדעלע מו״ס—אַלע ווערק, די טאַקסע. באַנד IV, ז: 26—27.

4) נוח פּרילוצקי,--שלום יעקב אַבראַמאָוויטש—וואַרשע 1920, ז. 11—14:

מענדעלע זיך אויפגעהויבן אויף אַ העכערן שטאַנדפּונקט, וואָס האָט דעם בוך צוגעגעבן אַ העכערע ווערט, און איז אַ בעווייז פון אבראַמאָוויטש'עס אינטעלעקטועלישע רייפקייט און פון זיין טיפער איינזיכט אין די פערוויקעלטע פערהעלטענישען פון סאָציאַלען לעבען... מענדעלע מוכר ספרים בעשולדיגט שוין נישט אין דער פינסטערער יודישער לאַגע בלויז דעם רעליגיעזען פאַנאַטיזם, די מאכט פון די בעלי־מופת, דאָס חסידות און דעם מאַנגעל אין בילדונג. ער לענקט די געזעלשאַפטליכע אויפמערקזאַמקייט אויף די פּאָליטישע און סאָציאַל־עקאָנאָמישע פערהעלטענישען, וואָס האָבען גורם געווען דעם יודישען דלות און אַלע דערשיינונגען, זיין פועל־יוצא. ער מוסר'ט נישט די פאָלקס־מאַסען, זענצט זיי נישט אויס די הסרונות זייערע, זידעלט זיי נישט פאַר דער קולטורעלער אָבגעשטאַנענקייט, פאַר די אַלטפרענקישע אָבערגלויבענס"...

די „טאַקסע" איז אָנגעשריבען אין אַ דראַמאַטישער פאָרם מיט אַקטען און סצענעס, מיט דיאַלאָגען. „מענדעלע–שרייבט ד"ר א. מוקדוני–האָט, ווי זיינע פאָרגענגער אין דער יודישער ליטעראַטור, נישט געהאַט אין זינען אַ קאָנקרעטע ביהנע, שוישפּיעלער א. ד. ג. ער האָט גאָרנישט געטראַכט פון אַ יודיש טעאַטער. אידם אַליין איז זאָגאַר נישט געווען קלאָר, פאַרוואָס האָט ער געשריבען די „טאַקסע" און דעם „פריזיוו" אין דער פאָרם פון .אַ דראַמע. מענדעלע פּרובירט צו ערקלערען אין זיין הקדמה צו „דער טאַקסע", פאַרוואָס האָט ער אויסגעשטעלט צום אָנהויב פון זיין דראַמע אַ צעטעל פון פאַרשוינען. ער וויל בעווייזען, אַז ער האָט עס נישט געטהון פון גאווה וועגען, חלילה. „איך האָב געמאַכט אַ בעזונדער צעטעל–זאָגט מענדעלע–פון די אַלע פערזאָנען, וואָס קומען פאָר אין דער מעשה, כדי זיי זאָלען אַלע שטעהן פאַר די אויגען און מען זאָל זיי תמיד געדענקען". אַ האַרבערע קשיה–פאַרוואָס האָט ער בכלל גענומען אַ דראַמאַטישע פאָרם–דאָס איז אייגענטליך פאַר'ן זיידען אַליין נישט געווען קלאָר... די דראַמאַטישע פאָרם האָט מענדעלען געבונדען די הענד, און ער האָט זיך נישט געקאָנט פריי בעוועגען... די פאָרם האָט געצוואונגען מענדעלען

צו פעררוקען זיך אין אַ ווינקעל און לאָזען אַנדערע רעדען. אין די דראַמעס איז ניטאָ מענדעלע אַליין. איהר זעהט ניט זיין קלוגען שמייכעלע, זיין טיעפען בליק, איהר הערט ניט זיינע האַרציגע ווערטער, איהר זעהט נישט זיין ביידעל, זיין פעקעל ספרים און הערט ניט, ווי ער שמועסט מיט'ן פאָלק ישראל 5)...

„די טאַקסע" איז אַ היסטאָרישע דאַטע אין מענדעלעס שאַפונג, אין דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַטור און אין דער כראָניק פון אונזער געזעלשאַפטליך לעבען" (נ. פרילוצקי). די „טאַקסע" „האָט דעריבער אַ ווערט ניט נור פאַר דער יודישער ליטעראַטור־געשיכטע, נאָר אויך פאַר דעם היסטאָריקער פון די געזעלשאַפטליכע בעוועגונגען ביי יודען אין דער צווייטער העלפט פונ'ם פאָריגען יאָהרהונדערט" (ש. ניגער).

נ. מ.

---

5) ד"ר א, מוקנודני—צוויי מענטשן, אַלע ווערק פון מענדעלע מו"ס קריטיק באַנד I,

די טאַקסע

אָדער די באַנדע שטאָדט-בעלי-טובות

אמר מענדעלי מוכר ספרים—זאָגט מענדעלי מוכר ספרים: געלויבט איז דער בורא, וואָס האָט בעשאַפען גרויסע ימים, זעהר פיעל טייכען: דעם נילוס, דעם טעטערעוו און דעם בעריהמטען טייך גנילאָפּיאַטקע, וואָס האָט בעשאַפען די הרי חושך, די מדבריות, פוסטינעס, אַ סך ווילדע מקומות און די גרויסע יודישע שטאָדט גלופּסק, געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט אונז אידען אויסגעוועהלט פון אַלע אומות און האָט אונז געלייטזעליגט מיט אַ טאַקסע, מיט אַ קעסטעלע, מיט פּאָפּעטשיטעלעס, מיט גבאים, מיט קהלס=לייט, מיט פּאַוויערענעס, מיט בוררים, ישרנים, שתדלנים און מיט זעהר פיעל בטלנים. געלויבט איז דער בורא פאַר אַלצדינג, וואָס ער בעשאַפען: געלויבט איז ער פאַר די ווילדע חיות, לייבען, לעמפּערטען, וועלף, בערען, און פאַר די בעלי=טאַקסעס, געלויבט איז ער פאַר די בהמות, פאַר די אָקסען, פאַר די פערד, פאַר די אייזלען, פאַר די גלופּסקער פיינע בריות און פאַר דער גאַנצער חאָפּטע בעלי טובות... נישט דאָס אָבער בין איך אויסען, איך דאַנק און לויב גאָט, וואָס ער האָט מיך בעהאַרצט און מיר געהאָלפען אָבצודרוקען די דאָזיגע שרעקליך=שיינע מעשה, איך האָב ניט געזשאַלעוועט קיין מיה, ניט קיין געלט און האָב ניט געקוקט

דערויף, וואָס אַטייל וועלען אויף מיר שטאַרק ברוגז זיין. די מעשה איז חלעבען אמת. איך האָב יאָ אָסור ניט אויסגעטראַכט פון דעם קאָפּ, הערט נאָר, אידען, הערט נאָר, וואָס עס איז געשעהן:

מעשה שהיה כך היה. היינטיגען טאָג נאָך סכות האָב איך מקבל געוועזען אַ פּאַסילקעלע, וואָס איז אָנגעקומען דורך דער פּאָטשט גלייך צו מיר אויף מיין נאָמען. איך האָב תחלת געמיינט, אַז דאָס מוז זיין פּעקלעך ציצית אָדער קינדערשע וולוטשקענע יאַרמעלקעלעך וכדומה אַזעלכע זאַכען, נאָר אַז איך האָב עס אויפגעעפענט, האָב איך אַרויסגענומען אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּירען, פערשריבען פון אַלע זייטען, און צווישען זיי איז געלעגען אַ בריוועל, וואָס אין איהם איז געשטאַנען געשריבען די דאָזיגע ווערטער.

„להרבני הנגיד המפורסם מוהר"ר מענדעל נ"י. הנה אַזוי ווי איהר האָט אַ שם אין דעם היגען ווינקעל פאַר איין עהרליכען מאַן, אַזוי ווי מיר וויסען, אַז איהר פאָהרט תמיד ארום אין אַלע אידישע מקומות מיט ספרים און איהר זייט אַמאָל אַ בעלן אָבצודרוקען מעשיות אויף אייערע הוצאות, בכן שיקען מיר אייך דאָ אַריין אַ שרעקליכע מעשה, וואָס איז פערלאָפען אין אונזער שטאָדט און בעטען אייך, אַז איהר זאָלט מוחל זיין אָבדרוקען, וועט איהר אייך פּשוט קונה זיין עולם הבא. דאָ שטעהט בעשריבען די שטוטשקעס פון אונזערע גלופּסקער בעלי טובות, וואָס האָבען זיך אַליין אָנגעוואָרפען אויף דער אומגליקליכער שטאָדט נעבעך מיט זייערע טובות און פיהרען איטליכען ביידער נאָז. זיי האָבען שוין ביי אונז אַרויסגעצויגען די קליי פון די ביינער, מיר ליידען, מיר ווערען פערשוואַרצט, מיר עסען ניט קיין פליייש, מיר האָבען שוין אַ פּנים ווי די רוחות און קענען שוין מעהר ניט אויסהאַלטען פון די טובות, מען האָט שוין אפילו געפּרובט שרייען, שרייבען פראשעניעס, נאָר וואָס הערען זיי אַ וועלט? זיי זיינען רייך, זיי זיינען גבאים, פּאָפּעטשיטעלעס און די גאַנצע שטאָדט איז ביי זיי אין די הענד, זיי האָבען פּאָוויערעניעס, זיי האָבען שתדלנים, וואָס נעה-

מען גרויסע זשאַלאָוואַניעס פון אונזער בלוט, פון אונזער געלט, און בעגראָבען אונז נאָך צעהן איילען אין דער ערד, הכלל דער מלאך המות שעכט און בלייבט גערעכט. מיר זעהען זעהר גוט אַרויס, אַז מיט שרייען, מיט פראַשעניעס וועלען מיר גאָרנישט מאַכען, די בעלי טובות וועלען זיך אומעטום קענען פערענטפערען, און זייער פערענט-פערען זיך וועט נאָך אונז קאָסטען געלט, עס וועט אַלצדינג אויס-געהן צו אונזער קאָפּ... מיר ווילען נאָך פרובען איין מיטעל: אָפּ-דרוקען די דאָזיגע מעשה, וואָס איינער פון אונזערע שטאָדט-לייט האָט זי אָנגעשריבען, זיין נאָמען וויל ער דערווייל ניט מגלה זיין, מחמת כמה טעמים, מיר פערזיכערען אייך, אַז אַלצדינג, וואָס דאָ שטעהט, איז אמת, מיר קענען אפילו שווערען אין טלית און אין קיטעל, פערקעהרט, דאָ פעהלט נאָך זעהר פיעל זאַכען, מיר בעטען אייך, ר׳ מענדעלע, מהוט אַ מצוה און דרוקט אָב די מעשה, אונזערע נעמען קענען מיר אייך איצט ניט אויסשרייבען, נאָר איהר זאָלט וויסען, אַז אין אונזער בריעף שרייט צו אייך אַ קול פון אַ סך צובראָכענע הערצער, פון אַ סך אומגליקליכע אידען, דאָס איז אַ קול פון אָרעמע לייט, פון נויט-בע-דערפטיגע, פון בעלי מלאכות, און פון דערשלאָגענע מענטשען, וואָס מען דושעט זיי ווי קעץ און מען לאָזט זיי ניט קיין קאָפּ אויפהויבען, דאָס איז אַ קול פון פערוויסטע ווייבער און קינדער, וואָס מען האָט זייערע מאַנען, זייערע מאַטעס נעבעך פערשיקט און איינגעזעצט אין די טורמעס, דאָס איז אַ קול פון אַ סך דערשלאָגענע, פערוואָגעלטע, אידישע קינדער, הערט, ר׳ מענדעלע, דאָס קול, פאָלגט און דרוקט אָב די מעשה, תאמר וועט דורך דעם נצמח ווערען אַ טובה. אידען חלעבען וועלען די דאָזיגע מעשה כייפען, וואָרום עס קען זיין, אַז זי פערלויפט זיך ניט נאָר אין גלופּסק אַליין, אפשר מאַקע אויך אין אַנדערע אידישע שטעדט״...

אָט דאָס איז אין קורצען דער בריעף, וואָס איך האָב מקבל געוועזען. איך האָב איבערגעלייענט די מעשה און האָב מיר פאַרגע-

נומען זי אָבצודרוקען. ניט אַזוי גיך טהוט זיך אָבער װי עס רעדט זיך, איך האָב גענוג געהאַט צו זינגען און צו זאָגען ביז איך האָב דערלעבט צו זעהן אַ געדרוקטע בלעטעל. דער כתב יד איז ניט געװעזען ריין געשריבען, ערטערװייז פערפלעקט מיט טינט, פיעל סצענען זיינען געװעזען פערװענדט, ניט געשטאַנען כסדר, הײנט אין אַ פּאָר ערטער האָט נאָר געפעלט עטליכע בלעטלעך, דער שרייבער האָט זיך אַפּנים נעאײלט. הכלל, עס איז מיר גענוג די אויגען אַרויסגעקראָכען ביז איך האָב אַלצדינג צונויפגעשטעלט. איך האָב מיר ניט געקענט אײנהאַלטען און ערטערװייז אַריינגעמישט מיינע אַ פּאָר װערטער פון דעם, װאָס איך האָב געזעהען—געהערט אויף מיינע נסיעות, אַחוץ דעם האָב איך געמאַכט אַ בעזונדער צעטעל פון די אַלע פּערזאָנען, װאָס קומען פאָר אין דער מעשה, כדי זיי זאָלען אַלע שטעהן פאַר די אויגען און מען זאָל זיי תמיד געדיינקען. אָט קוקט זיי, זייט מוחל, אָן, דאָס זיינען די פאַרשוינען:

ר׳ איציק װאָלף ספאַדיק ר׳ שמעיה תם ר׳ משה בעל־תכלית ר׳ יוסף מהיכא תיתי ר׳ יודעלע שטאַנדהאַפט	דאָס זענען די טובי העיר, פּאָיעַטשיטעלעס פון דער טאַקסע, אַלע זענען בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פרעמדער קעשענע, אַלע זענען גאַנס סטראַפּציעס, פרומע כשר׳ע יודען, חוץ שטאַנדהאַפט װאָס מען מורמעלט אויף איהם, אַז ער איז געכאַפּט אין דער מעשה־
ר׳ יוסילע שינדער...	געװעזענער נאַמן אין פּראָיעקט, הײנט לפנים דער בעל טאַקסע.
ר׳ נתן שיפרה׳ס...	אויך כלומר׳שט אַ בעל טאַקסע, אַ װילדער בעל עצה און אַ שטאַדט־בורר.

ר׳ ראובן פיאווקין...	דער שטאָדט־פּאָוויערענע, היינט אויך גלאַסנע.
ר׳ אהרן קנעכטבארג...	גלאַט אַ שענער איד, אַ קאָכלעפעל, וויל אַלץ איינבריינגען דער שטאָדט, מאַכט אַ מאָל אין דער שטיל עפּעס אַ חרם׳על.
ר׳ נתן פרעכמאן...	האַלט זיך פאַר אַ בריה. האַלט היינט שטאַנדהאַפטען אויף דער אַרענדע און איז קהל׳ס שתדלן.
ר׳ מענדיל דער געלער.	אַ שטאָדט־שיינעך, אַ בילער, סלוזשעט ביי די בעלי טובות און פאַלט אָן אויף וועמען מען הייסט.
ר׳ בעריל לאקשעוויץ ר׳ פרידיל דער קליינער	צוויי רעדעלפיהרער, מתנגדים פון די בעלי טובות.
ר׳ אברהמ׳יל גרינפאן...	אַ נייער טאַרגאָוואָי דעפּוטאַט.
ר׳ שלמה וועקער...	איינער פון דער היינטיגער וועלט.
בתיה	זיין ווייב.
ר׳ גדליה פיקהאלץ...	זיין פריינד.
ר׳ איזיק זאאיקע...	אַ קרבן פאַר זיין עהרליכקייט.
טויבע לאה...	זיין ווייב.

איין אָרימער איד, אַ אָרעמע אידענע, גלאַסנעס, דיינים, שוחטים, ווייבער, גענז, היהנער, אינדיקעס, קאַטשקעס און אַ נאַראָד פון פופציג טויזענד צאָן קדשים, וואָס מען שערט זיי ווי די שאָף.

די טאַקטש

דאַכט זיך, אַז איך האָב גענוג יוצא געווען און געטאָן מיין זאַך בשלימות. דאָס ביכעל האָט מיר געקאָסט גענוג מיה און הוצאות. נאָר איך בין דאָס אָבער ניט אויסען. הלואי מיין מיה זאָל ניט זיין אומזיסט, גאָט זאָל נאָר וועלען רחמנות האָבען און ווייזען באַלד טאַקע אין אונזערע טעג אַ נס בפועל, אַז אידען נעבעך זאָלען אין אַלע שטעדט זייערע בעלי־טובות פטור ווערען עד ביאת הגואל.

ערשטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי אין גלופּסק שפּרינגען אַרוים פּיהרער, מיט אַ יאָהר זעכצעהן צוריק, פּאַפּעטשי־טעלעס פון דער טאַקסע.

ערשטע סצענע

ספּאָדיק אַליין אין זיין חדר, זיצט שטאַרק פערטראַכט נעבען דעם טיש, זיינער צעהן אין דער פּריה, און שאָקעלט זיך איבער אַ משניות, קנייטשט דעם שטערן, קוקט אויף דער וואַנד, דערנאָך טהוט ער ווידער אַקוק אין משניות און לערענט מיט אַ ניגון.

אָמר ר׳ טרפון.... האָט רבי מאיר געזאָגט.... האַ? נאָך אַמאָל (ער פערטראַכט זיך אויף דער וואַנד און רעדט צו זיך אַליין) ער האָט געזאָגט, אַז נאָך שבת איז דער טערמין, האָט ער געזאָגט.... מען וועט דאַרפען סיליקע׳ן. דער קאָפּ חלעבען שפּאַלט זיך מיר. אַך שלעכט, שלעכט, נישטאָ קיין געלט! איך האָב מורא, מען זאָל חלילה באַלד ניט אָנשטויסען. די קאַסע איז פּוסט, אויסגעטריקענט, די רעדער וועלען זיך אויפהערען צו דרעהען, באַם עס וועט חלילה ניט צו־קומען קיין וואַסער, געלט מיין איך. אַך זעהר אַ שלעכטע צייט (ער שטעהט אויף און געהט אַרום איבער דעם חדר) יאָ, זעהר אַ ביטערע צייט, עפּעס ווי אויף צוזעצענים האָט מען נאָך היינט אויפגעהערט חתונה צו האָבען, שוין אַ לאַנגע צייט

איז מיר ניט אַריינגעפאַלען קיין שלישית=געלט, ניט פון הי, ניט פון דער סביבה. אַ קאַטאָוועס עפעס שלישית=געלד, דאָס פלעגט אויס=מאַכען אַ יאָהר זעהר פיעל.... אַ נס, כלעבען, וואָס דרעהט זיך נאָך אַביסעל חברה׳ש געלט, אַי וואָס?.... עט נאַרישקייט, ווער איז דאָס מחויב צו וויסען? ווערמען געהט עס אָן? נאָר עס איז מיט דעם אַפילו אויך ניט גוט, בע, גאָר ניט גוט,!.... עס הערט זיך ווידער נייע גזרות, נייע פינסטערע פאַראַדקעס מיט כל אַ צרות. וואָס טויג עס? נאָך דאָס געהט אָב, מאַכען נייע פאַראַדקעס! מיר טויג עס כלל ניט. מען דאַרף האָבען געלט, גאָר פריש געלט... (אַ ביסעל מיט נאַל) האָט חתונה, אידען און לייגט איין געלט! שטאַרבט, אידען, און זאָגט אָב עולמות=געלד! קויפט זיך איין אין חברות און גיט געלט! הכלל מען דאַרף האָבען געלט, מען דאַרף האָבען געלט, געלט, געלט! טאַקע פון אייער טובה וועגען, יודישע קינדער, מען דאַרף זיך פאַר אייך סטאַרען, מען דאַרף פערזאָרגען אייער תכלית, איהר זאָלט זיין גוט און פרום און טאַקע בלייבען דאָס וואָס איהר זייט.... (ער הערט זיך צו צו דער טיר) האַ? דאַכט זיך אימעצער געהט? אפשר אַ מחותן מיט געלט. ער לויפט=צו געשווינד צו דעם טיש, זעצט זיך אַנידער און שאָקעלט זיך ווידער איבער דעם משניות)

צווייטע סצענע

ספאָדיק און פיאַוקין.

ספאדיק (לייענט מיט אַ ניגון) אָמר ר׳ טרפון, ניין ווייטער, ווייטער אַביסעל.... יא, אָט=אָדאָ: סומכוס אומר יחלוקו, מען דאַרף זיך מיט דעם געלט צוטיילען, יאָ טאַקע צוטיילען, וואָס?....

פ י א ו ו ק י ן (קומט אריין מיט דרך ארץ) גוט מאָרגען, ר׳ איצע וואָלף!

ס פ א ד י ק (מאַכט זיך שטאַרק ניט הערענדיג׳ אזוי ווי שטאַרק פערטיעפט אין לערנען) אַיי וואָס, אויב יחלוקו דאַרף מען דאָך מורא האָבען?.... נו, עט... בע,...

פיאַווקין (צו זיך אַליין שטילערהייד) ער האַלט ביי יחלוקו. דאָס איז אַ גוטער סמן, עס וועט איה״ש זיין גוט.... (ער גערט צו אַביסעל נעהענטער) גוט מאָרגען, ר׳ איצע וואָלוי אפשר בין איך מבלבל, וועל איך מיר אַוועקגעהן.

ספּאָדיק (צו זיך אַליין מיט פערדראָס, אַז ער דערזעהט פיאַווקינען) נאָט אייך דעם שיינעם מחותן! דער רוח האָט איהם געבראַכט צוטראָגען.(צו פיאַווקינען מיט אַ קרום פּנים׳ל) וואָס איז עפּעס נייעס, ר׳ ראובן.

פיאַווקין. בע.... איך האָב אייך געוואָלט עפּעס זאָגען, נאָר איך וויל אייך איצט ניט שטערען פון דעם לערנען, אַחוץ דעם זייט איהר, דאַכט זיך, עפּעס ניט געזונד, איהר זעהט אויס גרין און געל, דאָס פּנים איז דער בעסטער שפּיגעל.

ספּאָדיק (מיט אַ קרעכץ) איך האָב אַלץ לא עליכם צו טהאָן מיט מיינע מערידען. איך האָב געמוזט היינט דאַווגען ביחידות און לערנען מיין שיעור משניות אין דער היים, נאָר פונדעסט־וועגען זעצט אייך, ר׳ ראובן, אַז איהר זייט שוין דאָ. וואָס הערט זיך עפּעס ביי אייך?

פיאַווקין (זעצט זיך) מען האָרעוועט, מען ווערט פערשוואַרצט, אַ קאַטאָוועס עפּעס צו זיין אַ פּאָווערענע ביי אַזא ערה אידען, זאָלען זיך מעהרען.

ספּאָדיק. בזכות זה וועט אייך גאָט העלפען. יהי חלקי עמך.

פיאַווקין (שטילערהייד צו זיך אַליין) עס איז איהם קאַרג די וועלט. ער וואָלט געוואָלט ביי מיר אויך נעהמען חלק. (צו ספּאָדיק׳ן) ווען גאָט זאָל מיר ניט העלפען, וואו וואָלט איך שוין ביז איצט געווע־זען מיט מיין ווייב און מיט מיינע קינדער....

ספּאָדיק. (מיט אַ שמייכעלע) זינדיגט ניט, ר׳ ראובן, און זייט טאַקע אַבעל בטחון, וועט אייך איה׳ש תמיד זיין גוט. נו, וואָס הערט זיך עפּעס אין דער שטאָדט?

פיאַווקין. בע. וואָס זאָל זיך הערען? דער בעל טאַקסע וויל אַרויפציהען אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע פלייש. אַזוי וויל ער, דער שענער בעל־טאַקסע, זאָגט ער, עס איז היינט אַ שלעכטע צייט

ספּאָדיק (האַפּט זיך ביי דעם קאָפּ) וואָס הייסט ער וויל? מען וועט עס איהם שוויינגען, עפּעס אַ קאַטאָוועס נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע! ער נעהמט שוין בה״ש אָהן דעם אויך געגונג — פּופצעהן קאָפּיקעס אָן אָקע! ס׳טייטש, ס׳טייטש נאָך אַ קאָפּיקע, אַ אידישע קאָפּיקע! וואָס וועלען נעבעך טאָן די אָרימע לייט, די אָרימע יודען נעבעך? (ער קרעכצעט און זיפצעט).

פּיאַווקין. עס וואָלט אַ מצוה געווען אָנצולערנען אַזא בחור, ער זאָל וויסען, ווער עלטער איז.

ספּאָדיק. איך זאָג אייך, מען קען שוין מעהר ניט אויסשטעהן פון די בעלי טאַקסעס, פון די גראַביטעלעס, מען איז צו זיי עפּעס ווי פערקויפט, סטייטש, נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע! דאָס וועט דאָך גאָר אויסמאַכען גאָר אַ גרויסע סומע! אַ רחמנות חלעבען אויף די אָרעמע לייט, וואָס וועלען טאָן די אָרעמע יודען נעבעך? אדרבה ר׳ ראובן זאָגט, ווי אַזוי לערנט מען אָן דעם שיינעם בעל טאַקסע וואָס האָט ניט קיין גאָט אין הארצען.

פּיאַווקין. איך וואָלט געזאָגט מיין עצה, מען זאָל אָפּנעהמען די טאַקסע פאַר דער שטאָדט, פערשטעהט איהר? איצט איז טאַקע די צייט, און איהר ר׳ איצע וואָלף מיט ר׳ משה מיט ר׳ שמעיה׳ן וכדומה זאָלט זיין פּאָפּעטשיטעלעס, דאָס הייסט איהר נעבעך זאָלט זיך חלאַפּאָטשען, אַכטונג געבען און דאָס פּאַרדיענסט זאָל געהן אויף דער שטאָדט, דאַכט זיך דאָס איז אַ גרויסע טובה, אַ גרויסע מצוה און ווייטער... פאַרשטעהט איהר? חלעבען אַזוי וועט זיין גוט, טאַקע בכל האופנים גוט פאַרשטעהט איהר? ראַזבעראַיעט עס נאָך אַ ביסעל ר׳ איצע וואָלף מיט אייער גמרא קעפּעל.

ספּאָדיק. אוודאי איז דאָס אַ גרויסע מצוה, אַ גרויסע טובה נאָר ווי קען איך... ווי קען אַזא צובראָכענער יוד ווי איך, אויף מיר נעהמען אַזא טירחה.

פּיאַווקין. נישקשה, גאָט וועט אייך העלפען, ס׳טייטש, ווער דען זשע וועט זיך זאָרגען פאַר דער שטאָדט ווען ניט איהר? ווער דען וועט אין זינען האָבען די אָרעמע לייט נעבעך, אז ניט פריהער גאָט און דער נאָך איהר, בערעכענט זיך נאָר גוט ר׳ איצע וואָלף

װעט איהר זעהן, אז איהר טארט זיך גאר ניט דערפון אבזאגען, פערשטעהט איהר?...

ספאדיק (מיט א יראת־שמים פנים׳על) װעניג איז פאר מיר די חברות מיט נאך אנדערע שטאדט־זאכען? סטייטש װאס האט מען זיך אויף מיר אנגעזעצט? װאס װיל מען נעבעך האבען פון מיר, אלץ פון מיר? װייניג פאר מיר די אלע חברות...

פיאװוקין (מיט א שמייכעלע) װאס מיינט איהר, ר׳ איצע װאלף, טאקע װעניג, פאר אזא יודען װי איהר איז דאס טאקע װעניג... איך זאג אייך נאך אמאל, ראזבערייעט מיין פלאן גאנץ גוט, װעט איהר זעהן, אז איהר קענט זיך בשום אופן ניט אבזאגען, און װייטער װי איהר פערשטעהט...

ספאדיק (מיט א זיפץ) אװדאי איז דאס פאר אזא צובראכענעם יודען װי איך א גרויסע טירחה, טאקע א טירחה גדולה, נאר א טובה פון ארעמע לייטס װעגען נעבעך, פון א שטאט יודען װעגען...

פיאװוקין (מיט א גנבה־שמייכעלע) מיט אייך, ר׳ איצע װאלף, װי איך זעה, בין איך שוין א פנים פארטיג. איצט מוז איך געהן צו דעם איבעריגען עולם איבערשמועסען מכח דעם עסק, װאס מען האט דא צו טאן. עס איז נאך דא געננג ארבייט. הכלל מיר איז שוין באשערט תמיד ארבייטען, פראצעװען און זארגען זיך פאר דער שטאדט, מסתמא װעט מיר גאט העלפען... זייט געזונד, ר׳ איצע װאלף, אייער געזונד איז איצט נייטיג. איהר דארפט טובות טהאן דער שטאדט...

ספאדיק (פערפרומט מיט אויסגעגלאצטע אויגען) בזכות זה זאל מיר השי״ת טאקע געבען כח, אװדאי איז דאס נעבעך פאר מיר, פאר אזא צובראכענעם יודען װי איך, א גרויסע טירחה.

פיאװוקין. לאזט זיך נאר ניט אב, ר׳ איצע װאלף, ניש׳קשה איהר װעט איה״ש קומען צו די קרעפטען... א גוטען טאג (ער געהט ארוים).

ספאדיק. (רייבט זיך די אויגען) א, עס איז מיר ליכטיג געװארען אין די אויגען, געלויבט איז גאט, עס איז מיר אראב א שטיין פון דעם הארצען, עס װעט אם ירצה השם זיין גוט, מיין מחשבה איז חלעבען א גוטע. איך װיל: יודען זאלען בלייבען טאקע יודען, יודען

זאָלען טאַקע בלייבען דאָס, װאָס זיי זיינען, און בעהיט װערען פון גזרות רעות, איך װעל מיך אַוודאַי סטאַרען מיט כל אַמעגליכקייטען, נו און דערפאַר מעג איך ביי זיי עפּעס נעהמען אפילו על פי דין. גאָט אַליין װעט מיר אויך ניט הייסען, איך זאָל זיין ביי זיינע יודעלעך אַ שומר חנם, איך בין דאָך אַ בשׂר ודם, איך דאַרף האָבען ברויט און צום ברויט, פון װאַנען זשע װעל איך דאָס אַלסדינג נעהמען?.. װי די מעשׂה װעט שוין זיין, צי װעל איך נעהמען עפּעס מעהר אָדער עפּעס װעניגער, דאָס איז קלייניגקייטען, אַרענדעל אַרויף, אַרענדעל אַראָב, יודען װעלען דורך דעם חלילה ניט בדלות װערען, נאָר דערפאַר אָבער װעלען זיי פון אַחשש טרפות שוין זיכער בעװאָרענט זיין, זיי מעגען גאַנץ רוהיג זיין, איך װעל זיי אָבהיטען און אַליין אַכטונג געבען, עס זאָלען זיין גוטע שוחטים. דער עיקר איז פאַר יודען גוטע שוחטים.... װאָס מאַכט עס אויס אַ שטיקעל פלייש מעהר אָדער אַ שטיקעל פלייש װעניגער, אַ יוד דאַרף ניט קוקען אויף אַזעלכע זאַכען, אַ שוחט אַ גוטען, אַ פרומען שוחט, אָט דאָס דאַרפען יודען האָבען, און מכח דעם מעגען זיי שוין זיך אויף מיר פאַרלאָזען, זיי װעלען שוין מיט גאָטס הילף האָבען גוטע שוחטים... (ער בלייבט שטעהן אַ ביסעל שטיל, גיט זיך דערנאָך אַ פּאַטש אין שטערען) אָך, איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז איך בין היינט מיט סנדקאות אויף צו בריתען. גוט חלעבען, װאָס היינט נאָר צוויי, איך װעל היינט האָבען װאָס צו טהאָן. איך װעל מיך געהן אָנטהאָן, מען מוז שוין אויף מיר װאַרטען, עס איז צייט צו גיין (ער געהט אַריין אין אַן אַנדער חדר; נעבען צו די כ״ד):

משה בעל תכלית (לויפט אַריין װי אַ פעריסמ׳טע מיט נאָר אָיין אַנ׳טעם) גוט מאָרגען, ר׳ איצע װאָלף! איך דאַרף מיט אייך איבערשמועסען מכח איין ענין, מכח אַ תכלית־זאַך... (ער קוקט זיך אַרום) אַ, ער איז שוין ניטאָ? ער איז שוין ניטאָ! ער איז שוין, אַ פּנים אַליין אַוועק־

געגאנגען מכח דעם ענין, איך קען איהם, ער איז א זריז ווי כאלף ער שמעקט אן א תכלית־זאך. ע... עס איז דאך עפעס גאר קיין תכלית ניט. ער קאן דאך דערווייל מיט די איבריגע אבארבייטען דעם עסק און איך וועל חלילה בלייבען פון דרויסען. (ער קוקט זיך נאך אמאל ארום אין אלע זייטען און ווערט פרעהליך) אך! געלויבט איז גאט, ער איז נאך ניט אוועקגעגאנגען. זיין ספאדיק ליגט אויף דעם טיש, ער האט געמוזט נאר אויף א מינוט ארויסגעהן, איך וועל ווארטען ביז ער וועט קומען. איך וועל איהם שוין היינט ניט אבלאזען, דער עיקר איז דאך ער, איך וועל מיך היינט אן איהם האלטען ווי א קינד אן דער מאמעס פארטוך (ער געהט־צו צום טיש. האפט פאר שמחה דעם ספאדיק און בעטראכט איהם פון אלע זייטען) אך, זעהר א גוטער, זעהר א פיינער ספאדיק, טאקע אין תכלית אריין א גוטער ספאדיק! (ער קלאפט אויף איהם מיט א פינגער) א ספאדיק, א חיטרע קעפעלע ליגט אין דיר, ספאדיק! א גמרא־קעפעלע מיט אלע דריידעלעך. איך וועל דיך היינט פון דעם אויג ניט אבלאזען, מען זאל חלילה ניט אבמאכען אהן מיר די גאנצע חתונה. חלעבען, מיר קומט עס באמת פאר ווי א חתונה, פיאווקין איז דער שדכן, ער רעדט אונז א שידוך, מיר זאלען נעהמען די טאקסע. זעהר א רייכע כלה! מיר זיינען — די מיוחסים און זי די רייכע, זי גיט אין נדן אריין א גאנצע שטאדט מענשען אנטקעגען, א 60 טויזענד פאדאנעם, השי״ת זאל נאר געבען כח — מען קען מיט איהר וויסען פון א לעבען. (ער ווערט נאך פרעהליכער) אך, קעכטעלע, קעכטעלע, הרי את מקודשת לי, הרי את מקודשת לי, קעכטעלע, כדת ר׳ איצע וואלף ספאדיק ושטאנדהאפט! זיי ביידע פערשטעהען א נ׳עסק, קוקען אין תכלית אריין, טויג אונז שטאנדהאפט זעהר גוט אין שותפות, שטאנדהאפט איז אפילו א דייטש, געהאפט אין דער מעשה, און קוקענדיג אויף אונז זיינען מיר אין פלוג איינער פון דעם אנדערען פערשיידען, נאר וואס מאכט עס אויס? אבי אונזער כוונה איז גלייך, אבי מיר האבען איין מחשבה. וואס מיינט דען א יוד היינטיגע צייטען, א שטיקעלע פרנסה, און וואס טהוט מען נעבעך ניט פאר דער פרנסה? שטאנדהאפט נעבעך פרובט זיך אין דער טומאה, מאכט זיך פאר א דייטש, תאמר וועט דא ארויסגעהן, ספאדיק א שטייגער מוטשעט זיך נעבעך אין דער קדושה... ניש׳קשה. מיר וועלען זיין חבר, מיר וועלען אלע איה״ש קוקען אין תכלית אריין און טהאן טובות, נאר ווי דערלעב איך שוין דאס אבער! (ספאדיק קומט אריין אנגעטהאן אין א טיזליג מיט א שטעקען אין דער האנד משה בעל

תכלית לויפט אַהם אַנטקעגען) וואָס איז, ר׳ איצע וואָלף, איהר גענהט שוין.

ספּאָדיק. אַ, יאָ, שוין צייט, מען מוז שוין אויף מיר וואַרטען.

בעל־תכלית. איך בין געקומען גענהן טאַקע מיט אייך אינ־איינעם.

ספּאָדיק. וואָס איז, איהר האָט אויך אַ כבוד?

בעל־תכלית (מיט פייער) אַ שאלה אַ ביסעל, אויב איך האָב אַ כבוד? איך האָב אין דער זאַך אַ גרויסען חלק.

ספּאָדיק (פערוואונדערט) וואָס הייסט, איהר האָט דערינען אַ חלק?!

בעל־תכלית (נאָך מיט מעהר פייער) ס׳טייטש, איך האָב דערינען געאַרבייט!

ספּאָדיק. וואָס זאָגט איהר! ר׳ משה, סטייטש, וואָס זאָגט איהר?

בעל־תכלית. ס׳טייטש, וואָס זאָג איך? איהר ווייסט דען ניט, ר׳ איצע וואָלף, וואָס איך זאָג?!

ספּאָדיק. ניין! בײַ מיין יודישקייט, איך ווייס ניט! זאָגט וואָס מיינט איהר?

על תכלית. ס׳טייטש, דאָס קעסטעלע מיין איך, פּיאַווקין האָט דאָך אייך ערשט געזאָגט, ער זאָגט, אַז איהר זייט מסכים.

ספּאָדיק (ווי פון שלאָף) אַ, די טאַקסע מיינט איהר! כ׳לעבען, דאָס איז פאַר מיר אַ טירחא, איך בין לא עליכם אַ צובראָכענער יוד, ווי קען איך אויף מיר נעהמען אַזאַ טירחא?

בעל־תכלית. מען מוז דאָך אָבער זאָרגען פאַר דעם תכלית, מען מוז דאָך אַמאָל זאָרגען פאַר קהל׳ס תכלית, סטייטש, ווער דען זשע, ווער דען זשע, ר׳ איצע וואָלף?

ספּאָדיק. לאָם מיר דאָס אָבלעגען אויף איין אַנדער צייט, מיר וועלען זיך נאָך מיישב זיין, איצט איז מיר שוין צייט צו געהן אויף דעם ברית.

בעל־תכלית (שטילערהייד צו זיך) יזר וויל זיך פון מיר אוים־

דרעהען, איך קען נאך חלילה בלייבען פון דרויסען, מען דארף איהם נית אבלאזען (צו ספאדיקען) איך וועל מיט אייך אויך געהן, דער בעל ברית איז מיינער אשטיקעל מחותן.

ספאדיק. נו גיט־זשע מיר, זייט מוחל מיין ספאדיק. וואס איז, ר׳ משה, וואס קוקט איהר אזוי אויף מיין ספאדיק? ער געפעלט אייך אזוי?

בעל־תכלית (שאקעלט מיט דעם קאפ) אויב ער געפעלט מיר! ער איז טאקע אין תכלית אריין א גוטער ספאדיק, איך וועל מיר בלי נדר אויך מאכען אזא ספאדיק. (ר׳ איצע וואלף נעהמט און טוט אן דעם ספאדיק און נעהט אוועק מיט ר׳ משה בעל־תכלית).

פיערטע סצענע

(אלין ביי ספאדיקען אין חדר)

שלמה וועקער. דערנאך גדליה פיקהאלץ.

וועקער (אריינגעהענדיג) ער איז ווידער ניטא! נעכטען האט ער מיך בעשטעלט, איך זאל היינט אין דער צייט קומען איהם שרייבען די פאסט, און ער אליין איז ניטא, ער איז אויף א ברית! אלע טאג איז ער אויף ברית׳ען, אלע טאג אויף שמחות! א שיינער סוחר, כ׳לעבען! אט וואס הייסט א סוחר, ניט קענען איבערלייענען א בריעף! ניט קענען אנשרייבען אנ׳אדרעס, און נישט אויסלאזען ניט איין ברית, ניט איין בר מצוה, און נאך אזעלכע שמחות! איך פערשטעה אסור ניט, ווי אזא סוחר קען זיך האלטען אפילו א טאג! פונדעסט־

---

*) אמר ר׳ מענדעלי. אין דעם כתב־יד פעהלען די עטליכע בלעטלעך און די וייטערדיגע סצענע הייסט דארטען די זעקסטע, מען זעהט ארויס, אז זי איז געשעהן מיט עטליכע יאהר שפעטער, נאך דער גזירה, אז יודען זאלען מאכען געשטודירטע רבנים. פאר די האס לייענען מאכט דאס אבער גאר ניט אויס, זיי קענען לייענען גלייך און זאלען אפילו גיט וויסען, אויב עס נעהט עפעס אב.

זענגען איז ער דאָך רייך... מערקווירדיג! ניט אַנדערש טאַקע, אַז רוחות אַרבייטען פאַר אַזעלכע סוחרים, אַז מלאָכים היטען זיי אָב, אַז אַ מלאך וואַרפט זיי אַראָב אַ גראָשען... (ער זעצט זיך אַנידער און נעהמט אַרויס פון דער קעשענע אַ אַידיש ביכעל) וואָס זאָל איך טהאָן? איך מוז שוין אויף איהם וואַרטען. נאָך גוט וואָס איך האָב מיט זיך דאָס ביכעל, וועל איך מיר דערווייל אַריינקוקען, איך וועל טאַקע איבערלייענען דאָס ביסעל שירים, גאַר פון אַ נייעם מחבר (ער קיקט אַריין אין דעם ביכעל, די טיר עפענט זיך שטילערהייט אויף און פיקהאָלץ געהט אַריין)׳

פיקהאָלץ (צוגעהענדיג צו וועקער׳ן גאַנץ שטיל) וואָס האָסט־דו זיך אַזוי פערטיעפט אין לערנען, שלמה?

וועקער (ניט זיך אַ כאַפּ גאַנץ אויסער זיך) וואָס זעה איך? דו ביזט עס גדליה, פון וואַנען האָסט דו זיך דאָ פּלוצלים גענומען, מיין גוטער, מיין טייערער גדליה? ווען ביזט דו געקומען? (ער קושט איהם).

פיקהאָלץ (גאַנץ רוהיג) איך בין געקומען טאַקע היינט.

וועקער. אַה, גדליה! ווי פאַלסט דו אויס צו קומען אהער?

פיקהאָלץ. שאַ, וואונדער זיך ניט אַזוי, שלמה! עס איז גאַנץ פּראָסט, איך בין שוין געוועזען ביי דיר אין דער היים. האָט מיר דיין ווייב געזאָגט, אַז דו דאַרפסט זיין דאָ. (ער זעצט זיך אויף אַ ביינקעל)׳

וועקער (רוקט צו זיין ביינקעל צו פיקהאָלצען) נו, איצט דערצעהל מיר, וואָס מאַכסט דו? וואָס הערט זיך אין טונעיאַדעווקע?

פיקהאָלץ (גיט אַ מאַך מיט דער האַנד) אין דיין טונעיאַדעווקע?!

וועקער: נו זאָל זיין אין מיין טונעיאַדעווקע, וואָס מאַכט דאָרט אונזער גביר? איז ער נאָך, אומשטעהנס ג׳זאָגט, אַלץ מבולבל, אָהן אַ פּיצעל האַראַקטער? מאַכט ער נאָך טאַקע אַלץ פון זיין מויל אַ האָלעווע און בייט צעהן פריינד אַ טאָג? יאָ, סטייטש, דער אַרענדאַר. ווי הייסט ער צום טייפעל.... איך האָב שוין פערגעסען, ווי ער הייסט, אָט דער הויכער אַרענדאַר מיט אַ געגאָלטען האַלז ווי ביי אַ סטאַרעסטע. וואָס מאַכט ער?

פיקהאָלץ. איך וויים, ווענמען דו מיינסט, ער איז היינט אַ קבצן און האָט שוין מעהר ניט דעם גביר אויף דער אַרענדע.

ו ע ק ע ר. אַ רחמנות, כ׳לעבען, וואָס טויג געבעך אַזאַ פּראָסט מענשעל ווי ער אָהן געלד? כ׳לעבען, אַרחמנות! ווער דען־זשע, זאָג מיר, האַלט היינט דאַרטען דעם גביר אויף דער אַרענדע?

פ י ק ה אָ ל ץ. דער גביר האָט זיך ניט לאַנג אָבגעגעבען אין דער אַרענדע מכמה טעמים צו ר׳ גרשון חייקעס, ער טראָגט איהם אַיין אָפּשר פיער טויזענד רובעל אַ יאָהר, ער האָט צו זאָגען איבער דעם קהל־שטיבעל, איבער אַלע טשלענעס און איבער איטליכען אין דער שטאָדט, מען זאָגט, ער האָט צו פערדאַנקען די אַרענדע ר׳ נתן פויגעלס, דעם שטאָדט־בורר.

וו ע ק ע ר. ר׳ נתן איז, כ׳לעבען, אַ קלוגעטשקער, וואָס מאַכט ער? איז ער טאַקע געבעך נאָך אי היינט אַ קבצן? ער האָט שוין אין זיין לעבען אַ סך מאָל אָנגעזעצט און פּאָרט געבעך אַ קבצן!

פ י ק ה אָ ל ץ. וואָס קבצן, ער איז זיך היינט מפרנס גאַנץ שען פון אוראָקען, וואָס ער גיט אויף דער עלטער שפּאָגעל נייע אָנזע־צערס, ווי אַזוי זיי זאָלען ענטפערען קוממיות, אַ חוץ דעם קנעלט ער עפּעס מיט דעם גביר, ער מוטשעט זיך געבעך מיט איהם, ווי אַזוי מע מאַכט פּאַטשערקעס? ווי אַזוי מען צאַפּט פון דער וואַנט געלט? ווי אַזוי מען ציהט אַרויס קליי פון די ביינער? ווי אַזוי מען מאַכט פון שניי גאָמעלקעס? ווי אַזוי מען מאַכט מיט דער רייף? ווי אַזוי מען פערבלענדעט די אויגען? ווי אַזוי מען כאַפּט פיש פאַר דער נעץ וכדומה נאָך אַזעלכע קונצען.

וו ע ק ע ר (טוט אַ שפּיי) פּפו זאָל עס ווערען! עס איז דאָך אַ שרעק, וואָס ביי אייך אין טונעיאַדעווקע געהט פאָר.

פ י ק ה אָ ל ץ (קוקט שאַרף אָן וועקער׳ן) ביי אייך אין טונעיאַדעווקע! זאָגסטו, און ביי אייך אין גלופּסק איז דען בעסערע פּאַראַדקעס. איך מיין, כ׳לעבען, ניט! קוק זיך נאָר גוט צו, וועסט דו זעהן, ווי ביי אייך טאַקע און נאָך אין אַנדערע יודישע שטעדט ליעגען די אָרעמע געבעך צעהן איילען אין דער ערד, עס זיינען שוין דאָ אַזעלכע גוטע און פרומע מענשעלעך, וואָס פאַר פרומקייט, פאַר גוטסקייט לעגען זיי אוועק אַלע געשעפטען און גיבען זיך אָב נאָר מיט שטעדטישע זאַכען און זאָרגען זיך נאָר לטובת הכלל, איינער איז אַ בעל טאַקסע, איינער

איז אַ פּאָוויערענע, איינער איז אַנ'אַרענדאַר, איינער איז אַ גבאי איינער אַ בעל־עצה, איינער אַ תקיף, איינער דעם רב'ס קרוב, איינער דעם גביר'ס בן־בית, איינער מאַכט באָם, איינער איז אַ מיוחס, איינער אַנ'אייניקעל, איינער האָט אַ באָבע אין אָרץ ישראל, איינער טאַנצט אויף אַלע חתונות, איינער איז אַ שטאָדט־פּעטער, איינער קהל'ס יורש און איינער גלאַט אַ שיינער יוד.—נו, געפינט זיך נאָך ערגעץ אין דער וועלט, אונטער אַלע אומות, אַזוי פיעל גוטע מענשען, וואָס זאָרגען זיך פאַר דעם כלל ווי ביי אונז יודען, רחמנים בני רחמנים? ביי די אומות, אַ שטייגער, איז אַ גביר אָדער אַ פּאַמיעשטשיק, אָדער אַ סוחר, אַ פאַבריקאַנט וכדומה, ביי אונז אַקעגען איז אַמינדעסטער גביר'על אין אַ שטעדטעל דאָס רוב אַ בעל טאַקסע, אַ גבאי, אַנ'עסקן במצות, ער איז נאָר אַ סוחר לפנים, באמת טראָגט ער אויף דעם קאָפּ די גאַנצע שטאָדט יודען נעבעך, ובזכות זה האָט ער מיט אַלע בעלי טובות די ברכה, וואוהין זיי קעהרען זיך און ווענדען זיך... זיי זאָרגען נעבעך, זיי זאָרגען ביז זיי נעהמען אויף זיך לייב און ווערען אָהן עין הרע דיק, פעט, לויטער, מיט שענע בייכלעך, און זיי זיינען זייערע שונאים אויף צושפּרינגעניש אומעטום נושא חן... די אָרעמע געהט עס אָבער ניט אין נוצען, פון די פיעל טובות, וואָס מען טוט זיי, הערען זיי אויף וואָס אַ טאָג ווייטער צו עסען, זיי קרענקען, זיי ווערען אויסגע־דאַרט, אַקוראַט ווי אַ בן יחיד ביי אַ טאַטען אַ נגיד, וואָס מען דושעט איהם, מען היט איהם אָב פאַר גרוים ליעבע און געטרייסאַפט פון עסען, און מען גיט איהם איבער אין די הענד פון אַ סך ניאַנקעס, זיי זאָלען איהם למען השם אָבהיטען, ער זאָל ניט האָפען קיין איבע־ריגען ביסען. האָט זשע דען ניט באמת טאַקע איטליכער אָרעמער יוד אין אַ שטעדטעל אויף זיין חלק צוויי־דריי בעלי טובות, וואָס דורך זייער השגחה קען ער שוין קיין איבעריגען ביסען ניט האָפען? וואָס עסט דען אַ יוד, אַנ'אָרעמאַן? קרענק, מכות מיט יסורים, אַ שטיקעל טרוקען ברויט מיט פּיסגעם קאַליש, פון פליייש וויים ער ניט, וואָס צו זאָגען, חוץ אַ שבת אָפּשר מאַכט ער זיך אַ ביסעל פליישיג מיט אַ ביין, מיט אַ שטיקעל לונגען לעבער, דערפאַר פאַלט איהם אָב אַ שטיק פליייש. און ווי מתים עסען, אַזאַ פנים האָבען זיי.—נישט גוט, שלמה! נישט גוט, כ'לעבען־וואָס מיר יודען זיינען אַזעלכע רחמנים, נישט גוט, כ'לעבען, וואָס ביי אונז אין די שטעדטלעך זענען זעהר פיעל בעלי טובות! נישט גוט, כ'לעבן, וואָס אַ סך מענשען ביי

אונז זאָרגען זיך ניט בעסער פאַר זיך, זיך אויסלערנען עמוואָס אָדער זיך צו בעשעפטיגען מיט עפּעס אַ מלאָכה און ווילען אַלץ זאָרגען פאַר אַנדערע! נישט גוט, כ׳לעבען, וואָס איטליכער ליאדע לעדיגגעהער, וואָס איטליכער דראַב, איטליכער עזות פּנים, איטליכער צבוע׳ק ווערט לוצים פון דער העלער הויט אַ שטאַט=מענש, אַ פיינע=בריה און אַ בעל טובה, נישט גוט, כ׳לעבען, טאַקע זעהר נישט גוט!...

וועקער. עפּעס ביזט דו היינט זעהר אין כעס, מיין ליעבער גדליה, עפּעס רעדסט דו מיר זעהר שטאַרק מיט האַרץ! האַ?!

פּיקהאָלץ. יאַ, איך קען מיך שוין ניט איינהאַלטען, איך מוז שוין אויסרעדען דאָס האַרץ, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, ניט מיט מיין מויל גערעדט, אָט דאָס זענען אונזערע שטאָדט=מענשען, אָט נעהם טאַקע, אַ שטייגער, ביי אונז אין טונעיאַדעווקע די גאַנצע חאָפּטע פאַרשוינען, וואָס דו האָסט זיך ערשט אויף זיי נאָכגעפרעגט. דו מעגסט צו זיי צורעכענען משה לאַפּ, טרייטעל חאַפּ, יוסעל צאַפּ, ניט זיי מיין איך, די וואַנד מיין איך—ווער זיינען זיי? וואָס קענען זיי? דער האָט זיך אויסגעלערענט איין אַדרעס אויפשרייבען, איז ער שוין קהל׳ס פּאָוויערענע, יענער האָט זיך ערגעץ אין איין איינפאָהר=הויז אויסגעלערענט עטליכע ווערטער רוסיש מיט גרייזען, איז ער אַ שתדלן, אַ גאַנצער חאַדאַטאַי. דער האָט מירידען, אַ בלייך אויסגעווייקט פּנימעל — איז ער איין ארץ=ישראל=גבאַי, אַ כשר׳ער יוד, אַ שענער יוד. יענער איז איין עזות פּנים, נעהמט ער אַ חלק אין דער טאַקסע. דער אַזוי, יענער אַזוי. — מען שרייט אַלץ אויף דעם נאַראָד יודען נעבעך, זיי זיינען פויל, זיי זיינען ניט געזונד, זיי זיינען עקשנים, זיי ווילען זיך ניט בילדען וכדומה נאָך אַזעלכע פערברעכען. געוואַלד! וועל איך שרייען. וואָס זיינען זיי נעבעך שול=דיג, וואָס זאָלען זיי נעבעך טאָן, אַז זיי זיינען אונטער אַזאַ פּינס=טערע אָפּיעקע? אַז מען ציהט ביי זיי אַרויס די קליי פון די ביינער, אַז איין יודעל נעבעך האָט איבער זיך אויף זיין חלק דריי בעלי טובות, וואָס נאָגען איהם אויס דעם מאַרך, פערשלאָגען איהם דעם קאָפּ, האַלטען איהם אין דער מורא, דערטאָפּען ביי איהם אַרויס דעם לעצטען גראָשען, פערבלענדען איהם די אויגען און פערמוטשען איהם מיט זייערע טובות?! יודען זיינען, כ׳לעבען, ניט שולדיג, זיי האָבען גוטע הערצער, זיי האָבען בטבע שכל און געפיהל, זיי פער=

שטעהען איין עסן, זיי -נען נכבעים און קענען זעהר פיעל אראָפּ-שלינגען, נאָר וואָס העלפט עס, אַז זיי האָבּען נעבּעך ניט קיין מזל, אַז זיי זענען נעבּעך אומגליקליך, אַז פון כמה שנים שטיקט מען זיי צונויף. אַלע אינאיינעם אין איין אָרט ווי די שאָף, אַז זיי זעהען פּאַר זיך ניט קיין וועלט און קענען ניט אַטהעמען קיין פרייע לופט. אַ מענש מוז דאָך אָבּער עסען, מוז דאָך זיך דערנעהרען און אונ-טערהאַלטען זיין לעבּען כל זמן ער זשיפּעט, כל זמן עס שלאָגט זיך אין איהם איין אָדער, דעריבּער זוכען זיי שפּע איינער פון דעם אַנדערען, דער שטאַרקערער וויל דערקוועטשען דעם שלאַפערען, מען טראַכט אויס כל אַ מיני תחבולות, ווי אַזוי צו דערטאַפּען אַ שטיקעל בּרויט, ווי אַזוי צו דערהאַלטען די נשמה, די נאַטור איז שטאַרק, זי פאָדערט איהרס, זי סטאַרעט זיך, זי זוכט כל אַ מיטעל זיך צו דער-האַלטען. אָט דעריבּער זענען דאָ בּיי אונז אין טונעיאַדעווקע די גאַנצע חאָפּטע פאַרשוינען, וואָס מיר האָבּען פון זיי גערעדט, אָט דעריבּער זיינען דאָ בּיי אונז אַזעלכע מיני מענשלעך, דערצו נאָך זעהר אַ סך זיידענע יודען, גאַנצע פאָלקען שדכנים, מלמדים, גאַטס סטראָפּצעס וכדומה נאָך אַזעלכע טשינאָווניקעס, זיי אַלע ווילען עסען, זיי אַלע האָבּען אַ נשמה און סטאַרען זיך זי צו דערהאַלטען, זיי האָבּען אַלע חושים, אַ טבע פון מענשען, זיי ווילען לעבּען! אַקעגען דער טבע העלפט זיך ניט צו בּאָרען, אַקעגען איהר העלפט ניט קיין עצות, קיין חכמות, זי איז אַלצדינג גובר! אַך נישט גוט, שלמה! אַ רחמנות, כ׳לעבּען, אויף אונזערע יודעלעך. עס וואָלט שוין צייט געוועזען, מען זאָל זיי לאָזען אַבּיסעל אָטהעמען, אַבּיסעל דיכען!....

וועקער, ניין, גדליה, עס איז עפּעס ניט גלאַט, עס מוז עפּעס זיין, וואָס דו רעדסט אַזוי פיעל מיט פייער. ס׳טייטש, דו קאַל-טער גדליה, דו שטילער, דו גוטער, דו ליעבּער גדליה זאָלסט רעדען אַזוי פיעל מיט הארץ! ניין, ניין! זאָג דיר וואָס דו ווילסט, עס איז עפּעס ניט גלאַט. (ער לעגט ארויף זיין האַנט אויף פיקהאָלץ׳ס אַקסעל) איך בּעט דיך, גדליה, דו בּלייבּסט היע אויף לאַנג?

פּיקהאָלץ. ניין, איך וויל נאָך היינט אַוועקפאָהרען.

וועקער, וואָס איילסט דו זיך אַזוי קיין דיין טונעיאַדעווקע?

פּיקהאָלץ. זאָג ניט מעהר, איך בּעט דיך, „דייז טונעיאַדעוו-קע״, איך בּין שוין ניט מעהר קיין טונעיאַדעווקער

וועקער (פערוואונדערט) וואָס הייסט? דו ביזט שוין ניט מעהר דאָרטען קיין רב. ס'טייטש, ווי קומט עס? פאַר וואָס?

פיקהאָלץ. דו פרעגסט, פאַר וואָס? פאַר דעם! פאַר דעם, וואָס ביי אונז זיינען דאָ בעלי טובות, וואָס קיינער פון דער אָבשטשעסטווע האָט ניט קיין דעה, וואָס מען הערט זיי ווי דאָס מילכיגע קלינגעל, וואָט איטליכער ציטערט צו זאָגען אַ וואָרט, פאַר דעם, וואָס ר' טריי־טעל, זאָל לעבען, הייסט די שטאָדט, וואָס ער מיט זיין כנופיא האַל־טען אין זייערע הענד אַלצדינג: די טאַקסע, די אַרענדע, דאָס קהל־שטיבעל, אַלע צדקות און עולמות־געלד, וואָס זיי מאַכען טשלענעס, וועלכע זיי טויג, און נעהמען בלאַנקע וועקסלען ביי דעם גאַלאָווא, ביי דעם רב וכדומה, כדי אין פאַל, אַז זיי וועלען ניט וועלען טאָן דאָס, וואָס ר' טרייטעל מיט זיין כנופיא ווילען, וועט מען אויף זיי אויס־פילען די וועקסלען *). היינט פערשטעהסט דו, פאַר וואָס איך בין שוין ניט מעהר דאָרטען קיין רב? איך קען מיך ניט פערקויפען, איך קען ניט האַלטען בלאַט מיט פאַלשע מענשען און בערייסען אַ שטאָדט אָרעמע לייט נעבעך, איך קען ניט זיין געבונדען און טאָן נאָר דאָס, וואָס יענער וויל, וואָס יענער הייסט און וואָס יענעם טויג... איך בין נאָך פאַר די וויבאָרעס אוועקגעפאָהרען, זאָל זיך דאָרט אַיין אַנדערער זיין רב.

וועקער (מיט א ביטער האַרץ) וואָס הייסט, און מען שווייגט זיי, אָט־אָ־דער גאַנצער כנופיא?! עפּעס הפקר אַ וועלט!

פיקהאָלץ (מיט א זיפץ) יודען זיינען נעבעך דערשלאָגען, זיי מיינען, אַז אַזוי דאַרף טאַקע זיין. ווער אונטער אַלע אומות קען נאָך אַזוי פיעל ליידען און שווייגען ווי יודען?... און, איבעריגענס, אַז מען שרייט אַמאָל יאָ אויף ר' טרייטעלס שטוטשקעס, אויף זיינע גנבות, הייסט עס נאָך, מען איז דאַנאָסטשיקעס, אַ גאַנצע שטאָדט מענשען, טויזענדער בעלי־בתים און בעלי מלאָכות זיינען דאַנאָסטשי־

---

*) אמר ר' מענדעלע, אויף מיין נסיעה אין בעסעראַביע האָב איך בעגעגענט אַוא מין טרייטעל אין אַ שטעדטעל אויף דעם דענסטער, עטליכע ווערסט פון יאַמפּעלע. איך האָב זיך דאָרטען איבער איהם אָנגעהערט זעהר שרעקליכע זאַכען, ער איז אַ מזיק אין אַ לאַנגען טלית־קטן, מען האָט פון איהם געגוג צרות אויסצושטעהן השי"ת זאָל שומר ומציל זיין אַלע יודעלעך פון אַזעלכע ר" טרייטעלעך.

קעם, די שטאָדט, דאָס הייסט ר׳ טרייטעל מיט דער כנופיא, איז ברוגז, פאַר וואָס מען בעזפּאָקאָיעט זיי. מען קען טאַקע נאָך חאַפּען אַ פּסק, ר׳ טרייטעל שרייבט וואוהין מען דאַרף אין דעם נאָמען פון דער שטאָדט... מיט חתימות האָט ער קיינמאָל ניט וואָס צו זאָרגען. זיי ליגען בײַ איהם תמיד פּאַרטיג אָנגעגרייט, היינט האָט ער דאָך עפּעס נאָך וועקסלען אויך!...*)

וועקער (קוויטשט דאָס ביכעל אין דער האַנד זעהר שטאַרק אויפגעבראַכט), גדליה! בלייב היע, גדליה!

פּיקהאָלץ. דאָ איז ניט מיין אָרט.

וועקער (נאָך שטאַרקער אויפגעבראַכט) פּאַרקעהרט, דאָ איז דיין אָרט (ער שטעהט אויף און רייסט דאָס ביכעל פאַר גרוים עגמת נפש).

פּיקהאָלץ (קוקט אָן וועקער׳ן פערוואונדערט) וואָס טוסט דו, שלמה?

וועקער (מיט אַ ציהרענדע שטימע) איך טו דאָס, וואָס אונזערע עלטערען האָבען געטאָן אַמאָל בשעת חורבן דאָרטען אויף די

---

*) אמר ר׳ מענדעלי: איך האָב נאָך אַ תירוץ אויף וועקער׳ס שאלה, ער פרעגט, פאַר וואָס מען שווייגט ר׳ טרייטלען וכדומה, ווי איך זע קען ער אַפּנים ניט, זאָל ער מיר מוחל זיין, די פּוילישע יודען, אַפּוילישער איז אַלץ אַ בריה בײַ זיך אין שמ:ב, אין בית מדרש אונטער דעם אויווען, דאָרט סמאַליעט ער די וועלט, ער קען ניט צוזעהן די עולות, דעם גראַבעזש, וואָס עס נעהט פאָר אין דער שטאָדט, ער ליאַרעמט, ער פילדערט, ער גיט עצות, מען זאָל שרייבען פּראָשענעס, מען זאָל שרייבען אויף די נייע צייטונג, מען זאָל אַלע שטוטשקעלאָך אַרויספיהרען ווי בוימעל אויף דעם וואַסער, מען זאָל טאַקע איינמאָל אָנלעהרנען די פאַלשע מענשען, מען זאָל אויסמאַכען דעם, מען זאָל אויסמאַכען יענעם, נאָכדעם ואָלט איהר זעהן, אז עס קומט צו עפּעס, איז ניטאָ קיינער אין דער היים, ער בעהאַלט זיך אין אַ מויזענלאָך פאַר אַ רויטען קאָלנער, ער ווערט אַ קעצעלע, אַ תם. ער גיט נאָך אָב אַ שיינעם גוט מאָרגען דעם דאָזיגען, וואָס ער האָט אויסגעמאַכט מיט דער צונג, פאַרקעהרט ער דריגנט איהם אז אומעדום, אין אַלע שולען שרייט ער און וועט שרייען, אז קיין עהרליכער חוץ איהם איז טאַקע ניטאָ, מאַלע וואָס שונאים זאָגען. נאָר פון דעסטוועגען בין איך מודה, אז פּיקהאָלץ׳ס תירוץ איז זעהר איין אֶמת׳ער, אונזערע יודען נעבעך זיינען זעהר דערשלאָגען. אַ חוץ דעם האָבען זיי מורא זיך צוקלאָגען אויף שלעכטע מענשען און אַרויסשרייבען זייער פאַלשקייט נאָר מחמת דעם טעם אויך, ווייל זיי ווייסען, אז די אומות העולם בעשולדיגען דעם כלל ישראל פאַר אַ פּרט און לעגען אַרויף דעם חטא פון איינעם אויף אַלע יודען. דעריבער איז זיי בעסער ניחא צו ליידען שטילערהייד, איידער שרייען און עס זאָל חס ושלום אַרויסקומען אַ חילול השם.

זייכען בבל׳ס. אויף די ווערבעס דאָרטען האָבען די משוררים אויפ־
געהאנגען זייערע פידלען, זיי האָבען מעהר ניט געוואָלט זינגען, שפּיע־
לען, נאָר קלאָגען, יאָמערען און טרויערען, גענוג זינגען, גדליהו! גענוג
שרייבען שירים, מליצות בשעת אונזער פאָלק, אונזער אָרעם פאָלק
ליידט אויף דער טייך גנילאפּיאטקע, צעררייס אויך די סטרונעס פון
דער יודישער פיעדעל (ער רייסט מיט אימפּעט). יודען זיינען ניט געבאָרען
געוואָרען צו זינגען, צו שפּיעלען.... מען מוז האָבען אין זינען ערענ־
סטערע זאַכען. בלייב היע, גדליה: מיר וועלען פּרובען ביידע היע
עפּעס טאָן עפּעסווירקען, פאַר אונזערע אָרעמע יודען. דאָ גדליה,
דאָ איז דעראָרט צו ווירקען.

פ י ק ה א ָ ל ץ (מיט אַ ביטערען לאַכען) אַי, שלמה, בּיי יודען ווילסט
דו ווירקען! פאַר די וואָס דו ועסט זיך אָננעמען, טאַקע די אַליין
וועלען דיר זיין שונאים, דער וואָס טרינקט זיך וויל תמיד אַריינשלע־
פּען אין וואַסער דעם דאָזיגען, וואָס ראַטעוועט איהם, קראַנקע האָבען
כמעט אַלע פיינט דעם דאָקטאָר, דאָס ליעגט שוין אַזוי אין דער
נאַטור. — דו וועסט זיך סטאַרען עפּעס צו טאָן, עפּעס צו פערבע־
סערען, פלוצלים וועט קומען איינער און וועט אָבזאָגען אַ סליחה, אַז
דו ביסט איין אַפּיקורוס, אַז עס פעהלט ביי דיר אַ האָר אין באָרד, נו
דאָ הערט שוין אויף אַלצדינג, מען מאַכט דיך מיט דער בלאָטע
גלייך און מען לאָזט זיך נאָך בעסער צו צו די בעלי טובות, אַקוראַט
ווי דאָס אומגליקליכע חיה׳לע נעבעך לויפט צו אַליין צו דעם שרעק־
ליכען שלאַנג, וואָס בעצויבערט און שלעפּט דאָס מיט די אויגען...
ניין, שלמה, דו ביסט צו היים, ניין, זאָג איך דיר, שלמה, ניין, איך
וויל ניט ווירקען.

ו ו ע ק ע ר (גאַראַטשעט זיך) דו בלייבסט גדליה! דו וועסט היע זיין
רב, איך בין גוט בעקאַנט מיט שטאַנדהאַפּטען, ער איז דאָ דער גביר,
דער גאַנצער פיהרער, איך וועל איהם בעטען, ער זאָל דיך מאַכען היע
פאַר רב, ער לעבט מיט מיר זעהר גוט

פ י ק ה א ָ ל ץ. אַי, שלמה, דו ביסט נאָך ניט ערפאַהרען, דו
קענסט ניט קיין גביר, קיין היגען יודישען גביר, דו קענסט ניט שטאַנד־
האַפּטען, ביי איהם איז ניטאָ קיין פריינדשאַפט, קיין געוויסען, ער
ליעבט נאָר זיך, ער זוכט נאָר זיין נוצען, אי היט זיך, שלמה, היט
זיך פאַר איהם.

וועקער. ניש׳קשה, דאָס איז מיין זאַך, שטאַנדהאַפט, זאָג איך, וועט דיר מאַכען פאַר א רב.

פיקהאָלץ. איך דאַנק דיר, שלמה, פאַר דער טובה! פע אַזאַ רבנות, וואָס שטאַנדהאַפט גיט זי, פע אַזאַ רבנות, וואָס פאַר איהר דאַרף מען זיך פערקויפען דעם טייפעל, וואָס פאַר איהר דאַרף מען זיין אַ נבנע, אַנ׳עבד כנעני, וואָס פאַר איהר מוז מען הערען, זעהען און שווייגען! פע, פע, פע אַזאַ רבנות! דענסטמאָל וועל איך זיין א רב, ווען דאָס פאָלק וועט מיך וועלען, ווען אַלע אָרעם און רייך גלייך, וועלען מיך מאַכען און מיר שיינקען זייער צוטרויען, ווען איטליכער, אפילו דער אָרעמער נעבעך, וועט מיך געפינען פאַר ווערטה צו פער־טרעטען די שטעלע, נאָר עס איז נאָך אָבער דערצו זעהר וויט צו וואַרטען! זיי מיר געזונד, שלמה! איך מוז פאָהרען, לאָמיר איינער דעם אַנדערען ניט מעהר שטערען! (ער וויל געהן).

וועקער. אַך, גדליה! וואַרט נאָך אַביסעל, גדליה!

פיקהאָלץ. ניין איך מוז פאָהרען, זיי געזונד, געניט און ער־פאַהרען, היט זיך פאַר שטאַנדהאַפטען און רעד זיך נישט איין צו ווירקען ביי יודען. אַדיע! (ער צוקוסט זיך מיט וועקער׳ן און געהט אַוועק).

וועקער (נאָך דעם, אַז ער איז אַביסעל געשטאַנען פערטראַכט) אַך, גדליה, דו האָסט מיר געעפענט די אויגען. איצט הויב איך אָן צו זעהען, ווי אַזאַ סוחר, ווי מיין ספאָדיק, קען זיך האַלטען און זיין רייך, אַ מלאך, ווי איך זעה, וואַרפט ניט קיין גראָשען און אַפנים, אַז מען נעהמט ניט אַליין אויף דער וועלט, האָט מען טאַקע ניט... נאָר נישט גוט אָבער צו האָבען אָפענע אויגען, נישט גוט צו זעהען אַ סך אויף דער וועלט, עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט, עס קלאַפט מיר דאָס האַרץ; איך פיעל, אַז דאָס גאַנצע פנים פלאַמט מיר. עס איז מיר דאָ דושנע, איך קען דאָ ניט אָטעמען די לופט, איך מוז פון דאַנען אַרויס־געהן און שוין טאַקע אהער מעהר נישט קומען. אַך, גדליה, דו האָסט מיר געעפענט די אויגען! (ער געהט געשווינד אַרויס און גיט אַ קלאַפּ מיט דער טיר).

צווייטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי די פאפעטשיטעלעס פון דער טאַקסע אַרבייטען מעשים און פיהרען אַ וועלט.

ערשטע סצענע

אַ מלוה־מלכה ביי ר׳ משה בעל תכלית. די כנופיא פאפעטשיטעלעס זיצען אַרום טיש. אויף איהם שטעהען פלעשלעך בראַנפען און וויין, אַ גרויסער פאָלומעשיק מיט אַ געבראָטענע גאַנז און אַ טעלער מיט אייטערלעך.

ספאָדיק (האַלט אַ כוס אין דער האַנד) לחיים, יודישע קינדער, גאָט זאָל געבען עפעס ישועות ונחמות אויף יודען, און טאַקע דערביי אַ שנת פרנסה (ער פערגלאָצט די אויגען צו דער סטעליע) ישראל עמך צריכים פרנסה! עס איז היינט זעהר אַ שלעכטע צייט! (ער קרעכצעט און טרינקט אויס דעם כוס).

די כנופיא (קרעכצעט אויך מיט די כוסות אין די הענד) עס איז היינט זעהר אַ שלעכטע צייט, השי״ת זאָל רחמנות האָבען! לחיים, ר׳ איצע וואָלף, לחיים! זאָל טאַקע זיין זרענו וכספנו ירבה בחול, (אַלע טרינקען און פערבייסען).

משה בעל תכלית (האַלט אַ פּאַלקע אין דער האַנד) עס איז, כ׳לעבען, גאָר קיין תכלית ניט צו לייזען 25 קאָפּיקעס פאַר איין אָקע פלייש אין אַזאַ שלעכטער צייט, געגוג, וואָס מיר חלאַפּאַטשען זיך נעבעך מיט דער טאַקסע לטובת חכלל, פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר דערלעגען פון אונזער קעשענע?

תם. פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר דערלעגען?

שטאַנדהאַפט. דערלעגען זיינען מיר אוודאי ניט מחויב, יענער זאָל זיך עסען פלייש און מיר זאָלען פאַר איהם דערלעגען! פשוט איז פשוט, מען דאַרף פערגרעסערן דעם מקח פון פלייש.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי! האַ, מען מעג טאַקע פערגרעסערן.

ספּאָדיק (זיפצט) אוודאי איז אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, אויף די אָרעמע יודען נעבעך, נאָר וואָס אָבער זאָל מען טאָן? גאָט קען אוודאי העלפען. דערווייל, מיין איך, וועט ניט קיין סך זיין צוויפציהען אַ פּאָר קאָפּיקעס אויף דער אָקע.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואָב קען עס שאַדען, האַ?

תם. פאַר וואָס ניט דריי?

שטאַנדהאַפט. פאַר וואָס טאַקי ניט פיער, פיער איז דען אַ סך? וואָס איז, די שטאָדט דאַרף דען וועניג האָבען? פון וואַנען וועט מען עס נעהמען אויף אַלע הצטרכות?

ספּאָדיק. (פערגלאָצט די אויגען און קרעכצעט) אוודאי איז צרכי עמנו מרובים, יודען נעבעך דאַרפען זעהר פיעל האָבען, נו, זאָל שוין זיין, אויב יאָ אַזוי, טאַקע פינף, איין מאָל איז ניט רעכט קיין זוגות און צווייטענס צו אַ גלייכען מספר דרייסיג.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי: דרייסיג, זאָל זיין דרייסיג.

משה בעל תכלית. און איך זאָג אייך, אַז דאָס איז כ׳לעבען, אויך קיין תכלית ניט, בערעכענט זיך נאָר גוט, וואָס איז דרייסיג קאָפּיקעס אין אַזאַ צייט? פאָלגט מיך, כ׳לעבען, לאָזט מיך אויך עפּעס פריבאַווען.

ר׳ יוסף. מהיכא־תיתי, כ׳לעבען, זאָל ער עפּעס אויך פּרי־באַווען, ער איז דאָך אויך אַ פּאָפּעטשיטעל.

שטאַנדהאַפּט. האַפּט זיך ניט אַזוי צו, מיין ליבער ר׳ משה! אמת טאַקע, איהר האָט רעכט, איהר האָט אויך אַ דעה, מען זען אָבער ניט אַלץ אויף איין מאָל, לעת עתה דאַרפט איהר האָבען אַזאַ רעכנונג, אין גלופּסק געהט אַוועק לערך פון 17 ביז 18 טויזענד אָקעס פלייש אַ וואָך, חוץ עופות, היינט אַז מען ציהט אַרויף נאָך 5 קאָפּיקעס אויף דער אָקע, מאַכט שוין דאָס ביסעל אַליין אוים לערך 900 רובעל אַ וואָך, אין אַיאָהר איז 52 וואָכען, קענט איהר אייך שוין אַליין צונויפרעכענען די סומע, דערוויל מוזען מיר זיך בעגוגענען מיט דער קליינער סומע און ווייטער וועלען מיר זעהן, מען קען ניט אַלץ אויף איין מאָל.

ספּאָדיק. לאָמיר זיך, ר׳ משה, נוהג זיין ווי אונזערע הייליגע חכמים האָבען געזאָגט „תפסת מועט תפסת“ לאָמיר זיך לעת עתה בעגוגענען מיט דער קליינער סומע, אַ רחמנות כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, זאָלען זיי לכל הפחות נעבעך ביסלעכווייז געוועהנט ווערען.

ת. ם. פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך ליידען?

ספּאָדיק (טרייסט תמ׳ען) שאַ, כ׳לעבען, ר׳ שמעיה, נו וואָס קען מען מאַכען, כ׳לעבען, ניש׳קשה, השי״ת וועט אונז דערפאַר העלפען, בזכות זה טאַקע, וואָס מיר טוען פאַר די אָרעמע לייט, וועט אונז השי״ת העלפען, לעת עתה זאָל אונזערע איבערגעהן, דערנאָך, ווי זאָגט שטאַנדהאַפּט, וועלען מיר זעהן, מען קען ניט אויף איין מאָל איבערציהען דעם בויגען, געדיינקט איהר, ווי מען האָט זיך נוהג געוועזען תחילת ביז מען האָט געשטעלט אויף 25 קאָפּיקעס, אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, מען קען ניט אַלץ אויף איין מאָל.

שטאַנדהאַפּט. דער עולם זאָגט, אַ גוי׳איש שפּריכוואָרט איז להבדיל ווי אַ גמרא, טישע יעדעש—דאַילשע בודעש, דאָס הייסט, ר׳ איצע וואָלף, אויף יודיש, אַז מען פאַהרט פּאַמעליך, פאָהרט מען ווייטער איין.

ספּאָדיק. ווי קומט צו זיי אַזאַ גלייך ווערטעל? זיי האָבען דאָס אַוודאי גענאַשט ביי יודען... דער אמת איז טאַקע, מען טאָר

זיך ניט אײלען, מען דאַרף ניט אויף אײן מאָל איבערציהען דעם בױגען, פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהען!!

צווײטע סצענע

(די זעלביגע כנופיא. פּיאַװקין קומט אַרײן שטאַרק פרעהליך.)

פּיאַװקין. אַ גוטע װאָך! פּאָזדראַװליאַיו אויף אַ פולער װאָך! גאָט האָט געהאָלפען, עס איז אָנגעקומען!..., איצט, זעהט איהר, קומט אַ גלעזעל װײן. (ער גיסט זיך אַן אַ גלעזעל װײן, טרינקט אויס און פערבייסט מיט אײנגעמאַכטס. **[NOTE: original reads "מיט אײכערלעך."]**

די כנופיא (שטאַרק פערוואונדערט) וואָס אָנגעקומען? הא, וואָס אָנגעקומען, וואָס?

פּיאַװקין. דאָס געלד! די אָפּשטשעסטווענע הונדערט טויזענד קערבלעך אָנגעקומען.

די כנופיא (אין אײן קול) וואָס זאָגט איהר?!

פּיאַװקין. דאָס וואָס איהר הערט.

ספּאָדיק (פערגלאָצט די אויגען) איך דאַנק דיר און לויב דיר גאָט (צו תמ׳ען) נו, ר׳ שמעיה, הײנט זעהט איהר, ווי השי״ת העלפט פאַר עהרליכקײט, הא, וואָס האָב איך אײך געזאָגט, ערשט ניט לאַנג געזאָגט? אַט האָט איהר אַ מופת!

בעל־תכלית. הײנט זעהט איהר, אַז אינגאַנצען איך! איך טאַקע האָב אַלץ געזאָגט: וואָס װעט זײן דער תכלית פון אַזוי פיעל געלד, וואָס האָט זיך פון דער טאַקסע אָנגעזאַמעלט בײ דער קאַזנאַ נאָך פון גאַנץ לאַנג? טאַקע סאַמע פון דער הײסער מינוט, וואָס מיר זײנען געװאָרען פּאָפּעטשיטעלעס, כמעט פון דער ערשטער רגע האָב

איך אליין געשריען, וואס וועט זיין דער תכלית פון אזוי פיעל געלד, פון אזא סומע געלד? לאמיר ארויסנעהמען דאס געלד!

ספאדיק. זעהט איהר, איך האב טאקע גוט געראטען, מען זאל שרייבען, אז מען דארף דאס געלד אויף א ביקור חולים, דאס האט א סך געהאלפען.

פיאווקין. (מיט חניפה) יא, זיי טאקע האבען געזאגט, א בקור חולים האט ר' איצע וואלף געזאגט.

בעל-תכלית. א גרויסע חכמה, ער האט געזאגט? וואס איז דאס פאר א תכלית? מען האט געדארפט, פשוט איז פשוט, ארויס-נעהמען דאס געלד סתם, אזוי וואלט געוועזען א סך בעסער, בכל האופנים בעסער!

ר' יוסף. מהיכא תיתי, אזוי וואלט טאקע געוועזען בעסער, סתם איז אוודאי בעסער!....

תם. ווער האט עס געדארפט וויסען, וואס מיר וועלען מיט דעם געלד טאן? ווער האט זיך צו מישען אין אונזערע עסקים? מיר זיינען דאך פאפעטשיטעלעס!

שטאנדהאפט. מען האט דאך געמוזט וויזען דער קאזנא, אויף וואס מען פערברויכט דאס געלד. דעם חשבון מאכען, דאס איז שוין אונזער זאך.

ספאדיק. (טרייסט תם'ען) כ'לעבען, זארגט ניט, ר' שמעיה, השי"ת וועט העלפען. ניש'קשה, כ'לעבען, אזוי איז בעסער. פארשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאר וואס זאלען מיר עס ניט פערשטעהן.

פיאווקין (מיט אנגבה-שמייכעלע צו ר' משה בעל תכלית) גלויבט מיר, ר' משה, איך פערשטעה אויך א תכלית-זאך, וואס עס נוצט פאר דער שטאדט. עס וועט אויסקומען, אם ירצה השם, ווי מען זאגט, אגיל ואשמח, קיילעכדיג און שפיציג!....

שטאנדהאפט. איצט, רבותים! דארף מען זיך בעטראכטען, וואס מיר האבען מיט די איבעריגע געלד צו טאן. פערשטעהט איהר?

בעל-תכלית (מיט א זיס שמייכעלע). איך האב געוואלט בעטען דערפון א גמילות חסד.

ר' יוסף. מהיכא תיתי, מיר אויך אַ גמילות חסד.

פּיאַווקין (צו ר' משה בעל תכלית) נו, אַ גמילות חסד. דאָס איז דאָך אַ מצוה, אַ יודישע זאַך. דאָס איז דאָך איינס פון די דברים שאין להם שיעור. (צו זיך אַליין אַן דער זייט מיט אַשמייכעלע) דערפאַר וועט די שטאָדט האָבען עולם הבא!....

ספּאָדיק. איך וואָלט געוואָלט בעטען אַ זעקס—זיבען טויזענד קערבלעך אויף קאַבצינסקעס אַטראַטע.

שטאַנדהאַפּט. מיין דעה וואָלט געוועזען, אז מען זאָל דער־ווייל די געלד איינלעגען.

ר' יוסף. מהיכא תיתי, לעגט עס איין ביי מיר.

בעל תכלית. ביי אייך, ר' יוסף, איז קיין תכלית ניט. איך קען בעסער פאַרטאָן געלד, איך האָב גראַד איצט אַ פּלאַן.

שטאַנדהאַפּט. אַ פּלאַן האָב איך אַ בעסערען, איך נעהם די געלד אויף מיר

די כנופיה. (אין איין קול) ניין, ניין, אַזוי איז ניט גוט, זאָל בעסער זיין ווי פריהער.

תם. מיר קומט פון דער שטאָדט געלד, וואָס האָט מען נע־בעך צו מיר?

ספּאָדיק. און מיר קומט אויך פון דער שטאָדט געלד, פער־שטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן? אונז קומט אויך געלד פון דער שטאָדט...

פּיאַווקין (דערווייל צו זיך אַליין אַן דער זייט) איך פערשטעה, איך פערשטעה, עס קומט זיי ניט פון אַ יחיד, אַ שטייגער פון דעם, יענעם, נאָר גלאַט סתם פון דער שטאָדט. דאָס איז אַ גרויסער חילוק (צו דער כנופיה מיט חניפה) עס פערשטעהט זיך, עס קומט אייך פון דער שטאָדט, איך בין אַן עדות, עס קומט אייך.

בעל תכלית. נו, וואָס וועט זיין דער תכלית פון דעם ווייַן,

בראנפען, גאנז, איטערלעך? מען דארף עס אויסטרינקען, אויפעסען, איך בעט אייך, טוט עפעס, לאזט זיך ניט בעטען.

ר׳ יוסף. מהיכא-תיתי, עס חלש׳ט מיר טאקע דאס הארץ (ער נעהמט א כוס אין דער האנד) לחיים מיט אלע פרושים! לחיים! מהיכא תיתי, אידען זאלען נעבעך אויפגעריכט ווערען. מהיכא תיתי, ר׳ איצע וואלף, זאל זיין אזוי ווי איהר זאגט, אידען זאל׳ען בלייבען דאס וואס זיי זיינען, מהיכא תיתי, אזוי איז אוודאי בעסער.

די כנופיא, לחיים, לחיים! אידען זאלען טאקע בלייבען דאס וואס זיי זיינען, השי״ת זאל אויף אונז רחמנות האבען (מען טרינקט און מען עסט).

דריטע סצענע

די כנופיא איז אביסעל פערלעקט, זינגען אליהו״ס נאנץ פרעהליך, סטאנדהאפט זיצט אין ווינקעלע, רויכערט א ציגאר און סודיעט זיך מיט פיאווקינען. די גלאסנעס קומען אריין אין פאר-חדר.

די גלאסנעס. (פערוואונדערט איינער פון אין זייט, דער אנדערער פון דער אנדערער זייט טיר) מען טרינקט, מען עסט, מען איז פרעהליך! איז דאס גלאט א מלוה מלכה אדער אפשר עפעס טאקי א שמחה!

איין גלאסנע. און איז פיאווקין! מען דארף איהם א וואונק טאן און איהם פרעגען.

צווייטער גלאסנע. א! איך וויים שוין, עס איז א חתונה! עס איז א גוטע חתונה! איך קען די כלה, זעהר א שענע!

ערשטער גלאסנע. (נאך מעהר פערוואונדערט) ווער חתונה? ווער כלה?!

צווייטער גלאסנע. (מיט א שמייכעלע) די קאץ! מען מאכט חתונה די קאץ.

ערשטער גלאסנע. דו בינסט משוגע!

צווייטער גלאסנע. דו בינסט חסר דעה! דו קענסט זיך נים אנשטויסען, דו האסט נישט קיין שכל פאר א קאץ. איך זאג דיר טאקע נאך א מאל; מען מאכט חתונה די קאץ, די קאץ, וואס איז היינט אנגעקומען די פאפעטשיטעלעס, די שענע אבשעצעסטוויענע קאץ, היינט פערשטעהסט דו שוין? יא, א שענע כלה. זיי מעגען זיך פרעהען.

ערשטער גלאסנע. א-א!! אט איצט פערשטעה איך. די קאפ איז מיר היינט אזוי פערשלאגען, אז איך וויים אסור ניט, אויף וועלכער וועלט איך בין. א קאטאוועס עפעס? מיר קענען חלילה פערפוילט ווערען אין אסטראג!

צווייטער גלאסנע. און דא טאר מען נאך נים זאגען די פאפעטשיטעלעס א גראב ווארט! ווער האט דען אונז געמאכט און ווער קען אונז ווידער אויסמאכען, ווען ניט טאקע זיי!... בפרט נאך איצט אז עס איז די צייט פון די וויבארעס. גוט איז טאקע נאר פיאווקינען, ער ווייסט נים דעם טעם פון וויבארעס, ער פערלעבט קהל׳ס געלד, וויפיעל ער וויל, און טאנצט אויף אלע חתונות. ער וועט, ניש׳קשה, פון דער חתונה אויך אראבנעהמען א גוט רח״ש!

ערשטער גלאסנע. וואס וועלען מיר דא שטעהן. דער גאלאווא ווארט אויף אונז אין איינע צרות. עס ציטערט נעבעך אויף איהם די הויט. (זיי געהען אריין אין חדר צו די פאפעטשיטעלעס).

די כנופיא (צו די גלאסנעס) א! ברוכים הבאים! ויצט, מאכט ברכה, חאפט עפעס!

די גלאסנעס. א שענעם דאנק. עס איז איצט אונז ניט אין קאפ. דער רעוויזאר איז געקומען!

שטאנדהאפט (אביסעל דערשראקען) וואס, ארעוויזאר? ארעוויזאר איז געקומען!

פיאווקין (ניט א מאך מיט דער האנד) א וואזשנע זאך! וואס איז דאס אזוינס, אז ער איז געקומען?

ספאדיק (קרעכצעט) אך, זעהר א שווערער גלות! אט האט איהר א רעוויזאר! מיר זיינען בעונותינו הרבים אין גלות, השי״ת זאל רחמנות האבען.

ר׳ יוסף. מהיכא־תיתי, אוודאי וואָלט בעסער געווען, מיר זאָלען ניט זיין אין גלות.

ת ם. גאָט אייך אַרעוויזאָר אויף אונזער קאָפּ! פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך מעהר פון אַלעמען ליידען גלות!

בעל תכלית. אַ שענער תכלית, כ׳לעבען! נו מיילע, אז ער איז געקומען, ווען געהט עס אָן?

די גלאַסנעס. ס׳טייטש, ער וועט מאָרגען רעווידירען די ביכער אין דומע! דאָרטען וועט ער געפינען די פראָביעלען, מחמת איהר האָט שוין אַזאַ לאַנגע צייט ניט אַריינגעטראָגען, ווי עס געהער צו זיין, די ראַטע פון דער טאַקסע, און אין דער קאַסע פעהלט געלד. האָט אויף אונז ניט קיין פאַריבעל, וואָס מיר זאָגען אייך. דער גאָלאָוואַ געהט אַרום אָהן אַ קאָפּ, מיר ווערען אויך שיער ניט משוגע פאַר פחד. איהר ווייסט, מיט וואָס דאָס שמעקט? דאָס שמעקט מיט סיביר, שמעקט עס!

פיאַווקין. אַז איהר האָט מורא, לייענט קריאת שמע. געהט, זאָג איך אייך, זאָגט דעם גאָלאָוואַ, ער זאָל, דער נאַר, קיין מורא ניט האָבען.

ספּאָדיק. עס וועט מסתמא מיט גאָטס הילף זיין רעכט, פעשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען. פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהען? מען דאַרף זיך נאָר מכח דעם אַביסעל מישב זיין (זיי אַלע, חוץ די גלאַסנעס, געהען אַריין אין איין אַנדער חדר).

פיערטע סצענע

(די גלאַסנעס אַליין, דערנאָך די גאַנצע כנופיא).

ערשטער גלאַסנע (קוקט אויף דעם טיש) זיי האָבען זיך דאָ, אַפּנים, גוט משמח געווען! זעה נאָר, זעה, וואָס איז אַנגעשטעלט אויף דעם טיש

צווייטער גלאַסנע. זיי מעגען זיך פרעהען, זיי האָבען נוטע יאָהרען, אַ קלייניגקייט, זיי האָבען אַנ׳אַרענדע אָהן ראַטע! וואָס אַ טאָג פערגרעסערט מען דעם מקח פון פלייש, אָרעמע לייט ווערען פערשוואַרצט, עסען ביינער, קדחת רביעית, זיי האָבען ניש׳קשה אין די עטליכע יאָהרען, וואָס זיי זיינען פּאָפּעטשיטעלעס. אָנגעשאָטען פעסער מיט גאָלד!

ערשטער גלאַסנע (מיט אַ ביטער שמייכעלע) זיי האָבען דאָך גענומען די טאַקסע פאַר דער שטאָדט, זיי האָבען דאָך אַ טובה געטאָן דער שטאָדט.

צווייטער גלאַסנע. אַ שיינע טובה, כ׳לעבען! זיי ווערען נתעשר און אויף דער שטאָדט נעבעך וואַקסט ביסלעכווייז אַ נעדאָיעס. מען קען שטאַרבען פון אַזעלכע טובות!

ערשטער גלאַסנע. איך מיין, די בעלי טובות וועלען זיך מאָרגען אָבשאָקלען מיט אַ היבשען גראָשען!

צווייטער גלאַסנע. זיי וועלען ניש׳קשה ניט דערלעגען פון זייער קעשענע. איך מיין, מאָרגען וועט טייערער ווערען דער מקח פון פלייש, אַוודאי מעהר מיט עטליכע קאָפּיקעס אויף דער אָקע! פון זייער היינטיגער אַסיפה, מיין איך, וועט דער שטאָדט קיין גוטס ניט אַרויסקומען.

ערשטער גלאַסנע. וואָס זאָגסט דו! עס איז שוין אָהן דעם אויך זעהר טייער דער מקח פון פלייש, איך האָב מורא, מען וועט שרייען.

צווייטער גלאַסנע. ווער וועט שרייען?! אום שטיינס געזאָגט, ווער וועט זיך אָנרופען אַ וואָרט? דו קענסט ניט די היגע מענשען, זיי זיינען טרוסען, האָבען מורא פאַר אַ פליג, מען מעג זיי אפילו דעם קאָפּ אַראָבדרעהען, וועלען זיי ניט רעדען קיין וואָרט.

ערשטער גלאַסנע. כ׳לעבען, אַ רחמנות, וואָס זאָלען זיי נעבעך טאָן? מיר אַליין האָבען דען ניט מורא? צווישען אונז גערעדט, פאַר וואָס זעהען מיר צו די עוולות און שווייגען? פאַר וואָס קוקען מיר אַוועק אין דער זייט און זאָגען אמן אויף אַלצדינג, וואָס זיי טוען? וואָרום מיר האָבען טאַקע פאַר זיי מורא, זיי קענען אונז אַיים מאַכען,

װאָרום מיר װילען ניט בלײבען אָהן ברויט, אונזערע װײבער און קינדער זאָלען חלילה לײדען. פּאַדלעצעס װעלען מיר זײן סײ װי סײ. האַלטען מיר מיט זײ, האָט מען דאָך נישט צו רעדען, אַז מיר זײנען פּאַדלעצעס, און װען מיר זאָלען אַרויסטרעטען אַקעגען זײ, װעלען זײ אַזױ לאַנג דרעהען װאו מען דאַרף און אונז מאַכען פאַר פּאַדלעצעס, זײ זײנען תקיפים, זײ האָבען אַלע מיטעל, זײ װעלען בלײבען גערעכט און אונז װעט מען אָבגעבען פּאָדסוד, איז דאָך גלײכער טאַקע דער ערשטער פאַל, װײניגסטענס האָבען מיר ברויט און הײסען פאַר דער װעלט ערליכע לײט. אין צװײטען פאַל װעלען מיר שטאַרבען פאַר הונגער, ביר װעלען נאָך הײסען פאַר דער װעלט פּאָדלע מענשען און זײ, פּאָדסיד. די אָבסטאָיאַטעלסטװעס זײנען אין דער װעלט אַזױ פערדרעהט, אַזױ, פערפּלוטעט, אַז מען קען ניט זײן קײן ערליכע לײט, װי שטאַרק אפילו מען זאָל װעלען. אויב מען װיל העלפען די מענשען און אַרויספיהרען זײ אויף דעם רעכטען װעג, איז קײן אַנדער מיטעל ניטא, נאָר אויפפלאָנטערן דאָס קניפּעל און עוקר זײן דאָס שלעכטס מן השרש. דאָס קניפּעל אָבער אויפפלאָנטערן קען נאָר דער, װאָס האָט אין זײן האַנד אַ גרויסען כח, דערצו נאָך אַ גוטע ראיה, אײן ריכטיגען און אײן אמת׳ען בליק...

צװײטער גלאַסנע. אַי, עפּעס רעדסט דו איצט װי אַ גאַנצער פילוסוף! איך האָב דיך אסור קײן מאָל ניט געהאַלטען פאַר אַזאַ פילוסוף.

ערשטער גלאַסנע. נאַרעלע, די אומשטענדען מאַכען דעם מענשען פאַר אַלצדינג! איך רעד דאָס, װאָס איך פיהל בײ מיר, אַז איך װיל מיט דעם גאַנצען האַרצען זײן אַנ׳ערליכער מאַן, נאָר איך קען נישט, מען ציהט מיך מיט געװאַלד אַרײן אין דער נעץ, דאָס קניפּעל—דו װײסט דאָך, װעמען איך מײן—פּערפּוטעט מיך מיט געװאַלד, איך װיל לעבען אויף דער װעלט, איך האָב ליעב מײן װײב און קינדער, און װיל ניט, זײ זאָלען לײדען דחקות, איך װיל זײ ניט פערשװאַרצען דאָס פּנים און װיל הײסען פאַר דער װעלט אַ שטילער מענש, אַנ׳ערליכער מאַן, דעריבער מוז איך מיר האַלטען אין דעם שטאַרקען קניפּעל און זײן אַפּאַדלעץ... לאַך ניט פון מיר, משה, איך בין אסור ניט קײן פילוסוף, נאָר אַ פּראָסט מענשעל, איך זאָג דאָ ניט קײן גרויסע חכמות, נאָר דאָס װאָס איך זעה און פיהל. אדרבה, זײ זיך מודה, דו זאָגסט ניט דאָס זעלביגע װאָס איך?

צוויטע׳ גלאַסנע. הערסט דו בעסער, וואָס איך וועל דיר זאָגען, אַז ווייטער דאַרפען מיר שוין קיין נאַרען ניט זיין, מיר ווייסען דאָך יאָ אַלע זייערע שטיקעס, נו דאַרף מען זיי האַלטען פאַר דעם קאָפּ, אַז ווענינגסטענס פאַר גלאַסנעס מוזען זיי אונז וועלען.

ערשטער גלאַסנע. עפּעס מאַכען זיי צו פיעל שיחות. עפּעס זיינען זיי זיך דאַרטען צו פיעל מישב. דער גאַלאָוואַ נעבעך זיצט דערווייל אין געהאַקטע וואונדען.

צווייטער גלאַסנע. שאַ, מען הערט שוין אַ קול. אָט, דאַכט זיך, געהען זיי! — (די כנופיא קומט אַריין),

ספּאָדיק (צו די גלאַסנעס) נו, געהט רוהיג אַהיים! פּיאַווקין פאָהרט היינט אַריבער צו דעם רעוויזאָר..

די גלאַסנעס. אויב אַזוי, געהען מיר און האָט איך אַ גוטע נאַכט

פּיאַווקין. וואַרט, וואַרט, אָט געה איך אויך, איך וועל מיך אויך זעצען פאָהרען טאַקע פאַר אייערע אויגען (ער זעצט זיך מיט דער כנופיא און געהט אוועק מיט די גלאַסנעס).

פינפטע סצענע

(די כנופיא קלייבט זיך אוועקצוגעהן, פּלוצלינג קומט אַריין אַ חאַליאַסטרע בעלי מלאכות אָרעמע לייט.

די חאַליאַסטרע (אין איין קול) מיר בעטען אייך מחילה, רבותים! וואָס מיר זיינען אייך מטריח, מיר זיינען דאָך נישט מעהר ווי פּראָסטע מענטשעלעך.

די כנופיא (קוקט אָן די חאַליאַסטרע פערוואונדערט) זאָגט געשווינד, וואָס איהר ווילט, וואָס ווילט איהר?

די חאַליאַסטרע. וואָס זאָלען מיר וועלען! עס, דערלעבט משיח'ן. מה נאמר ומה נדבר, מיר זיַינען, כ'לעבען, פראָסטע מענטשעלעך, זייט אונז מוחל, רבותים. אָט האָט איהר! וואָס אויף דער לונג — דאָס אויף דער צונג.

די כנופיא. מיר ווייסען ניט, וואָס איהר ווילט, זאָל איינער רעדען!

אַשניידערל. טאַקע וואו תורה, דאָרטען איז חכמה, לאָזט מיך. איך וועל רעדען. לב יודע מרת גיטעל. ר' איצע וואָלף, נישט קשה, קען מיך, איך האָב זיי אַמאָל פערלאַטעט דעם הינטער-חלק... פראָסטע איז מאָסטע, רבותים! מען זעהט ניט די וועלט...

אַשוסטערל. שאַ, איך וועל רעדען! קיינער ווייסט נים, ווע- מען דער שוך קוועטשט, רבותים! נאַט זעהט, ווי איך האָב מיר צו- שטאָבען די הענד מיט דעם נאָל. זייט אייך משער, איין ליכטעל אויף דער גאַנצער שטוב. אין איין ווינקעל איך מיט די פועלים. אין דעם אַנדערען פליקט מיין וויב פעדערען, מיר מוטשען זיך, רבותים, אויף דעם שטיקעל ברויט, טאַקע פשוט בנפשו יביא לחמו, מיר עסען ווערים. מען זיצט אין נעץ און קעלט, די ליכטעל ברענט פינסטער, שפריצט, שמעלצט

אַקירזנערל. (איין אויג פערהאַנגען מיט אַ שטיקעל בלאָען צוקערפאַפיער) זעהט, זעהט, רבותים, מיר האָבען שוין די ליכטעלך איין אויג אַרויס- אַרויסגענומען! עפעס ברענען זיי מיט אַ רויטען פלאַם, אַז עס שטעכט פשוט די אויגען, ווי מיט אַ מעסער, און דערפאַר צאָהלען מיר דאָך אַזוי טייער!

די כנופיא. נו, מילא, וואָס זשע ווילט איהר? וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

די חאַליאַסטרע. (אין איין קול, כמעט מיט אַ געוויין) האָט רחמנות אויף אונז, אָרעמע לייט, טאַקע פריהער גאָט, דערנאָך איהר! מיר האָבען שוין מעהר קיין כח ניט אייסצוהאַלטען. דער אַרענדאַר פון די ליכט טוט אונז אָן צרות, געבראָטענע לייד.

ספּאָדיק. שאַ, מען קען טויב ווערען פון אייער געשריי! זאָל וואָטשע איינער רעדען.

דער שניידערל. שאַ שטילער עולם! ר׳ איצע וואָלף זאָגט דאָך טאַקע ווי אַ איד אַ למדן, שאַ, לאָזט מיך, איך וועל רעדען (צו ספּאָ־יק׳ען) מען דערלעבט קוים דעם שבת, אַ ביסעל אָבדיכען און זיצען באַ ראַספּאַשקו ביי׳ם טיש מיט די ווייב און די קינדערלעך. קוים אָבער האָב איך מיך נעכטען געזעצט צום טיש און האָב אָנגעהויבען „כל מקדש״ האָבען די ליכט אָנגעהויבען זיך צו שמעלצען און צו שפּריצען. מיינער חאַפּט אַ קוילעטש, לעגט אַנטקעגען די ליכט, פון איין זייט, און פון דער אַנדערער זייט, עס העלפט ניט. די ליכט קאַפּ, קאַפּ, קאַפּ...

דער שוסטערל, שאַ! איין אָקס האָט אַ לאַנגען צונג און קען שופר ניט בלאָזען. שאַ, לאָז מיך ריידען, (צו ספּאַדיקען) מה אני, מה חיי, איך בין אַגרויסער עני. אַ גאַנצע וואָך ווי מען לעבט, לעבט מען, שבת פערזעצט מען אַ משכן, חאָטשע זיך פליישיג מאַכען, חאָטשע פערזוכען אַ ביסעל געקעכץ. מיט וואָס פאַר אַ שמחה קוקען די קינ־דערלאַך נעבעך אַרויס אויף דעם פרייטיג צו נאַכט, עפּעס אַ לעקטאָן, עפּעס אַ חאַפּ טאָן... נו זאָלט איהר געוועזען זעהן, ווי מיין ווייב האָט נאָר אויפגעהויבען נעכטען די שיסעל צום טיש, האָט זיך צופלאָכטען דער קנויט פון די ליכט און אויסגעפלאַקערט אין איין מינוט, אַז מיר האָבען געמוזט דאָס ביסעל לאָקשען אין דער פינסטער אויסזופען...

די כגופיא. וואָס־זשע זיינען מיר שולדיג? וואָס ווילט איהר פון אונז האבען?

די חאַליאַסטרע. מיר בעטען אייך מחילה, רבותים. דער אַרענדאַר פון די ליכט פאַרענטפערט זיך אַלץ, וואָס איז, איהר נעהמט ביי איהם 1200 קערבלעך אַ יאָהר!

די כגופיא (אויפגעבראכט) מיר נעהמען דאָך דאָס געלט טאַקע פאַר אייך, טאַקע לטובה פאַר די אָרעמע לייט!

איינער פון דער חאַליאַסטרע. אויף דעם סמך מ׳שט ער חזיר אין די ליסט. און לייזט מיט עטליכע גראָשען טייערער פאַר איין אָקע. דאָס טראָגט איהם אַ יאָהר איין נאָך אַסך געלט!

נאָך איינער. און אינגאַנצען ווער ליידט? מיר. טאַקע מיר אָרעמע לייט. ביי די נגידים ברענען לאָמפּען, אָדער שטערין־ליכט, זיי קעהרען

זיך גאָר ניט אָן מיט דעם אַרענדאַר. פון אונז געבעקן לופעט ער די הויט....

די חאַליאַסטרע (אין איין קול) געוואַלד, האָט רחמנות, פערקויפט אונז ניט צו דעם אַרענדאַר.

די כּנופיא. ס'טייטש מיר נעמען דאָך בּיי איהם דאָס געלד פון אייער טובה וועגען.

די חאַליאַסטרע. די טובה קאָסט אונז זעהר טייער!...... מיר בּעטען אייך, נעהמט ניט בּיי דעם אַרענדאַר דאָס געלד, זאָל ער ניט האָבּען קיין תירוץ. האָט רחמנות, טוט אונז ניט די טובה און נעהמט בּיי איהם ניט דאָס געלד!....

ספּאָדיק. אהעזה אַ בּיסעל פון עמי־הארצים. זיי קומען אונז זאָגען אַ דעה!!— תּם אָט האָט איהר אידען, געה טו זיי טובות!....

בּעל תּכלית. אשענער תכלית, כּ'לעבּען. ניט נעהמען בּיי דעם אַרענדאַר קיין געלד!......

ר' יוסף מהיכא תיתי. וואָס אַרט עס זיי?

שטאַנדהאַפּט. וואָס האָט איהר זיך דאָ געשטעלט זיי טענה'ן, מיט אידען ווילט איהר אויסקומען!

דער שוסטערל (נעהמט אַרויס פון אונטער דער פּאָלע אַ ליכט) נאַט־זעהט מיט אייערע אויגען, אָט האָבּ איך אייך געבּראַכט אויף אַ צוקאַוועשען אַ ליכט.

ספּאָדיק. הולטיי. וואָס האַלסטו אַ חלבּ'נע ליכט אין די הענד? אַוועק טריפ'ניאַק! אַוועק פון מיינע אויגען!

די כּנופיא. (אויף אַ קול צו דער חאַליאַסטרע) נעהט אייך, זייט מוחל, נעהט אייך, מען דאַרף ניט אייער דעה, לערענט אונז ניט קיין שכל, מסתמא ווייסען מיר וואָס מיר טוען!

די חאַליאַסטרע. אַז אַך און וועה איז אונז (איינער בּוּעבּט די הענט, דער אַנדערער שלאָגט מיט אַ קולאַק זיך אין האַרצען און דער דריטער אין קאָפּ, אַלע גיבּען אַ קרעכץ אין איין קול פון געהן ארוים.

די כנופיא. געלויבט איז גאָט, מען איז זייערער פּטור געוואָרען!

ספּאָדיק. מיר איז שוין צייט צו געהן. מאָרגען דאַרף איך פּריה אויפשטעהן, איך האָב אַ פּאָר ברית׳לעך, פון דאָרטען דאַרף איך געהן אויף אַ בר־מצוה, און פאַרנאַכט בין איך מיט מסדר קדושין.

די כנופיא. אונז איז שוין אויך צייט צו געהן. אַ גוטע נאַכט, ר׳ משה! פאַרגעסט ניט, און זאָגט איהר טאַקע, זייט מוחל, אַן מאָרגען גאַנץ פּריה שינדער׳ן מכח דעם מקח, מכח אחת וחמש.

בעל תכלית. פאָלגט מיך, איך בעט אייך, זאָל זיין האָטשע אחת ושש.

די כנופיא. (צו ספּאָדיק׳ן) טוט איהם שוין, ר׳ איצע וואָלף, צו ליעב. מאָרגען דאַרף ער אָבלייז פאַר יענעם האָבען געלד...

ספּאָדיק (קווינקעלט זיך) כ׳לעבען, עס טוט מיר וועה דאָס האַרץ. אַ רחמנות כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, אויף די אָרעמע יודען נעבעך! וחוץ לזה איז טאַקע ניט רעכט קיין זוגות, איהר ווייסט דאָה, איך האָב פיינט זוגות.

בעל תכלית. נו, זאָל זשע זיין אחת ושבע.

ספּאָדיק (קנייטשט דעם שטערען, גיט אַ מאַך מיט די אַקסלען). טאַ!

די כנופיא. נו, זאָל שוין בלייבען אחת ושבע, אחת ושבע, אַ גוטע נאַכט! (אַלע געהען אַרויס).

דריטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי מען האָט עטליכע יאָהר נאָך דעם געפּרוּבט אַרויסשטעלען זיך אַנטקעגען די פּאַפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע.

ערשטע סצענע

(שינדער און קנעכטבאַרג אין דעם פּראָיעקט)

קנעכטבאַרג. איך זאָג אייך, מיין ליבער ר׳ יוסעל, אַז עס איז ניטאָ קיין מזל, העלפט גאָר ניט קיין חכמות, אַז דאָס פּיצעלע מזל איז ניטאָ, העלפט ניט אַלע הסברות. אונזערער הייליגע חכמים האָבען טאַקע רעכט, וואָס זיי האָבען געזאָגט: מזל מחכים—מזל מעשיר, דאָס הייסט, דאָס מזל מאַכט קלוג דאָס מזל מאַכט רייך. מען זעהט עס אַרויס טאַקע בחוש

שינדער. גאַנץ ריכטיג, ר׳ אַהרן! נאָר אַנטקעגען וואָס זאָגט איהר עס?

קנעכטבאַרג. אַיטליכער וואָרים האָט אַ דאָרים. איך זאָג אייך אַנטקעגען אונז ביידען. מיר קענען זיך ברוך השם פון אַ גאַנץ לאַנגער צייט, אַז איהר זייט נאָך געזעסען אין אייער שטעדטעל.

איהר וועט מודה זיין, אַז איך פערשטעה אין עסק ניט ערגער פון אייך. איך קען אויפטאָן אַ מאל איין אויבער־הסברא, פאַלען אויף אַ עצה׳לע, מאַכען אַ פלאַן, איין אָבשניצעלע און געפינען אַ קנייטשעלע. פון דעסטוועגען געהט עס מיר, שלי׳מזל, תמיד מיט דער פוטער אראָב, און אייך, ר׳ יוסעל, געהט עס אָהן עין הרע גאַנץ גוט.

שינדער. כ׳לעבען, ר׳ אהרן, עס איז ניט אַזוי די מעשה. וואָס איז מיר דאָ אַזוי גוט? כ׳לעבען, עס האָט מיר געמעגט בעסער זיין.

קנעכטבארג. אי פע, זינדיגט ניט, כ׳לעבען, ר׳ יוסעל! איך האָב דאָך ליעב דעם אמת. אַהער זייט איהר אָנגעקומען אַ קליינ־שטעדטעלדיג יודעל, אָהן אַ העלער. עס האָט אייך תמיד געפעהלט אויף שבת, די ערד איז פשוט אויף אייך געלעגען, גליקליך וואָלט איהר אייך געשעצט צו נעהמען ערגעץ אַכט גילדען אַ וואָך שכירות, אַזוי אָרעם זייט איהר געבעך געוועזען — וואָס איז, דאָס איז דען אַ חרפה? אָרעם איז ניט קיין שאַנד—און היינט, ברוך השם, אויסער אייער שאָדען, אויף מיר, אויף אַלע אידישע קינדער געזאָגט געוואָרען! איהר האָט זיך ניש׳קשה גוט אַריינגעהאַפּט אין דער טאַקסע, איהר זייט בענעהט און בעקליידט, לעבט אין גרויס וואוילטאָג. עסט פלייש, דאַרע קישקעס, לעדוועצעס, אייטערלעך און טרינקט זעהר אָפט אַ גוט גלעזעלע וויין. וואָס פעהלט אייך? איהר זייט אָהן עין־הרע געזונד, פעט, לויטער מיט אַ הדרת פנים און האָט זעהר אַ גוטע עלטער. איהר האָט, צווישען אונז גערעדט, קיינמאָל אייך אַזוי ניט געוואונטשען.

שינדער. מ־מע! איך האָב חלילה צו גאָט קיין פּרעטענזיעס ניט, נאָר, פון דעסטוועגען, גלויבט מיר, ר׳אהרן, איז פאָרט ניט אַזוי די מעשה, ווי שונאים זאָגען.

קנעכטבארג. איך בין אייך אָסור ניט קיין שונא. פאַרקעהרט, וואָס איך ווינטש אייך, זאָל עס טאַקע אייך זיין.... אָט האָט איהר דעם בעסטען סימן: נאָר אַז עס איז געקומען צו רעד, זאָג איך אייך דעם אָמת, אַז זינט איהר האָט זיך אַריינגעהאַפּט אין פּראָיעקט, לעבט איהר ווי אַ שררה און האָט נאָך דערצו שענע טליבע טויזענד אייגענס, וואָס האָט איהר זיך דערמיט צו שעמען? פאַרקערט, אדרבה.... די גאַנצע וועלט ווייסט, ווי טריי איהר דינט די פּאָפּעטשיטעלעס, איהר ברענגט זיי איין אַ יאָהר גרובעס געלד, איהר טוינט, איהר קענט זיך

אָבּרעכענען מיט דעם היגען עולם און האַלטען זיי אונטער דעם פּראַלניק, מען קען אייערם חלילה אייך נים אוועק נעהמען, איהר האָט זיך כלל דערמיט נים וואָס צו שעמען, פאַרקערט, אַדרבה.... מיר אַנטקעגען געהט עס נים, חאַטשע צוריים זיך! איך האָב שוין געפּרובט אויפגעבען דער שטאָדט, די פּאָפּעטשיטעלעס מיין איך, גאַנץ שענע פּראָיעקטען, ווי עס קען ווערען אַ קערבעל, איך האָב מיך נעוואָרפען אהין און אַהער, אומזיסט! עס געהט נים. חאַטשע טו זיך דאָ, שינאַי ציון, אַ מעשה אָן, איך זאָג אייך טאַקע נאָך אַמאָל בפירוש, אַז עס פעהלט דאָס פּיצעלע מזל, דאָס פּיצעלע גליק, העלפט גאָר נים קיין חכמות!

ש י נ ד ע ר (נים אַקוק אין פענסטער און ווערט בלייך) זעהט נאַר, זעהט! עפּעס געהט אַ הער אַ גאַנצער נאַראָד מענטשען, זיי זיינען עפּעס שטאַרק אין כעס און שרייען.

ק נ ע כ ט ב א ר ג (נים אויך אַקוק אין פענסטער) און בראש געהט דאָרטען ל אָ ק ש ע ו י ץ און פ ר י ד ע ל דער קליינער. זיי זיינען שוין נאָהענט, אָט. אָט זיינען זיי!

צווייטע סצענע

(די פריזהערדינגע, די טיר פון דעם פראָיעקט עפענט זיך אויף מיט אימפעט, און דער עולם שטויסט זיך אריין).

ל אָ ק ש ע ו י ץ. (אויף אַ קול צום עולם) שרייט, צאַן קדשים! דאָ איז דאָס אָרט, וואָס מען שערט אייך, וואָס מען פּעט אייך!... דאָ איז דאָס אָרט, וואָס די בעלי טובות געוועלטיגען און גיבען ארוים גזרות רעות, ווי אַזוי מען זאָל ביי אייך דאָס לעצטע ארויסדראַפּען!

פ ר י ד ע ל (צום עולם) שרייט, וויינט, פּילדערט, יודען! פאַר וואָס זייט איהר פלוצלים געבליבען שטיל? פאַר וועמען האָט איהר מורא?

א ק ו ל אין דעם עולם. טאַקע באמת פאַר וואָס זאָלען מיר זיין ווי שאָף, וואָס מען שערט זיי, און זיי שווייגען? טאַקע, באמת טאַקע, וואָס האָבען מיר מורא פאַר די בעלי טובות?

אַ שניידער. מיר זיינען שוין קראַנק פון די טובות! מיר זעלען חלילה שטאַרבען פון זייערע טובות!

אַ שוסטער׳ל. וואו איז אַהינגעקומען אַזוי פיל געלד? אַזוי פיעל יודיש בלוט?

אַ קול פון דעם עולם. אַ גוזמא, מעהר פון זעקס הונדערט טויזענד קערבלעך!...

אַ באַנדער. זאָלען זיי אָבגעבען חשבון! פאַר וואָס זאָלען זיי ניט אָבגעבען קיין חשבון?

אַ סטאָליער. אַ מלוכה אַפילו גיט דאָך אויך אָב אַ חשבון! ס׳טייטש, וואו זיינען די פאַרמענע ביכער? זאָלען זיי ווייזען די ביכער!

אַ מולער. ספאַדיק, טוט אוים די קאַפאָטע! דאָס איז מיין קאַפאָטע!

אַ קירזשנער (ווייזט מיט דער האַנד אויף שינדערן) אָט איז דער שינדער, דער בלוטזויגער! קוקט איהם נאָר אָן, דעם גרויסען יאָלד מיט די וואָנצעס, ער האָט אַ פּנים ווי אַ וואָלף!

איינער פון דעם עולם. ניין ער האָט אַ פּנים ווי אַ קאַץ!

אַ צווייטער. ווי אַ צאַפּ!

אַ דריטער. גיט איהם אַ טאַפּ!

אַ פערטער. אַנו גיט איהם אַ חאַפּ!

אַ פינפטער. אַ דו אַלטער סקראַב!

אַ זעקסטער. וואו איז דער דראַב! (שינדער בעהאַלט זיך הינטער קנעכטבאַרגם פלייצע).

לאָקשעוויץ. וואָס טויג ער אייך? שינדער איז דאָך נישט מעהר ווי אַ הונד, ווי אַ געטרייער הונד! זאָג, שינדער, האָב איך רעכט? זאָג, זאָג, וואָרום, ווען ניט...

קנעכטבאַרג (צו שינדערן) וואָס קען מען מאַכען? זאָגט איהם שוין ר׳ יוסעל, מען קען אייך נאָך חלילה ברעכען די ביינער. זאָגט יא, און ווערט פטור.

שינדער (מיט אַ ציטערדיג קול) יא... איך טו וואָס מען הייסט מיר...

-רידעל, קומט, עולם! צו זייער טריף גליק זיינען דאָ ניטא די בעלי טובות.

אקול פון דעם עולם. הלואי זאלען זײ שויז טאַקע מעהר ניט זײַן! (דער עולם געהט ארויס).

דריטע סצענע

(שינדער און קנעכטבערג).

קנעכטבערג. וואס זאָגט איהר, ר׳ יוסעל, צו דעם שייגעץ, צו לאָקשעווישען? עס איז אַ העזה מען זאָל אַזוי בעלעדיגען, אַזוי מבזה זיין! ער איז דאָך ווערט, מען זאָל איהם אַריינלעגען אין דער חית!

שינדער (מיט אַ רחמנות-פּנים) אַדרבה, אדרבה, וואָס זאָגט איהר? הא, וואס זאָגט איהר? מען זאָל אַזוי בעליידיגען!

קנעכטבארג. פון דעסטוועגען פאַלט ביי אַיך ניט אַראָב, ר׳ יוסעל, ווי זאָגט עפּעס שטאַנדהאַפט! נעפּאַיי ליודי מאוו אַ יאַ זדראָוו. דאָס איז זעהר אַ גלייך ווערטעל. (נאָבדעם אז ער טראַכט אביסעל) אָט איצט, ר׳ יוסעל, קענט איהר מיר טאָן אַטובה, טאַקע אַ גרויסע טובה, ווי איך בין אַ יוד!

שינדער, אָ, פון אַייערטוועגען, ר׳ אהרן, וואָס נאָר מעגליך.

קנעכטבארג. טאַקע פון אַייערטוועגען אויך אַ ביסעל. עס וועט אַייך אויך אַרויסקומען אַ טובה, בהן שלי!

שינדער. נו זאָגט-זשע שוין, ר, אהרן, וואָס איז דאָרטען אַזוינס?

קנעכטבארג. איך האָב ברוך השם אַ גוטען פּלאַן, איך בין מיט גאָטס הילף, דאָ זיצענדיג, געפּאַלען אויף אַ גוטער המצאה, ווי אַזוי מען זאָל דעם שייגעץ קנס׳ענען, ווי אַזוי מען זאָל האָבען אַ קערבעל און ווי אַזוי דאָס זאָל נאָך הייסען אַ מצוה! איהר ווייסט דאָך, אַז אָהן אַ מצוה הייבט זיך ביי מיר קיין שום פּלאַן ניט אָן. נאָר אַ ביסעל איז דאַ געווענדט אין אַייך, ר׳ יוסעל!

שינדער. נו זאָגט זשע, ר׳ אהרן, אייער פּלאַן, איך ־בין ציקאַווע צו וויסען.

קנעכטבאַרג. מיין פּלאַן איז, מען זאָל אָנהויבען מאַכען דאָס הייסט שטאָדט־זאָל מאַכען, פּונקט אַזעלכע לאָקשען (מאַקעראָנעס) ווי ביי לאָקשעוויצען אין דער פאַבריקע. דאָס פאַרדיענסט, פערשטעהט איהר זאָל הייסען, געהט אויף דער תלמוד תורה, אויף די אָרעמע קינדער נעבעך, איך זאָל זיין דער מתעסק אין דער מצוה, דער שיינעך וועט שוין אַראָבלאָזען די נאָז און וועט ניט מעהר בעזאָפּקאָיען די שטאָדט, פערשטעהט איהר די המצאה?

שינדער. וואָס זאָל איך זאָגען, עס איז אַוודאַי אַ גוטע המצאה. איך פערשטעה דעם שפּיץ פון דער המצאה. נאָר די שאלה איז אָבער, וואו נעהמט מען די קלינגערס אויף דער המצאה?

קנעכטבאַרג. אָט דאָס, מיין איך, ווענדט זיך אַביסעל אין אייך. איהר זאָלט פערוואַרפען פאַר מיר אַ גוט וואָרט פאַר די פּאָפּעטשיטעלעס, זיי זאָלען נאָר מרוצה ווערען, זיי זאָלען מיר נאָר מאַכען פאַר דעם מתעסק. מיט געלד וואָלט איך שוין ניט געהאַט וואָס צו זאָרגען. די שטאָדט איז ברוך השם גרויס, מען קען מאַכען אַ קערבעל, בפרט אויף אַזאַ מצוה, אויף אַזאַ שטאָדט־זאַך! די שטאָדט, וועט עס דאָך הייסען, געהט צונויפנעהמען געלד, טאַקע פון דער שטאָדטס טובה וועגען נו, פרעג איך אייך, ווער וועט נישט געבען קיין געלד? איך וואָלט נאָך אי היינט אָנגעהויבען אַרומצוגעהן מאַכען געלד, אַנ׳עברה, כ׳לעבען, די צייט! אָט איצט, ר׳ יוסעל, קענט איהר מיר אַ טובה טאָן. איהר זייט ברוך השם מזל׳דיגער, אַ מוצלח, שטאַרק אָנגעזעהן ביי דער שטאָדט, ביי די פּאָפּעטשיטעלעס מיין איך. איהר פיהרט ברוך השם אויס אַלסדינג, וואָס איהר ווילט! איך בעט אייך, טוט עס פון מיינטוועגען, פון אַ גוטען ברודערס וועגען, טוט עס נעבעך פון מיין ווייב און קינדערס וועגען און טאַקע אויך פון אייערט וועגען, עס וועט אייך מסתמא אויך דערפון אַרויסקומען, ווי איך בין אַ יוד!

שינדער. מיר וועלען זעהען, מיר וועלען זעהען! איך האָב צו גאָט, איך וועל אייך פועל׳ן אייער בקשה לאָזט מיר נאָר צו רוה אַ פּאָר שעה

קנעכבטארג. יישר כח, ר׳ יוסעל, פאר דער הבטחה! האט איך א גוטען טאג (ער עפענט די טיר און קעהרט זיך ווידער צוריק) די פאפעטשיטעלעס געהען אהער! איך בעט אייך. ר׳ יוסעל! ר׳ יוסעל, איך בעט אייך, טוט א טובה א גוטען ברודער! (ער נעהט געשווינד ארוים).

פיערטע סצענע*)

(איין אסיפה פון דער כנופיה פאפעטשיטעלעס און פראיעקט).

שינדער זיצט אין א ווינקעל און שרייבט סטשאטעס.

בעל תכלית. עס איז א טאראראם, א גערודער צווישען דעם עולם. מען שרייט איין קול: חשבון! א שענער תכלית, כ׳לעבען!

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואס ארט עס זיי?

תם. איך ווייס ניט, וואס חשבון? מיר מוטשען זיך, מיר חלאפאטשען זיך נעבאך היבשע עטליכע יאהר אלץ לטובת הכלל, לטובת הכלל אוי היינט נאט אייך דעם דאנק, דעם יישר כח. גיעב זיי חשבון!

שטאנדהאפט. ווער זיי?! ווער זיינען זיי?! לאקשעוויץ, פרידעל דער קליינער מיט עטליכע פערכלעך קבצנים. בעלי מלאכות! אויך מיר מענשען!

ספאדיק. אט ווער הערט זיי, די הולטאיעס, די לעדיגגעהער. די עמי-הארצים? איך פרעג אייך, ווער איז די שטאדט? מיר אדער די קבצנים, די בעלי מלאכות? הא, ווער איז די שטאדט, ווער איז די שטאדט. פרעג איך.

---

*) אמר ר׳ מענדעלי. אין דעם כתב יד איז בעשריבענביז דער סצענע נאך צוויי. נאר אזוי ווי זיי זיינען ערטערווייז פערפלעקט מיט טינט, און אחוץ דעם קען מען זיך אהן ווי אויך בענעהן, האב איך זיי איבערגעפיהרט און אנגעהויבען גלייך פון דער דאזיגער סצענע. וואס יו איז געשעהן אין עטליכע טעג ארום. גלויבט מיר יודען, אזוי איז א סך גלייבער

בעל תכלית. נאָך שענער. זיי שרייען ביכער! וואו זיינען די פאָרמענע ביכער? אַ שענער תכלית, כ׳לעבען, גיעב זיי ביכער!

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואָס אַרט עס זיי?

תם. איך ווייס ניט, וואָס הייסט ביכער? אַט האָט איהר דעם דאַנק. געה מוטשע זיך פאַר יודען, טו יודען טובות!

ספּאָדיק. וואָס מיר ביכער! ווער מיר ביכער! — נישטאָ קיין ביכער, פערברענט געוואָרען ביכער! פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן?

שטאַנדהאַפט. (אַ ביסעל מיט מורא) פון דעסטוועגען וואָלט מיין עצה געווען, מען זאָל לאָקשעוויצען פערשטאָפּען דאָס מויל, זאָל ער נישט בילען.

בעל תכלית. אַ שענער תכלית, כ׳לעבען, איטליכען פערשטאָפּען! וועניג מיילער דאַרפען מיר נעבעך אָהן דעם פערשטאָפּען? ניש׳קשה, אפשר אַ זיבען, אַכט, ניין, צעהן אַלטשטעדטישע לייטישע יודען מוזען מיר נעבעך פערשטאָפּען די מיילער;.... ס׳טייטש, פון וואַנען לעבען זיי, אז ניט פון אונז?!

תם. פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר ליידען? פאַר וואָס זאָלען מיר איטליכען פערשטאָפּען? פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך איהם דאָס מויל פערשטאָפּען?

ספּאָדיק. מכות איהם! די שטאָדט האָט פאַר איהם קיין מורא ניט! וואָס הערט אַ זעלכען אַ שטאָדט! די שטאָדט האָט ברוך השם וואו אהינצוטאָן געלד! אוודאי איז איהם אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, דערוויל בעזופּאָקאָיעט ער זיי נעבעך, דער גזלן, דער רוצח!....

תם. וואָס האָט ער זיך צו מישען אין אונזערע געשעפטען? פאַר מישען זיך אין זיינע עסקים? מיר זאָגען איהם דען אַ דעה? װאָס געהען אָן זיינע עסקים?

שטאַנדהאַפט (כלומר׳שט מיט שטאַרקייט) ניחאַ ליודי מאַת,

אַיאַ זדראַוו! (אביסעל מיט מורא) זיי אַרבייטען מעשים, מען זאָל די טאַקסע איבערגעבען אין אַנדערע הענד!

שינדער (צוגעהענדיג בהכנעה פון דעם ווינקעל) דאָס, ר׳ יודעל, האָב איך שוין פריהער בעוואָרענט. אַ חידוש, כ׳לעבען, וואָס איהר זאָלט ניט וויסען?

שטאַנדהאַפּט (פערוואונדערט צו דער כנופיא) הא! עס איז פאַר מיר אַ סוד?

ספּאָדיק. חלילה! ר׳ יוסעל איז געפאַלען זעהר אויף אַ גוטער עצה, היינו, מען זאָל זיי שיקען זאָגען: באשר אַזוי ווי מיר האָבען שוין אָנגעגרייט פאַר דער שטאָדט אַ ים אָקסען, פאַר אַ גוזמא אָקסען און האָבען זעהר מרבה בהוצאה געוועזען, בכן זאָל מען אונז טאַקע באַלד אומקעהרען גאָר אַ גרויסע סומע געלד מיט אַלע אונזערע אוביטקעס נעבעך, אָלאָ ניט זאָלען מיר בלייבען אויף ווייטער, ביז מיר וועלען אויסשעכטען די מחנה אָקסען. פערשטעהט, איהר?

שטאַנדהאַפּט. (מיט אַ שמייכעלע) איך פערשטעה איך פערשטעה זעהר גוט! נו האָט מען געשיקט זאָגען?

ספּאָדיק. אַ שאלה אַביסעל! פיאַווקין איז נאָך אין דער פריה געגאַנגען זיי זאָגען. די הולטאַיעס, די בעלי מלאכות, די עמי הארצים האָבען אויך געמאַכט איין אַסיפה!! חאַ, חאַ, חאַ! די גראָבע יונגען, די פּראָסטע מענטשעלעך מאַכען אויך אַסיפות!... אַז אָך און וועה טאַקע היינטיגע צייטען, צו היינטיגער וועלט, עס איז בעוונותינו הרבים געוואָרען אַ שיינע וועלט... (ער זיפצעט און קרעכצט).

די כנופיא (קרעכצט אויך) ניטאָ די אַמאָלעדיגע צייטען! עס איז היינט גאָר ניט די וועלט, וואָס פאַרצייטען!...

בעל תכלית. פריהער איז טאַקע אין תכלית אַריין געוועזען גוטע צייטען, יודען זיינען געוועזען פיין, שטיל, בהכנעה׳דיג און די ברכה האָט עפּעס בעסער שורה געוועזען...

שינדער. פון דעסטוועגען קען נאָך גאָט העלפען, עס זאָלען זיך נאָך אומקעהרען פריהערדיגע יאָהרען, אַ מאָלינע צייטען...

די טאַקסע

(ער גיט אַ קוק אין פענסטער) אַט וועלען מיר שוין וויסען. פּיאַווקין גערט.

...טע סצענע

די פריהערדיגע. פּיאַווקין קומט אַריין מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד.

די כּנופיא (אונגעדולדיג) נו וואָס איז? ר' ראובן! וואָס האָט איהר דאַרטען אַזוי לאַנג שיהות געמאַכט?

פּיאַווקין (ווישט אָב מיט דער האַנד דאָס פּנים) אַ ניחאַ איך..:. איך האָב דאָרטען געהאַט אַ גוט שטיקעל אַרבּייט, נישקשה! עס איז מיר אַרוים די נשמה ביז וואַנען איך האָב אַרויסדערטאַפּט אַט אָ דאָס! (ער ווייזט אויף דעם פּאַפּיר אין זיין האַנד).

שינדער (צו פּיאַווקינען) נו וואָס, איהר האָט געזאָגט? איהר האָט זיי דאָס געזאָגט?

פּיאַווקין. אַ חידוש אַפילו, אויב איך האָב געזאָגט! וואָס דען, איך בין גלאַט געגאַנגען בּעסערעווען מיט די ממזרים! עס איז מיר אוודאַי ניחאָ געוועזען דאָס לעבען צו-צו-הערען זייערע שטעכווערטער אויף מיר, אויף אייך און אויף איטליכען פון אונז.

שטאַנדהאַפט (מיט שטאַרקייט כלומר'שט) ניחאַי ליודי מאָוו, אַ יאַ זדראָוו.

די כּנופיא. נו מילא, מילא, האָבען זיי געזאָגט... וואָס איז בעסער געבליבען, וואָס איז דער סוף?

פּיאַווקין. דער סוף איז געבליבען, איין ברירה, איהר זאָלט ווייטער ווייטער בלייבען בזה האופן, אַז מען זאָל צו אייך צו-זעצען אַ פּאָר נייע.

בעלתכלית. אַ שענער תכלית, כ'לעבען, אַ פּאָר נייע פאַרשוינען נאָט אייך אויף אונזער קאָפּ, אַ נייע פּאָר!

ת. ס. פּאַר וואָס נעבעך אַליין אויף אונזער קאָפּ? פאַר וואָס זאָלען מיר אַליין ליידען?

פיאַווקין. דאָס אי זנאָך ניט, כ׳לעבען, אַזאַ גרויס אומגליק. די צוויי נייע זיינען פון רי דאָזיגע פיינע־בריה׳ס, וואָס מען פערשטאָפּט זיי אַ בלייז שטילערהייט די מיילער... עס איז דאָ נאָך אַ תנאַי, נאָך אַ יעזשעלע. נאַט אַייך דעם פריגאָוואָר, און לייענט! (ער גיט דעם גרויסען פריגאָוואָר, אויף עטליכע בויגען הערבאָווע פּאַפּיער מיט אַ סך התימות, ספּאָדיק׳ן אין דער האַנד).

ספּאָדיק (קוקט אין פּאַפּיער ווי אַ האָחן אין בני אדם און מאַכט מיט די אַקסלען) מאָ—מע... בע, בע... נאַט לייענט איהר, זייט מוהל, ר׳ משה!

בעל תכלית (פּרובט זיך לייענען) בע... האַ? וואָרט, וואַרט אַביסעל.... עס איז, דאַכט זיך, אַבוקי.

ר׳ יוסף (קוקט אַריין פון דער זייט) יאָ, טאַקע, כ׳לעבען, דאַכט זיך, אַבוקי!

בעל תכלית (שטופּט אַריין געשווינד דעם פריגאָוואָר ר׳ יוסף׳ן) אַדרבה, כ׳לעבען, לייענט איהר, ר׳ יוסף! למאַי זאָלט איהר זיך נעבעך מוטשען אַריינקוקען פון דער זייט? איהר וועט נאָך חלילה קאַליע מאַכען די ראיה.

ר׳ יוסף (שטופּט אויך געשווינד אַריין דעם פריגאָוואָר תם׳ען) מהיכא תיתי, ר׳ שמעיה, לייענט איהר מהיכא—תיתי, איהר זייט דאָך עפּעס פאָרט עלטער, איהר האָט מיט אַ צעהן יאָהר פריהער פאַר מיר חתונה געהאַט.

תם (זעהר תמ׳עוואַטע) איך בין אויך, שטאַנדהאַפט, מכבד מיט קריאת הפריגאָוואָר! איהר זייט דאָך אַ געלעהרנטער.

שטאַנדהאַפט (קוועטשט זיך אַביסעל) בערד... בערדיט... בערדיטש... אַך ניחאַי יעהאָ מאַמע מאָרדויע! וואָס פאַר אַ מין האַנד דאָס איז. וואָס איז דאָס פאַר אַ צוויי אותיות צום סוף פון דעם דאָזיגען וואָרט? דאַכט זיך ע, ווע, און דערנאָך אַטוויאָרדע זנאַק מאַכט עס צום סוף עוו.... אַך ניחאַי יעהע... ווער וועט זיך שטעלען לייענען אַזאַ כתב, זאָגט פשוט, ר׳ ראובן, זאָגט וואָס איז דאָ נאָך פאַר אַ תנאַי (ער גיט אָב פּיאַווקינען דעם פריגאָוואָר).

פּיאַווקין. מען האָט דאָ אַרויסגעוואָרפען צוויי פון די אַלטע פּאַפּעטשיטעלעס.

די כנופיא. וואָס הייסט אַרויסגעוואָרפען? למאי האָט איהר גענומען אַזאַ פריגאַוואַר?

פּיאַווקין (גלאַסען). ניש׳קשה. פערלאָזט זיך אויף מיר, איך פערשטעה אַנ׳עסק.

די כנופיא. האַ, וועמען אַרומגעוואָרפען, וועמען?

פּיאַווקין. ר׳ משה׳ן און ר׳ שמעיה׳ן.

בעל תכלית. מיך? פאַר מיין מיה, פאַר מיין פּראַצע.

תם, (מיט אַ רחמנות־פּנים) פאַר וואָס גראָד מיך, נעבעך מיך?

פּיאַווקין. שאַ, כ׳לעבען, ניש׳קשה! ווער הערט זיי, די שקצים? מיט גאָטס הילף, איך וועל זיי פיהרען אין באָד אַריין, איך האָב אַ גלייכע עצה ווי אַריינצונאַרען זיי אין זאַק.

די כנופיא. גיכער, ר׳ ראובן! זאָגט וואָס האָט איהר פאַר אַ עצה?

פּיאַווקין. נאָר אַ פּראָסטע עצה, היינו, מען זאָל זיך איצט נאָר פּאַמעליך אַראָבנעהמען דעם ער׳שטען בויגען פּאַפּיער פון דעם אָבגע׳חתמ׳עטען פריגאַוואַר, צולעגען אַנשטאָט דעם אַנ׳אַנדער בויגען און דאָרט אַריינשטעלען אַלע אַלטע געוועזענע פּאַפּעטשיטעלעס ווי פריהער, דערצו נאָך זאָל מען בפירוש פריבאַווען, אַז די אָבשטשעסטווע נעהלט זיי אויס בזה הלשון: אַזוי און אַזוי ווי מען ווייסט זיכער, אַז זיי, די פּאַפּעטשיטעלעס, אַזעלכע און אַזעלכע, זיינען עהרליכע לייט, בעזוקאָריסטנע, זאָרגען תמיד לטובת הכלל, חלאַפּאָטשען זיך...

ספּאָדיק (פאַלט אַריין אין די רעד) פריבאַוועט טאַקע נאָך אויך „מוטשען זיך״ אַזוי וועט זיין שטאַרקער.

בעל תכלית. פריבאַוועט אויך, זיי קוקען אין תכלית אַריין, דאָס וועט בעסער נעהמען.

פּיאַווקין (זעצט פאָרט) חלאָפּאָטשען זיך, מוטשען זיך נעבעך, קוקען אין תכלית אַריין און ברענגען אין זעהר פיעל דער שטאָדט

מיט זייערע תחבולות, מיט זייער גוטסקייט, מיט זייער פרומקייט און עהרליכקייט.

שטאַנדהאַפּט (שלאגט איבער די רעד) פריבאָוועט טאַקע אויך, מיט זייער בילדונג, מיט זייער אויפקלערונג: דאָס וועט אַסך העלפען: איך וויים, מיט וואָס צונעהמען...

פיאַווקין. (הייבט אָן נאָך אַמאָל) מיט זייער גוטסקייט, מיט זייער בילדונג, מיט זייער אויפקלערונג, מיט זייער פרומקייט און עהרליכקייט, לכן אַ פּאָטאָמו, וועהלט מען זיי ווידער פאַר פיהרער און מען בעפרייעט זיי פון חשבון, מען פערלאָזט זיך פריהער אויף גאָט, דערנאָך טאַקע אויף זיי, אי פראָטשע...

די כנופיא (פרעהליך) אַך, זעהר גוט, ר׳ ראובן! אָט וואָס הייסט לערנען אין אַ חדר!

ספּאָדיק. גאַנץ גלייך, וואָס איהר האָט אַריינגעשטעלט „מען בעפרייעט זיי פון חשבון", פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן?

פיאַווקין. הערט אָבער דעם שפּיץ, אס—כן קען שוין דאָך דער פריגאָוואָר אייך דיענען פאַר אַקוויט, אַז איהר האָט חלילה ניט נהנה געוועזען פון אָרים געלד, און איהר האָט שוין ניט פאַר דער האַנד לעת עתה וואָס מעהר מורא צו האָבען, איצט פערשטעהט איהר, למאַי איך האָב ביי זיי גענומען אַ פריגאָוואָר? ניש׳קשה, איך האָב זיי מיט גאָטס הילף אָבגעטאָן אויף טערקעש!

די כנופיא. אַוודאַי, ר׳ ראובן, האָט איהר זיי געפיהרט אין באָד אַריין! אַוודאַי האָט איהר זיי געשטעלט אַ חופּה! איצט, זעהט איהר, וואָלט מען זיך געדאַרפט נעהמען צו לאָקשעוויטש׳ן, צו דעם פּראָצענטניק, מען זאָל איהם אַפּיק טאָן שטילערהייד, וואו מען דאַרף, זאָל ער האָבען זיך צו קראַצען, זאָל ער ווייטער וויסען ווי זיך צו טשעפען מיט אַ שטאָדט!...

שטאַנדהאַפּט (מיט איין וואונק צו פיאַווקינען) נו, וואָס הערט זיך מכח דעם, וואָס איך האָב אייך געזאָגט? האָט איהר איהם שוין פערזאָרגט?

פּיאַווקין. וואָס קלעהרט איהר דאָ? מסתמא האָב איך איהם שוין גוט פערטראַכט. מען האָט שוין אַוועקגעשריבען... ער וועט אויף זיך האָבען אַ גוט פּעקעל! טרוקען וועט שוין דער פּראָצענטניק ניט אַרויס, ער וועט זיך, ניש'קשה, מוזען אָבשאָקלען מיט אַ שענעם גראָשען!

שטאַנדהאַפּט. אַשענע ריינע כפּרה! ער וועט שויז פערזאָגען דעם צעהנטען.

די כּנופיא. מיר שטויסען זיך אָן, וואָס איהר רעדט. מיר פאַרשטעהען, מיר פאַרשטעהען, וואָס איהר מיינט. קיין פינגער אין מויל דאַרף מען אונז, ברוך השם, ניט אַריינלעגען.

ספּאָדיק (מיט אַ ידאת־שמים־פּנים'על) און איך, זעהט איהר, שטויס מיך ניט אָן; אַז צוויי מענשען רעדען אַ סוד, וויל איך גאָר ניט הערען. איך פערשטעה אסור ניט, ביי מיין יודישקייט! וואָס ר' יודעל און ר' ראובן שמועסען דאָ עפּעס צווישען זיך..

פּיאַווקין (צו דער כּנופיא) פונדעסטוועגען מיין עצה איז, נאָך אַלע זאַכען זאָל מען פאָרט שלום ווערען מיט לאָקשעוויצען און מיט פרידלען. ווי זאָגט מען עפּיס: בעסער צעהן גוטע פריינד איידער איין שונא. אַוודאַי אָנלעהרנען לאָקשעוויצען שטילערהייט, ער זאָל ניט וויסען, פון וואַנען די קויל האָט איהם געטראָפען, דאָס איז נייטיג, נאָר ווידער שלום ווערען מיט איהם, דאָס איז אויך נייטיג, איך דאַרף עס האָבען צום עסק. איך האַלט זיך טאַקע אַלץ ביי מיינעם: אַפּאַטש און שלום! אַ בּיס, אַזש צייכענס זאָלען שטעהן און טאַקע ווייטער חבר!

ר' יוסף. מהיכא תיתי, אַ פּאַטש און שלום.

שטאַנדהאַפּט. מיינע ווערטער! איך האָב נאָך פריהער געזאָגט, מען זאָל איהם פערשטאָפּען דאָס מויל, זאל ער ניט בילען! איך קען די וועלט...

פּיאַווקין. אַזוי, אַזוי בּלייבט עס. דערווייל אַ גוטען טאָג! איך מוז געהן בעוואָרענען נאָך עטליכע זאַכען (ער געהט אַוועק).

זעקסטע סצענע

די פריהערדיגע אָהן פיאַווקינען.

שטאַנדהאַפט, נו, לאַקשעוויצען נעהם איך אויף מיר, איך זעל איהם אָנטאָן כבוד און איינלאַדען צו מיר—עס וועט ביי איהם זיין אַ כבוד—און וועל איהם פאַרשטאָפּען דאָס מויל אָט מיט דעם (ער ווייזט אויף אַ טייטעל אין זיין האַנד).

בעל תכלית. האַפּט איהם דער רוח, זאָל ער זיך דערווערגען מיט דעם!

ר׳ יוכף. מהיכא תיתי, זאָל ער זיך טאַקע דערווערגען, אַזוי איז גאָר גלייכער!

ספאָדיק. נו, און מכח די לאַקשען האַפּט איהם דער וואַטע־מאַכער! זאָל ער זיך מאַכען לאַקשען ווי פריהער.

תם. אָט אַזוי בעדאַרף צו זיין, ער זאָל זיך ניט מישען אין אונזערע עסקים און מיר וועלען זיך ניט מישען אין זיינע עסקים.

בעל תכלית. ר׳ אהרן האָט דאָך דערוויל צונויפגעקליעבען עפּיס גאָר אַ סך געלד, ווי דערטאַפּט מען זי ביי איהם, ער זאָל ניט מאַכען קיין לאַקשען?

ספאָדיק. מען דאַרף בעטען ביי ר׳ אהרן אַ גמילות חסד פאַרשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פאַרשטעהען, מיר פאַרשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פאַרשטעהן?

ספאָדיק. און פרידלען נעהם איך אויף מיר, ער איז דאָך אַ חסיד, וועט אויף איהם טאַקע אויסקומען דאָס ווערטעל: „דער רבי האָט געהייסען שווייגען" פאַרשטעהט איהר

די כנופיא. מיר פאַרשטעהען. מען דאַרף אונז, ברוך השם, קיין פינגער אין מויל ניט אַריינלעגען.

בעל תכלית. נו איין עק, אַסוף. מען דאַרף בעסער רעדען פון תכלית־זאַכע. לאָמיר זיך נעהמען צו דער סמעטע, לאָמיר מאַכען די טאַבעלע.

שטאַנדהאַפט. מיר דאַרפען שוין היינט קליגער זיין, מען דאַרף וויסען, ווי אויסצורעכענען אין דער טאַבעלע די הוצאות, וואָס די שטאָדט דאַרף אַ יאָהר האָבען, אַזוי, אַז פון די הכנסות, פאַרשטעהט איהר, זאָל ניט איבערבלייבען קיין גראָשען. די קאַזנאַ פערלאַנגט נישט מעהר אַבי אַ חשבון, אַבי ווייז איהר אַ חשבון...

ר' יוסף. מהיכא תיתי, ווייזט איהר אַ חשבון, עס זאָל נאָך אונז אָפּשר אַרויסקומען?

די כנופיא. וואָס מיינט איהר, עס וואָלט אפשר טאַקע ניט געשאַדט, אונז זאָל קומען, מען קען ניט ווייזען דער קאַזנאַ אַלע זאַכען, די שטאָדט אָהן עין הרע דאַרף זעהר פיעל האָבען, אַמאָל דאַרף זי אויף אַזעלכע זאַכען, וואָס מען קען זיי ניט אַרויסזאָגען.

שטאַנדהאַפט. ווענינ, אַ שטייגער, ווערט קאָסטען די שטאָדט לאָקשעוויץ? ! דעם מקח פון פלייש האָט מען געמוזט אין דער מהומה אַ ביסעל אַראָבלאָזען, איהם גיעב, יענעם גיעב ווייטער, היינט דאַרף פיאַווקין פאָהרען בעוואָהרענען עטליכע שטעדטישע זאַכען, דאָס ווערט מסתמא אויך גענוג קאָסטען... פון וואַנען־זשע ווערט עס די שטאָדט אויף אַלצדינג נעהמען? — מען וואָלט איצט שוין געמעגט אַרויפציהען אַ דריי קאָפּיקעס אויף דער אָקע פלייש.

תם. פאַר וואָס ניט פיער?

בעל תכלית. פאַר וואָס טאַקע ניט זעקס? עס איז איצט זעהר אַ שלעכטע צייט.

ספּאָדיק. אוודאי זענען די הצטרכות־העיר זעהר גרויס, נאָר אַ רחמנות, כ'לעבען, אויף די אָרעמע לייט, גענוג דערווייל פינף, וואָס זאָלען מיר טאָן? זאָל אונזערם איבערגעהן. (ער קרעכצט און זיפצט).

בעל תכלית. קוקט־זשע אין תכלית אַריין און מאַכט אַ גרויסען צעטעל פון די הוצאות.

ספּאָדיק. דער עיקר איז שוחטים, פאַרשטעהט איהר? מען דאַרף האָבען אַ סך שוחטים...

שטאַנדהאַפט. היינט משגיחים, טאַקע אַ סך משגיחים.

תם. היינט מנקרים!

בעל תכלית (חזריט איבער) שוחטים, משגיחים, מנקרים, היינט דיינים, חזנים, רבנים, שמשים, בטלנים, קברנים, פּאָוויערענעס, שתדלנים און נאמנים....

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, זשאַלעוועט ניט, מהיכא תיתי!

ספּאָדיק. איך עס ניט פון קיין סירחא, מען דאַרף נאָך אַחוץ דעם האָבען גאָר אַטייערן שוחט!

שטאַנדהאַפּט. מען דאַרף אַריינשטעלען אַפּאָר טויזענד קערבלעך אַ יאָהר אויף אַ רעמעסלענע שול. דערמיט וועט זיך די שטאָדט אויספּיינען און עס וועט אַ סך העלפען, אַז מען זאָל אויטווערזשדען די טאַבעלע, איך ווייס, מיט וואָס צו נעהמען....

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, אַריינשטעלען, דאָס איז נאָר דאָך למשל .... מהיכא תיתי!

ספּאָדיק. אויב אַזוי.... שטעלט־זשע אַריין הונדערט קערבלעך אַ יאָהר אויף דער חברה אלמנות ויתומים. דאָס וועט אויך העלפען.

בעל תכלית. מען האָט אַלץ געדאַרפט צונויפרעכענען און אַרויסשטעלען די אַלע איבריגע הצטרכות.

תם. אַ שאָד, כ׳לעבען, וואָס פּיאַווקין איז ניטאָ, ער איז געניט און טויג צו אַזעלכע זאַכען.

ספּאָדיק. ווייסט איהר, זשע, וואָס? לאָמיר דאָס אָבלעגען אויף מאָרגען. די מעשה קען זיך נאָך פערלענגערן און מיר זאָלען נאָך חלילה עובר זיין זמן מנחה!... (די כנופיא צוגעהט זיך)

זיבענטע סצענע

(שינדער זיצט אַלץ נעבען זיין טישעל אין ווינקעלע. קנעכטבאַרג קומט אַריין גאַנץ פרעהליך, דערנאָך פּיאַווקין).

קנעכטבאַרג (זעצט זיך נעבען שינדער׳ן) אַז דאָס פּיצעלע מזל נעהמט, ווערט עפּעס ליכטיג אין אַלע רמ׳ח אברים! דאָס רעדעל־

ברוך השם, האט זיך שוין ביי מיר אנגעהויבען צו דרעהען, הלוואי ווייטער. איך דאנק אייך, ר' יוסעל, פאר דער טובה, פאר דער מצוה, וואס איהר האט געטאן.

שיינדער (מיט א שמייכעלע) ווען, ר' אהרן, הייבט איהר שוין אן מיט מזל צו מאכען די לאקשען?

קנעכטבארג. אבי געזונד, אבי געלד, אבי איך האב שוין לעת עתה צונויפגעמאכט א ביסעל געלד, מיט לאקשען איז שוין קיין דאגה ניט. עס וועט נאך צייט זיין צו מאכען, מען דארף בעקומען נאך א ביסעל געלד.

שיינדער (אלץ מיט א שמייכעלע, אזוי ווי איינער מאכט חוזק) איך מיין, ר' אהרן, אז איהר וועט מאכען גאר א גוט געשעפט, א קאטאוועס, איהר וועט גאר נישט אריינלעגען! אדרבה, איהר וועט נאך אלץ צומאכען פריש געלד, די שטאדט, אהן עין הרע, איז גרויס! לאקשען, מיין איך, וועט אייך א סך פערקויפט ווערען, עס וועט דאך הייסען א מצוה געבען צו לייזען דער תלמוד תורה, בפרט, ווי זאגט איהר, זיי וועלען נאך זיין כשר'ע לאקשען אויך, היינו מען וועט פון זיי נעהמען חלה, כ'לעבען, איהר וועט האבען א גוט געשעפט.

קנעכטבארג. מיט גאטס הילף, הלוואי דאס מזל, דאס פיצעלע מזל, זאל נאר ניט געשטערט ווערען. וואס זאגט איהר, ר' יוסעל, ווי לאקשעוויץ האט א ביסעל אראבגעלאזט די נאז, מיינע לאקשען שמעקען איהר גאר ניט, די פאפעטשיטעלעס מוז עס שטארק הנאה טאן, וואס איך לעהרען אן אזא שייגעץ! הא, וואס זאגען זיי? וואס האבען זיי געזאגט?

שיינדער. וואס פרעגט איהר דא, ר' אהרן? זיי קוועלען גאר אן פון אייך.

קנעכטבארג. עס טוט מיר, כ'לעבען, הנאה. א שאד, וואס איך האב זיי דא ניט געטראפען. איך האב זיי טאקע נאך א פלאן אויפצוגעבען. זעהר א גוטען פלאן, איך מוז טאקע באלד געהן (ער נעהמט און באגעגענט זיך אין דער טיר מיט פיאווקינען).

פיאווקין (נאר אין איין אטעם) אך, געשווינד, ר' יוסעל, גיט גיכער אהער, וואס עס איז אייך היינט עפעס אריינגעפאלען. די

פּאָפּעטשיטעלעם האָבען מיך געשיקט, מען דאַרף גראָד איצט האָבען געלד!

קנעכטבארג (מיט א שמחה) נו, עס איז אַ גוטער סימן! זעהר גוט, ר׳ ראובן, וואָס איהר זייט מיר איצט גראָד אַנטקעגען געקומען! איך האָב אייך בסוד אויפצוגעבען עפּיס אַ פּלאַן (ער פיהרט אוועק פיאַווקינען אין אַ ווינקעל און שושקעט זיך מיט איהם).

פיאַווקין (אויף אַ קול) גאַנץ גוט, גאַנץ גוט, ר׳ אהרן, עס וועט גען! וואָס מיינט איהר, עס איז טאַקע אַ גוטער סימן, וואָס איך האָב אייך גראָד איצט דאָ געטראָפען (ער גיט אַ וואונק מיט אַ גנבה־שמייכעלע צו שינדער׳ן) עס וועט, אם ירצה השם, זיין רעכט, ר׳ אהרן! נאָר לאָזט מיך צורוה מיט אייער פּלאַן ביז מאָרגען. איהר זעהט דאָך, איצט בין איך טרוד, איך דאַרף האָבען געלד.

שינדער (אויך מיט אַ וואונק צו פיאַווקינען) אָט האָט איהר, ר׳ ראובן, אינגאַנצען דאָס געלד, וואָס איך האָב, עס וועט אייך אַוודאי קאַרג זיין, וועט איהר שוין מוזען בעקומען ערגעץ אַ גמילות חסד...

פיאַווקין (צעהלט כלומר׳שט איבער דאָס געלד) אָך, ווענינ, עס דערגעהט ניט אַ פופצעהן הונדערט קערבלעך (ער ווענדעט זיך געשווינד צו קנעכטבארג׳ן) תאמר, ר׳ אהרן, תאמר זייט איהר רייך אין עטליכע קערבלעך? איהר זאָלט געבען די פּאָפּעטשיטעלעס אַ גמילות חסד, נאָר אויף עטליכע שעה, ביז וואַנען עס וועט דאָ אין דער קאַסע אַריינפאַלען (מיט אַ גנבה־שמייכעלע) זיי וועלען אייך דערפאַר בעלוינען און מכח אייער פּלאַן, מסתמא וועט זיין רעכט, עס איז, כ׳לעבען, אַ גוטער סימן, וואָס מיר האָבען זיך גראָד בעגעגענט!

קנעכטבארג. איך האָב ביי מיר דרייצעהן הונדערט קערבלעך, מיט אַ ר׳ קערבלעך ווענינער, ווי פיעל איהר דאַרפט, ווילט איהר, קען איך אייך לייהען בשמחה, אָבער נאָר אויף עטליכע שעה, וואָרום איך דאַרף זיי האָבען צו די לאָקשען (ער בעקומט ארויס פון דעם בוזעם־קעשענע, אין דין פלאַנעלען לייבעל, אַ יערכין־בייטעל, נעהמט פון דאַרטען ארויס דאָס געלד, וואָס איז געוועזען איינגעוויקעלט אין צעהן פּאַפּירלעך און גיט עס פיאַווקינען) זעהט איהר, איך האָב אייך אַוועקגעגעבען ביז אין גראָשען.

פיאַווקין. (מיט אַשמייכעלע) שלאָפט רוהיג ר׳ אהרן, די

פּאָפּעטשיטעלעס וועלען ניט פאַרגעסען די טובה (ער גוזענגט זיך און געהט אַוועק).

קנעכטבאַרג. איך זאָג אייך, ר' יוסעל, אַז דאָס פּיצעלע מזל האָט מיר אָנגעהויבען, אָהן עין־הרע, טאַקע צו געהן, איך טראַכט אַז דורך דעם גמילות חסד וועט מיר זיין גרינגער אָבצואַרבייטען מיין נייעם פּלאַן, זאָרגט ניט, ר' יוסעל, זאָרגט, כ'לעבען, ניט, עס וועט, אם ירצה השם, זיין רעכט, איך מוז נאָך געהן אַ שמעק טאָן אין מאַרק, וואָס הערט זיך עפּיס. (ער געהט ארויס שטאַרק פרעהליך).

אכטע סצענע*)

שינדער (קרימט זיך נאָך קנעכטבאַרג'ן און שטעקט איהם אַרויס אַ צונג) אַוודאַי, ר' אַהרן, מעגט איהר זיך פרייען, פּיאַווקין, ניש'קשה, האָט אייך געשטעלט אַ חופּה, נו, פּיאַווקין, דאָס איז אַ חיטרע בעסטיע, ער אַרבייט אָב אַנ'עסק קורץ און שאַרף. ווי געשווינד, ווי חיטרע האָט ער גענומען ר' אַהרן'ען אויף דער העטשקע! דער לעקיש האָט איהם נעבעך דעם לעצטען גראָשען אַוועקגעגעבען און איז פרעהליך. אַוודאַי, ר' אַהרן, מעגט איהר זיך פרעהען, (ער לאַכט) שוין איז נאָר געוועזען, ווי דער זאָגט צו מיר: זאָרגט ניט, ר' יוסעל, עס וועט, אם ירצה השם, זיין רעכט, דער שלי־מזל טרייסט מיך! אַ מצוה, כ'לעבען, ער האַלט זיך זעהר פאַר אַ ווילדען חכם און מיינט אַלץ יענעם אָנפּייפען. איך האָב ערשט אַרויסגעזעהן פון זיינע רייד, אַז פון דעם עסק האָט ער געהאַט ברעה מיר ניט צו געבען אַפילו אַ פּרוטה, ער האָט מיך געוואָלט פּטר'ן מיט שהי־פּהי און געבען מיר אַיין אָנווייזונג אויף עולם הבא פאַר דער מצוה. אַ, קען איך אָט אָ די שענע יודען, בשעת עס געהט זיי שלעכט און זיי דאַרפען אייער טובה, וועלען זיי אייך קושען די פיס און צוזאָגען הרים וגבהות; קוים איז זיי גוט געוואָרען, שטעלען זיי אייך אַרויס אַ פייג... רעכט אויף אייך, מיין ליעבער ר' אַהרן, זייט ווייטער ניט קיין וואַוילער, (ער גיט אַ קוק אין פענסטער) אוי, אוי, אָן געהט מיין ר' אַהרן, ניין, ניין, ער געהט ניט, ער לויפט אָהן אַ נשמה, דאָס פּנים האָט זיך איהם פערענדערט (ער לאַכט און פאַרקעהרט

יך) וואס איז, ר׳ אהרן, ר׳ אהרנ׳צוצנא? איהר האט שוין א פנים אנגעשמעקט פון דעם שלום, וואס עס קלאפט אייך אזוי דער פופיק? (ער גיט נאך אמאל אקוק אין פענסטער) הא! דאכט זיך, ספאדיק און תם געהען דארטען! יא טאקע, זיי געהען אויך אהער, זיי זענען נאך ווייט, ר׳ אהרן האט זיי נאך זיכער ניט דערזעהן, אך, דא וועט זיין זעהר א שענע סצענע, איך וועל מיך בעהאלטען אין מיין חדר׳ל און קוקען דורך א שפארינע, ווי ר׳ אהרן וועט שמועסען מיט די פאפעטשיטעלעס (ער לויפט אריין צו זיך אין חדר).

נייעטע סצענע

(קנעכטבארג. דערנאך ספאדיק און תם.)

קנעכטבארג (לויפט אריין פערסאפעט) אך, וואו איז ער? וואו ר׳ יוסעל? אוי וועה, ווי עס טיאבעט מיר דאס הארץ, אנגסטען האבען מיך בעשלאגען! א קאטאוועס עפים פרנסה! איך האב מורא, אז עס האט זיך אבגעריסען דער ארטשיק און מיין גאנצער פלאן זאל חלילה נישט קאליע ווערען! אך, א מענש אהן א מזל זאל נישט געבארען ווערען! (די טיר עפענט זיך אויף און די צוויי פאפעטשיטעלעס געהען אריין).

ספאדיק און תם. וואו איז ר׳ יוסעל?

קגעכטבארג (לויפט זיי אנטקעגען ווי צומישט) ר׳ יוסעל? ניטא ר׳ יוסעל! איך דארף אויך ר׳ יוסעל. עס טוט מיר טאקע הנאה, וואס איהר זייט דא, איך האב מיך ערשט אין גאס פאר אייך געקריגט, שונאים זאגען, וואס איז, איהר האט זיך איבערגעבעטען מיט דעם שייגעץ, מיט לאקשעוויצ׳ען, זאגען שונאים!

תם (גאנץ תמ׳עוואטע) בע...

ספאדיק (רוקט אן דאס היטעל און מאכט א זויערע מינע) אוי, לא עליכם, ווייטער מיינע מערידען!

קנעכטעבארג (שפרינגט פון דער הויט פאַר צרות) וואָס הייסט? איהר וועט שלום ווערען מיט דעם עזות פנים, וואָס האָט אייך אויסגעמישט מיט דער בלאָטע, וואָס האָט אייך גערופען, איך בעט אייך מחילה, גנבים, גראַביטעלעס, בלוטזויגער, רוצחים, גזלנים, און אויף אייך אויסגערעדט אָסור לדבר... וואָס האָט אָנגעשטעלט, מען זאָל ביי אייך פאָדערן חשבון און ביכער! מיט דעם שייגעץ, מיט דעם הולטאַי וועט איהר, אזעלכע גרויסע בכבוד׳ע מענשען ווי איהר, וועט מיט איהם שלום ווערען? עס איז כדאי אָנצולערנען אזא הולטאַי, אריינלעגען איהם אין דער חית, פערשיקען איהם צו אַלדי שוואַרץ יאָהר, אָבטאָן איהם אַ שפּיצעל, ער זאָל ווייטער וויסען, ווי זיך צו טשעפּען מיט אַ שטאָדט!

תם (אָהן ווערטער) בעז מילאָ וואָס. עט... בע...

ספּאָדיק (האַפּט זיך פאַר די קריזעס מיט אַ קרעכץ) איך מוז געהן אַ היים אָבדאַווענען מנחה און זיך אַביסעל צולעגען.

קנעכטעבארג (אַלץ שטאַרק צוקאָכט) קודם, אין מחשבות׳ען, גיט מיר דאָס גמילות חסד, איך דאַרף זעהר געניטיג האָבען דאָס געלד צו די לאָקשען.

ספּאָדיק (מיט איין אָנגערוקטע היטעל) וואָס לאָקשען?

תם (תמ׳עוואַטע) האַ, וואָס זאָגט איהר?

קנעכטעבארג (מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ) סטייטש, ווי הייסט, וואָס לאָקשען? וואָס זאָג איך? ס׳טייטש, לאָקשען זאָג איך. מיין גמילות חסד, זאָג איך, בעט איך! איך דאַרף האָבען דאָס געלד צו די תלמוד תורה־לאָקשען. איך בין דאָך דער לאָקש... דער לאָקשענמאַכער! — (שינדער עפענט אַ ביסעל די טיר פון זיין חדר און שטעלט אַרויס הינטער קנעכטעבאַרג׳ן די צונג).

ספּאָדיק (מיט אַ קאַלטער לעבער) דאָס געלד איז דאָך ניט אייערס, וואָס זשע מאָנט איהר דאָ אַזוי?

קנעכטעבארג (לאַכט כלומר׳שט מיט גרינגע ווערים) זאָלט איהר לעבען און געזונד זיין, וואָס זאָגט איהר? גאָט איז מיט אייך, איך דאַרף דאָך דאָס געלד צו די לאָקשען!

ספאָדיק (רוקט ארויף דאָס היטעל) וואָס לאָקשענט איהר מיר? וואָס גמילות חסד איהר מיר? אוים לאָקשען, ר׳ אהרן! אוים לאָקשען׳

תם (בעט זיך מיט אַ רחמנות־פּנים) וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען? מיר קענען זיך ניט קריעגען, מיר האָבען ווייבער און קינדער, מיר ווילען ניט טראָגען קיין לעקעך אויף די פּלייצעס, מיר ווילען ניט מגולגל ווערען צוליעב אייך קיין קליין ארץ ישראל. מיר ווילען זיך ניט קריעגען, וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

קנעכטבאַרג (ווערט נעבעך שיער ניט צולאָפענעט) געוואַלד, איך האָב אויך ווייב און קינדער! איך בין אויך, כ׳לעבען, אַ שענער יוד! פאַר וואָס קומט אַלץ נאָר אייך, נאָר אייך?

ספאָדיק (מיט אַ געשריי) תרבות! דרך ארץ!

קנעכטבאַרג (געהט ארוים פון די כלים פאַר גרויסע צרות) לאָזט מיך אויך ביי דער שאָף אויסרייסען עטליכע זשמעניעס וואָל! לאָזט מיך אויך אַ טשאָקע טאָן, אָבלעקען אַ ביינדעל! געוואַלד, פאַר וואָס אַלץ אייך? אַלץ נאָר אייך און אייך!

ספאָדיק. קומט, ר׳ שמעיה, וואָס וועלען מיר דאָ מיט איהם טענה׳ן. (זיי געהען ביידע אַרוים. קנעכטבאַרג בלייבט שטעהן ווי אָבגעבריהט און שינדער שטעלט איהם אַרוים פון הינטען אַ צונג.)

פיערטער אקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי מען נעהמט די טאַקסע
אויף דער היינטיגער צייט, ביז דעם יאָהר 1870.

ערשטע סצענע:

שטאַנדהאַפט ביי זיך אין קאַבינעט, דערנאָך ספּאָדיק.

שטאַנדהאַפט (זיצט פערזאָרגט און האַלט אַ בריעף אין דער האַנד) זעהר אַ שלעכטע ידיעה! ער שרייבט, אַז מען וועט באַלד אַביאַוועןטאָרגעס אויף דער היהנער־טאַקסע, איך האָב מורא, אַז דאָס קעסטעלע קען זיך נאָך חלילה אַרויסגליטשען פון דער האַנד. עס וועלען זיך געפינען זעהר פיעל בעלנים, אַ סך, גאָר אַ סך שאַרפען אויף דער היהנער־טאַקסע די צייהן. מען דאַרף בייצייטענס זעהן אַלצדינג בעוואָהרענען, אָנהויבען זיך צו סטאַרען און צו טאָן אַרום דעם... (ער פערטראַכט זיך און קוקט אין דעם בריעף, די טיר עפענט זיך און ספּאָדיק קומט אריין)

ספּאָדיק. גוט מאָרגען, ר' יודעל, עס איז מיר גראָד אויסגעקומען געהן פון אַ ברית פאַר ביי אייער הויז, האָב איך מיך מישב געווען

ארײנצוגעהן איך צו פרעגען, אפשר האט איהר מקבל געװעזען א בריעף פון פיאװקינען.

שטאנדהאפט. (מיט א װידער-מינע) יא, אט דאס איז טאקע דער בריעף, װאס איך האב הײנט פון איהם מקבל געװעזען.

ספאדיק. נו, װאס שרײבט ער? װי געהען דארטען די עסקים? האט ער זיך שױן דארטען אבגעפארטיגט?

שטאנדהאפט. מיט די עסקים, שרײבט ער, איז ער שױן כמעט פארטיג. די אלע פראשעניעס און דאנאסען אויף דער שטאדט פון דעם גאנצען צעך וכדומה נאך פון אזעלכענע קבצנים װעלען קײן שום ממשות ניט האבען, מען האט איהם דארטען צוגעזאגט זײ אלע צו פערשטאפען ערגעץ אין א לאך, אז דער אדון הגדול זאל זײ אפילו נישט אנקוקען. קורץ און גוט, עס װעט אלצדינג זײן רעכט, די דאנאסטשיקעס װעלען נאך האפען א פסק, ער שרײבט אונז בעט רחמים, מען זאל איהם ארײנשיקען נאך געלד

ספאדיק (מיט א קרעכץ) גאט זאל רחמנות האבען אויף דער שטאדט, זי דארף נעבעך האבען אסך געלד. װאוהין מען קעהרט זיך, אלץ געלד, געלד און געלד, װאס שרײבט ער עפּיס נאך

שטאנדהאפט. (מיט א פערחמורעט פּנים) ער שרײבט, אז מען האט בדעה צו מאכען טארגעס אויף דער טאקסע.

ספאדיק (לאזט אראב די נאז) טארגעס, אװדאי איז דאס נישט גוט פאר דער שטאדט נעבעך, השם יתברך זאל שומר ומציל זײן, זי זאל חלילה ארײנפאלען אין די הענד פון די בעלי-טאקסעס, זײ זענען דאך פּשוט רוצחים, נאר מסתמא װעלען מיר עפּיס טאן מכח דעם. מהיכא תיתי טארגעס, אלץ בעסער װי מען שמועסט בײ אונז אין קלויז.

שטאנדהאפט. װאס שמועסט מען? װאס שמועסט דער עולם?

ספאדיק. מען שמועסט זעהר געשמאק פון דער גזרה, אז דאס קעסטעל זאל חס ושלום בטל װערען. יודע עפּיס זאלען מעהר נים צאהלען קײן טאקסע.

שטאַנדהאַפּט (סטאַרעט זיך אַ שמייכעלע צו טאָן) וואָס הייסט, ר׳ איצע וואָלף, דאָס רופט איהר אַ גזרה?

ספּאָדיק (נעדמט זיך פאַר דעם בערדעל) יאָ, יאָ, זאָלט איהר טאַקע וויסען, ר׳ יודעל, דאָס איז אַ גזרה. דאָס קעסטעלע, כ׳לעבען, דערהאַלט נאָך דאָס ביסעל יודישקייט, פון וואַנען נעהמט מען אויף דאָס, אויף יענץ, אויף דעם, וואָס מען טאָר ניט זאָגען? טאַקע פון דעם קעסטעל, מיט וואָס האָט מען די אויבערהאַנד איבער די שקצים פון דער היינטיגער וועלט? מיט וואָס היט מען אָב, אַז יודען זאָלען בלייבען טאַקע דאָס וואָס זיי זענען? מיט וואָס? אַלץ טאַקע מיט דעם קעסטעל! — דורך וואָס האַלט מען אין דער מורא אַ בעל מלאכה, אַ נחות דרגא, אַ פאַרך אַ קבצן, זיי זאָלען האָבען דרך ארץ, אָבשיי פאַר דער שטאָדט, פאַר אונזער איינעם? דורך וואָס? טאַקע אַלץ ווייטער דאָס קעסטעל! הכלל, דאָס קעסטעלע האָט נאָך דער־האַלטען דאָס ביסעל יודישקייט, דאָס ביסעל יודיש יחוס.... חלילה אָהן אַ קעסטעל שווימען דאָך אַרויף פון אויבען אַפּיקורסים, בעלי מלאכות, שניידער, שוסטער און אַלע עמי הארצים, וואָס קענען אַפילו ניט קיין פּרק משניות, און דענסטמאָל אָך און וועה איז אונז... יאָ, יאָ, ר׳ יודעל, דאָס איז ביי מיר אַ גזרה!

שטאַנדהאַפּט. וואָס האָבען יודען געטאָן אַ מאָל, אַז זיי האָבען ניט געהאַט קיין קעסטעל

ספּאָדיק. וואָס גלייכט איהר אַמאָל צו היינט? אַמאָל זענען יודען געוועזען גוט און פרום, ווער האָט אויף זיי געקוקט, ווי זיי געהען, ווי זיי שטעהען? די קליינע מענשעלעך, די עמי־הארצים האָבען ניט געטאָרט קיין קאָפּ אויפהויבען. וואָס די מנהיגי העיר האָבען געטאָן, דאָס איז געוועזען געטאָן. יודען האָבען אַמאָל גאָר איין אַנדער פנים געהאַט... היינט אָבער זענען דאָ ביי יודען זעהר פיעל עזות־פנים׳ער, זעהר פיעל הול׳טאַיעס, וואָס זאָגען דעות און פאָדערען ביי דיר גרויסע חשבונות, וחוץ לזה, וואָס אַ טאָג קומען אָן אויף יודען נייע גזרות, אַזוי געה ניט, אַזוי שטעה ניט, אַזוי לערען ניט, אַ מערכה, כ׳לעבען, וואָס עס איז נאָך דאָ די קעסטעלע, דורך דעם קען מען זיך נאָך אויסדרעהען און דערהאַלטען (ער וויזט אויף דעם ספּאָדיק) דאָס ביסעל יודישקייט, איהר מיינט, ווען ניט דאָס, וואָלט איך, אַזאַ צובראָכענער יוד, ווי איך, זיך

אָבגעגעבען אויף דער עלטער מיט דער מאַקסע? עס איז בײַ מיר אַ טירחה, טאַקע אַ טירחה גדולה, נאָר וואָס זאָל מען טאָן, וואָס זאָל מען מאַכען? איך זאָג אײַך נאָך אַמאָל בפירוש, נעהמט מען חלילה בײַ אונז צו דאָס קעסטעלע, נעהמט מען בײַ אונז צו דעם כח.... (ער גיט אַ טרייסעל דאָס בערדעל) אָבער ניין! מיט השם יתברך'ס הילף, מיר וועלען עס ניט דערלאָזען יודען בלייבען יודען! מען וועט פּאַהרען, מען וועט זיך סטאַרען, גאָט וועט העלפען, דאָס קעסטעלע וועט בלייבען (מיט אַ שמייכעלע) ניש'קשה עס וועט בלײַבען, ווי איך בין אַ יוד, בלייבען...

צווייטע סצענע

(שטאַנדהאַפט אליין, פאַרטראַכט.)

אַז ספּאָדיק מיט זײַן גלײַכען זאָגען, אַז דאָס קעסטעלע וועט בלײַבען, ווייס איך זיכער, אַז עס וועט בלײַבען, איך קען זיי... נו זאָל ער חאַטשע בײַ מיר בלייבען (נאָך דעם אַז ער טראַכט אַביסעל) יאָ, בײַ מיר, אָבער ווי בײַ מיר? אויף וועלכער אַרט בײַ מיר, מען דאַרף געפינען עפּיס אַזאַ תחבולה אַז הייסען זאָל עס ניט בײַ מיר, און זיין זאָל עס פּאַרט טאַקע בײַ מיר, אַזוי וועט עס אין כמה אופנים בעסער זיין איינמאָל, וואָס טויג מיר דער טיטעל בעל=טאַקסע? איך בין מוחל דעם כבוד. צווייטענס וואָס טויג מיר, מען זאָל פאַר מיר וויינען? עס קומט פּאָרט אַמאָל אוים עפּיס ניט לאָווקע, יענער וויינט, מוז מען דאָך אַמאָל, חאָטשע פאַר לייט, רחמנות האָבען, רחמנות אָבער קאָסט געלד? יאָ רחמנות, אָבער ווען זשע? ווען דאָס רחמנות טראָגט נאָך עפּיס איין, דאָס הייסט פשוט, ווען דורך דעם פערלאַנגט מען עפּיס אַ געוויסע זאַך.... דריטענס, געה האָב שטענדיג צו טאָן מיט ליאדע בעלי=מלאכות, מיט גאָלדשמידלעך, מיט מולערעס און מיט נאָך קבצנים. פיערטענס... די הצטרכות זענען זעהר גרוים, מען איז שוין געוועהנט געוואָרען צו שפּיעלען די ראָלע, געבען כלומר'שט אויף דאָס, אויף יענץ און די געשעפטען געהען הײַנט עפּיס ניט אַזוי שטאַרק גוט... (ער קראַצט אַביסעל די פּאַטיליצע) יאָ, איך האָב שוין

אַ פּלאַן, איך וועל אָנפּייפּען איטליכען, אַפילו דעם גרויסען פּייפּער ספּאָדיק׳ן, מכות איהם! אַביסעל וועט פאַר איהם אויך גענוג זיין. ביינער איז ער קראַנק צו גריזען? ניש׳קשה, דער צערבראָכענער יוד האָט זעהר שאַרפע ציינער... יסורים איהם! ער האָט, ברוך השם, אָהן דעם גוטע געשעפטען, ער איז אַ גבאי פון אַ סך חברות, ביי איהם געפינט זיך שלישית־געלד, עולמות־געלד, ארץ ישראל־געלד, נאָך און נאָך געלד. ער איז אַ גאַנצער כלי קודש... איך וועל מיין שינדער׳ן אָבלאָזען פון דער קייט, ער קען שטילערהייד גוט בייסען; אָנקוקענדיג איהם, איז ער געדאַכט אַנ׳אָבגעבאַרעט יודעל, בלייך, גרוי ווי אַ טויב, פרום און שטיל, גאָט די נשמה שולדיג. נאָר אָבער דרך ארץ! טרעט אָב פאַר שינדער׳ן דעם וועג, היט אייך די ביינער, ער איז אַ משחית! אָט דער שינדער וועט עס לפנים זיין גלופּסקער בעל־טאַקסע... הייסען מוז עס לכתחלה, מען פאָהרט נעהמען דאָס קעסטעלע פאַר דער שטאָדט, נאָר בשעת טאָרג וועט עס שינדער אויסדינגען פאַר זיך. דאָס הייסט פאַר מיר. ספּאָדיק מיט אַ טייל פון דער כנופיא וועלען נאָר נעהמען געוויסע שכירות, אָדער אַ קליין פּראָצענט. חוץ זיי אָבער וועט נייטיג זיין צו צולאַנטשען נאָך עטליכע פייגעל, סאַמע די רעכטע עזות׳ניקעס. איבריגענס זענען זיי ניט קיין סך. (ער צעהלט אויף די פינגער) איינס, צוויי, דריי, האַ? נאָך אַמאָל; ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי. דאַכט זיך, טאַקע מעהר ניטאָ. און אפשר, האַ? נאָך איינער. נו איז ניט פיער... אַ שען פעקעל, כ׳לעבען! דער גלאַוונער פון זיי איז נתן שיפרה׳ס; ווער קען נאָך אַזוי לערנען בלק מיט איינעם, ווי ער? ער איז אַנ׳אויסגערויכערט ליולקעלע, מען מוז זיך נאָך טאַקע היינט מיט איהם זעהן; (ער גיט אקוק אין פענסטער) אַך, דער רוח האָט איהם איצט אָנגעטראָגען! וואָס טויג מיר דער וועקער? וואָס דולט ער מיר תמיד אַ קאָפּ מיט זיין בילדונג, מיט זיינע בלענער? ער איז אַנ׳ערליכער נאַר, אַ כשר׳ע בהמה. ער זוכט אַלץ דעם אמת, סטאַרעט זיך, מיך צו צוציהען צו זיך, איך זאָל אַנטייל נעהמען אין זיינע פּלענער. דער נאַר מיינט, אַז מיך אינטערעסירען זיינע פוסטע זאַכען. אַך, ווי משפּעט מען זיך אָב פון איהם.?

דריטע סצענע

(שטאנדהאפט, וועקער דערנאך שנדער און נתן שיפרה'ס).

וועקער. איהר זייט עפים ווי ...רוהיג, הערר שטאנדהאפט, אפשר שטער איך אייך?

שטאנדהאפט (אטעמט דער נאז) בע... איך האב נאך צייט, עטליכע מינוט.

וועקער. קיין סך וועל איך אייך ניט שטערען, איך וויל אייך ניר בעטען, מיר צו בעשטימען א צייט, ווען איהר וועט זיין רוהיג. איך וויל מיט אייך איבערשמועסען מכח דער חברה און מכח נאך זאכען, וואס איהר האט בדעה צו טאן.

שטאנדהאפט. למאי, הערר וועקער, שרייבט איהר מיר צו אייער מיה, אייערע גוטע איינריכטונגען? איך פערדיען אסור ניט אייער לויב. וואס איהר לויבט מיך אומעדום און אין די צייטונגען.

וועקער. די ווערטער זענען פון אייער זייט זעהר שען. נאר וואס מאכט עס אויס, איך אדער איהר? דער עיקר איז, מען זאל ..., מען זאל העלפען, ווי וויט מען קען. ליידער שטעהט איצט אונזער חברה שלעכט. און אין דער שטאדט הערשט היינט א ביטערע עלענד!

שטאנדהאפט (גלעט די באקליצע) וואס קען מען טאן? קענען מיר פערזארגען א וועלט?

וועקער. פון דעסטוועגען טאר מען עס ניט לאזען אזוי. ביי מיר אין קאפ דרעהט זיך שוין עפים א שטיקעל פלאן. איך וועל עס איבערשרייבען און אייך וויזען. אפשר וועט עס אייך געפעלען.

שטאנדהאפט, גלויבט מיר, מיין ליבער פריינד. די היגע יודען זענען ניט ווערט, מען זאל זיך מיט זיי אבגעבען. איך קען זיי. בעסער פון אייך. גלויבט מיר, עס איז פיעל גלייכער גאר גישט צו טאן און זיך ניט מישען.

וועקער. עס איז אייך גרינג צו זאָגען, די אָרעמע אָבער ליידען. זיי הונגערען און דאַרען, זיי ווייסען ניט דעם טעם פון פליישׁ.

שטאַנדהאַפט. אַט וועט באַלד זיין טאָרגעס אויף דער היגער טאַקסע, נו וועלען מיר זעהן, אויב די נייע בעלי-טאַקסעס וועלען בעסער זיין. איך זאָג אייך אויסדריקליך, עס וועט נאָך צעהן מאָל ערגער זיין, געדענקט מיינע ווערטער, הלוואי זאָל איך ליגען זאָגען.

וועקער. איך פערשטעה אסור ניט, פאַר וואָס יודען מוזען האָבען אַ טאַקסע אויף פליישׁ, אַז דורך דעם זאָלען זיי אַזוי פיעל ליידען און ליגען אין דער ערד? די טאַקסע זויגט אויס ווי אַ פּיאַווקע יודישׁ בלוט, זי מאַכט זיי קראַנק, זי לאָזט זיי ניט זיין שטאַרק און געזונד, די רעגירונג פערלירט דורך דעם אויך זעהר פיעל, עפּיס אַ קליינינקייט צוויי מיליאָן מענשׁען אין לאַנד זענען אומזיסט-אומנישט פערקויפט צו די בעלי-טאַקסעס, עסען ניט דאָס נייטיגסטע שפּייז, זענען שלאַף און האָבען אַ פּנים ווי די מתים!... ווי קענען אַזעלכע דערשלאָגענע, אַזעלכע שלאַפע מענשען האָבען אין זינען די וועלט? ווי קען מען פון זיי פערלאַנגען, זיי זאָלען האָבען אַ געפיהל פאַר ערנסטע זאַכען? איך רייד שוין ניט, אַז די רעגירונג זאָל מיט אַ מאָל געבען יודען גלייכע רעכטען, אַלע פּרייהייטען, נאַר וועניגסטענס זאָל זי אונז אויסלייזען פון דעם יודישען גלות, וואָס ער איז זעהר אַ שווערער. די חאַפער האָבען אַ מאָל בעוויזען, ווי שווער דער יודישער גלות איז. ווי באַלד אַז יודען מוזען געבען, הוץ דעם צינזו וואָס זיי צאָהלען דער קאַזנאַ, נאָך אַמאָל צינז טאַקע זייערע יודען אַליין, און נאָך שרעקליך אַ גרויסען צינז, הייגט פאַר וואָס זידעלט מען זיי אין אַלע צייטונגען, אַז יודען טיילען זיך אָב ווי אַ בעזונדערע מדינה אין דער מדינה?

שטאַנדהאַפט. פּוסטע רעד, מיין ליעבער פריינד! איהר רעדט ווי אַ מענש, וואָס איז ניט קיין געניטער און האָט ניט קיין ידיעה אין שטאָדט-זאַכען. די טאַקסע מוזען יודען האָבען, אָהן איהר, זאָג איך אייך, וועט נאָך ערגער זיין. אין פיעל גראַדעז ערגער זיין, אויסוויזען עס אייך, איז ניט איצט די צייט.

וועקער. איך וויל מיך אויך ניט אַריינלאָזען אין ווייטע

כוחים, ווייל איך ווייס, אַז עס איז דברים בטלים, די טאַקסע וועט בלייבן, ווענינסטענס וואָלט רעכט געווען, אַז אויף ווייטער זאָל מען זי אַפּיסעל עהרליכער פיהרען, אַז דער עולם זאָל קענען עסען פלייש פאַר אַ וועלוועלערען מקח. בפרט ווי עס הערט זיך, וועט מען שוין מעהר קיין צינזען ניט דאַרפען צאָהלען פון דער קעסטעל. (ער ניט אַבליק אויף שטאַנדהפטען פון דער זייט מיט שפּאָט) כ׳לעבען, אַז איהר, הערר שטאַנדהאַפט, אַזאַ רייכער, אַזאַ געבילדעטער און אַ דורש טוב ווי איהר, זאָלט נעהמען די טאַקסע. איהר וואָלט טאַקע אי כשר פּערדינט, אי אַ גרויסע טובה געטאָן דער שטאָדט. איהר ווייסט דאָך, וואָס פאַר אַ ראָלע פלייש שפּיעלט אין דער געזונדהייט. אַלע קרענק, אַלע מכות און פורעניות נעהמט זיך דאָס רוב ביי די היגע יודען פון דעם, וואָס זיי עסען ניט קיין פלייש; געהט הערט, זייט מוחל, וואָס דאָקטוירים זאָגען. ערשט נעכטען האָט מיך איין דאָקטאָר געפיהרט צו אַ קראַנקען, וואָס די ביינער פון די הענד און די פים פוילען ביי איהם, מחמת ער האָט אין זיין לעבען געגעסען זעהר ווייניג פלייש. ער זאָגט, אַז אַזעלכע קראַנקע מאַכען זיך ביי איהם זעהר אָפט און ער איז אַפילו בעריי צו שרייבען און צו זאָגען עס בקול רם פאַר דער גאַנצער וועלט, כ׳לעבען, עס וואָלט רעכט געווען, איהר זאָלט נעהמען די טאַקסע.

שטאַנדהאַפט (ווי איינער וואָס איז שטאַרק אויפגעבראַכט) איך די טאַקסע! איך די היגע טאַקסע!! מען זאָל זי מיר אַפילו שענקען. איך וועל פערזאָגען דעם צעהנטען ניט צו האַנדלען מיט די היגע יודען, געניג טאַקסע, גענוג, איך וויל זי שוין מעהר ניט קענען! (די טיר עפענט זיך אויף און שינדער מיט נתן שיפרה׳ם קומען אַריין).

שינדער און נתן. מיר שטערען אייך אפשר, ר׳ יודעל, העלען מיר אַוועקגעהן.

שטאַנדהאַפט (לויפט די אַנטקעגען) חלילה! פאַרקעהרט, ווי געוואונשען, איך דאַרף אייך טאַקע האָבען

וועקער (טוט אַ קוק אויף שטאַנדהאַפטן מיט זיינע געסט) נו, איצט האָב איך ביי אייך ניט מעהר, וואָס צו טאָן. מיר וועלען זיך נאָך זעהן איין אַנדערס מאָל. עס וועט נאָך צייט זיין.... לעת עתה בעט איך אייך, אַז איהר זאָלט מוחל זיין איבערצוקוקען די רעכענונג,

וואָס איך האָב אייך געכטען פאַרנאַכט געשיקט, דאַרטען שטעהט ריין אַרויסגעשריבען, וויפיעל עס קומט אייך פון מיר און וויפיעל מיר קומט פון אייך. איך האָב ליב צו לעבען מיט חשבון. איך האָף, אַז איהר וועט מיר אָבשיקען דעם נשאַר, וואָס מיר קומט אַרויס פון אייך על פי חשבון. אַדיע! (ער געהט אַרויס).

שטאַנדהאַפט. געלויבט איז גאָט. פטור געוואָרען די זלודניעס (צו נתן שיפרה'ס) ער קומט און דולט מיר תמיד אָן אַ קאָפּ מיט פוסטע זאַכען, מיט לויטער נאַרישקייטען, ביי זיין אוועקגעהן פיהל איך מיך תמיד פריי, ווי מען טוהט אויס איין ענגען שטיוועל. איך ווייס ניט, וואָס האָט זיך דער נאַר אַזוי פערליבט אין מיר און האָדעוועט מיך מיט עפּטערע וויזיטען?

נתן. איהר זאָגט, וועקער איז אַ נאַר, חע, חע, חע חעו האָט אויף מיר ניט קיין פּאַראַיבעל, מיר דאַכט זיך, אַז איהר האָט אַ גרויסען טעות. וועקער איז, נאָך מיין מיינונג, אַ קלוגע בעסטיע. איהר בעמערקט גאָר ניט, ווי ער נעהמט אייך דורך און דורך מיט אַ פּאָר ברענענדיגע אויגען, בשעת ער רעדט מיט אייך, איך בין אויף איהם אַ מבין, איך קען מיינע לייט. חע, חע חעו

שטאַנדהאַפט. און מיר דאַכט זיך, ער איז אַ גרויסער נאַר, ער דולט מיך תמיד מיט לויטער נאַרישקייטען, ער איז ניט קיין געניטער און דערצו איז ער נאָך היציג, צינדט זיך גיך אָן ווי אַ שוועבעלע, איבריגענס וואָס געהט עס מיך אָן? קומט, זייט מוחל, אין צווייטען חדר אַריין. איך האָב מיט אייך צו רעדען פון אַ סך נייטיגערע זאַכען. (די טיר עפענט זיך ווידער אויף, און אין שטוב נעהט אריין פריהער אַ יוד מיט אַ בלייך פנים, באַלד נאָך איהם ר' אַהרן קנעכטבאַרג)

פיערטע סצענע

(די פריהערדיגע, איין אָרעמער יוד און קנעכטבאַרג)

שטאַנדהאַפט (ווענדעט זיך מיט אַ פערחמורעט פנים צו דעם יודען) וואָס ווילט איהר, מיין ליעבער יוד?

דער יוד (שטארק מיט הכנעה, מיט א ציטערדיג קול) איך האב אייך געוואלט בעטען א טובה... האב איך אייך געוואלט בעטען... עס איז מיר איצט שלעכט די צייט...

שטאנדהאפט (לאזט דעם יודען וויטער ניט רעדען) א! איה מיש מיך ניט היינט, איך מיש מיך ניט!

דער יוד. איך בין געוועזען א היגער בעל הבית; פון א קורצער צייט בין איך אראב פון מיין מעמד און לייד שטילערהייד דחקות מיט מיין ווייב און קינדער...

שטאנדהאפט. נו וואס זשע ווילט איהר פון מיר האבען? בין איך דען איינער אין דער שטאדט?

קנעכטבארג (מישט זיך אריין פון דער זייט, און וויל זיך צושמייכלען צו שטאנדהאפטען) טאקע באמת, ר׳ יוד, וואס ווילט איהר האבען? וואס קען אייך ר׳ יודעל טאן? פאר וואס באמת אלץ צו ר׳ יודלען, אלץ געבעך צו זיי?

דער יוד. איך וואלט בעסער געוואונשען דעם טויט איידער צו געהן בעטען. איך שעם מיך, איך בין דאס נאך ניט געוועהנט געווארען, איך קען שוין אבער מעהר ניט צו־זעהען דעם רחמנות פון מיינע קינדער, ווי זיי ליידען הונגער און נויט, די כחות געהען זיי געבעך אויס, זיי זענען דאר ווי שפענדלעך און האבען שוין אויף זיך ניט קיין לויט פלייש, אך מען זאל מיר העלפען מיט עטליכע קערבלעך. וואלט איך געטאן כל אמיטעל מפרנס צו זיין מיין ווייב מיט די קינדער. קיין שום שטראף איז ניט אזוי גרויס, קיין שום וועהטאג איז ניט אזוי שרעקליך, ווי צוצוזעהען מיט אייגענע אויגען די יסורים פון קינדער, וואס געהען אויס פאר הונגער. איטליכער קוק זייערער ניט א בריה דאס הארץ ווי פייער, איטליכער זיפץ, איטליכער קרעכץ רייסט אויס די נשמה! געוואלד האט רחמנות איך בעט אייך, האט רחמנות!

שטאנדהאפט. איך האב ניט קיין צייט. געהט צו וועקער׳ן. ער וועט אייך שוין דארטען עקספעדיר׳ען

דער ייד. איך בין דאך געקומען צו אייך, אזוי ווי איהר זייט א רייכער, דער ראש אין דער שטאדט און...

שטאנדהאפט (מיט כעס) איך מיש מיך שוין מעהר ניט! וואס ווילט איהר פון מיר האבען? איך האב שוין דאך אייך געזאגט, וואוהין צו געהן, מעהר האב איך קיין צייט ניט מיט אייך צו טענה'ען.

קנעכטבארג (פון דער זייט) וואס א יוד איז? ר' יודעל האט דאך אייך שוין איין מאל געזאגט. וואס זשע דורעט איהר זיי נעבעך דעם קאפ? זיי טראגען נעבעך אויף דעם קאפ א סך אנדערע זאכען, גאט זאל זיי נאר געבען כוח....

נתן. א יוד העלפט ניט איין מאל זאגען. דעריבער האב איך מיר געמאכט, אז א יוד מעג רעדען פאר מיר אפילו א טאג מיט א נאכט, זאל איך מיר זיצען און שווייגען. ער רעדט זיך אן ביז וואנען עס ווערט איהם טרוקען אין האלז און געהט דערנאך אליין אוועק. חע, חע, חע! איך קען מיינע לייט.

שינדער. דעריבער, ר' נתן, זייט איהר דאך אין דער שטאדט א בורר. אבורר דארף קענען א סך הערען און שווייגען (צו דעם יודען) נו געהט, זייט מוחל, ר' יודעל האט איצט ניט קיין צייט.

דער יוד. אך רבונו של עולם! (ער קרעכצט פון דעם גאנצען הארצען און געהט ארויס).

שטאנדהאפט (ווענדעט זיך צו קנעכטבארגין) נו, וואס וועט איהר עפּיס זאגען, מיין ליעבער ר' אהרן?

קנעכטבארג. איך האב מיט אייך צו שמועסען מכּח איין ענין

שטאנדהאפט. איהר זעהט דאך, מיין ליבער ר' אהרן, איך בין איצט טרוד, איך בין איצט בעשעפטיגט מיט מענשען.

קנעכטבארג. איך קען בעשטעהן אויסווארטען. ניש'קשה, כ'לעבען! געהט רעדט אייך מיט זיי, איך וועל מיר דא אויסווארטען, לעבט הונדערט מיט צוואנציג יאהר!

(שטאנדהאפט, שינדער און נתן שיפרה'ס געהען ארויס אין צווייטען חדר.)

פינפטע סצענע

(קנעכטבאַרג זיצט אויף אַ שפּיץ פון אַ ביינקעל און רעדט צו זיך אַליין).

אַך, השם יתברך זאָל וועלען האָטשע היינטיגעס מאָל אויף מיר רחמנות האָבען און דאָס פּיצעלע מזל זאָל מיר געהן! מיין פּלאַן איז זעהר אַ גוטער, עס איז אין איהם דאָ זעהר אַ טיעף קנייטשעל, זעהר אַ שעֶן שפּיצעל, ער זאָל נאָר אויסגעפיהרט ווערען, וואָלט איך מיט אַ מאָל אויפגעריכט געוואָרען, איך וואָלט מיך אַרומגעצאָהלט מיינע חובות און חתונה געמאַכט מיין עלטערע בתולה, זי איז שוין אַ בוגרות, אין די יאָהרען, זי ווערט וואָס אַ טאָג בייזער, טרויעריגער, זי הוסט, זי גענעצט און שטערט מיך ביי דער נאַכט פון דעם שלאָף.—אוי, קיין תחית המתים זאָל ספּאָדיק ניט אויפשטעהן! ער האָט מיך דענסטמאָל פּשוט דער׳הרג׳עט, אוים לאָקשען! האָט ער געזאָגט (ער קריטט זיך נאָך ספּאָדיקן) אוים לאָקשען! אַוודאי איז איהם גרינג צו זאָגען, אַז ער האָט זיך שוין אָנגעזאַפּט סיט יודיש געלט ווי אַ פּיאַווקע! אוי, ער זאָל זיין אין מיין שטאַנד, ניש׳קשה, וואָלט ער נישט געזאָגט מיט אַזאַ קאַלטער לעבער: אוים לאָקשען! (ער טהוט אַ קרעכץ פון דעם גאַנצען האַרצען) גוט אויף דער וועלט איז טאַקע נאָר די פּאָפּעטשיטעליעס, זיי זענען, כ׳לעבען, ניט קיין גרויסע חכמים, ניט קיין שטאַרק געלערנטע, ניט צו פיעל איבערגעשפּיצט און דאָס מזל שפּיעלט זיי! זיי טוען אָן צרות אין דער שטאָדט, טרעטען איטליכען מיט די פיס, און איטליכער פון דעסטוועגען טראָגט זיי אויף דעם קאָפּ, מען ציטערט פאַר זייער דוך, מען לעקט זיי, מען גיט זיי אָב כבוד אין באָד און להבדיל אין שוהל. זיי פאַרען זיך אויף דער אויבערשטער באַנק, זיי זענען מיט ששי און מיט סנדקאות. קורץ זיי זענען דאָס אויבערשטע פון שטויסעל. עס געהט זיי פון אַלע זייטען, און מיר געהט עס שלים׳שלים׳מזל. השם יתברך זאָל היינט וועלען אויף מיר רחמנות האָבען, האָטשע בזכות מיין אַלטער בתולה, ער זאָל אָננעהמען איהר גענעצען און זאָל געבען שטאַנדהאַפטען אין האַרצען אַ גוטע לוינע, אַז ער זאָל זיך לאָזען רעדען און ניט זיין משוגע. (ער קרעכצעט) איך האָב מורא, אַז היינט איז איהם אָנגעקומען דער שגעון, עפּיס קוקט ער מיט אַפאָר אויגען,

צלעט אַלץ די פּאַטיליצע און רופט איטליכען מיין ליבער, דאָס איז בּיי איהם אַ שלעכטער סימן. לעת עתה האָבּ איך גוט געטאָן, וואָס איך האָבּ איהם געלאָזט שמועסען מיט אַנדערע און בּין מיר דאָ געבּליבּען זיצען. אפשר וועט בּיי איהם אין דער צייט דער שגעון איבּערגעהן. (ער שטעלט זיך אויף און ציהעט אוים די גלידער) אַך לאַנג ווייליג כ׳לעבּען, צו זיצען דאָ אליין, וואָס קען דאָס זיין, וואָס האָבּען זיך דאָרטען פערשפּאַרט? וואָס מען סוד׳עט זיך דאָרטען אַזוי לאַנג? עס איז עפּיס ניט גלאַט. אין דער שטוּב, וואָס מען סוד׳עט זיך מיט ר׳ נתן שיפרה׳ס, מוז שוין דאָרטען עפּיס זיין, אַז ר׳ נתן איז פרעהליך, איז אַסימן, אַז מענשען וועלען, היינט אָדער מאָרגען וויינען. ר׳ נתן איז ווי אַ וואָרים, וואָס האָט אַ שליטה איבּער נבילות און פּגרים, קוים איז איינער געפאַלען און געבּליבּען טויט אָהן אַ גראָשען, דענסמאָל דרעהט זיך אַרום איהם מיין ר׳ נתן, ער שינדט איהם אָבּ דאָס פעל און לעבּט מיט כל אַ תענוגים, ער עסט גוט, און טרינקט גוט, ער שלאָפט גוט, און מאַכט זיך פון יענעמס פעל אַ גוטע קאָלדרע... ר׳ נתן איז מיר היינט עפּיס פרעהליך, עס וועט שוין מסתמא זיך טרעפען עפּיס איין אומגליק אין דער שטאָדט. ווי אַזוי ווערט מען געוואָהר, וואָס זיי שמועסען דאָרטען? איך בּין זעהר ציקאַווע צו וויסען. (ער שטרעקט זיך אוים און פרובט צו־געהן גאַנץ שטיל אויף די שפּיץ פינגער נעהענטער צו דער טיר, שטעלט זיך דערנאָך אַניעדער און שטרעקט אוים דעם קאָפּ. האַלט איין דעם אָטעם, הערט זיך צו אַביסעל און שפּרינגט באַלד צוריק אויף די שפּיץ פינגער) איך האָבּ מורא, כ׳לעבּען! איך האָבּ מורא, מען זאָל חלילה נישט דערהערען, אָדער מען זאָל נישט פּלוצים עפענען די טיר.—וואָס טהוט מען אָבּער, איך וויל דאָך פאָרט הערען, חאַפּען עפּיס אַ וואָרט? איך קען מיך ניט איינהאַלטען, עס געלוסט זיך מיר זעהר צו וויסען, (ער בּיינט זיך און הייקערט זיך איין אין צעהנען, שאַרט זיך צו, ווי אַ קעצעלע אויף די נעגעל, צו דער טיר, לענט־צו איין אויער און הערט זיך צו עטליכע מינוט, דערנאָך רוקט ער זיך צוריק און ציהט זיך בּיים צוריקגעהן אַלץ וואָס ווייטער מעהר אוים, בּיז ער קומט צו אויסגעוואַקסען צו זיין בּיינקעל) אָבּער איצט האָבּ איך שוין געהערט, איך האָבּ געחאַפּט עטליכע ווערטער. גענוג פאַר מיר, דאָס איבּריגע קען איך מיך שוין אַליין אָנשטויסען. די עטליכע ווערטער קומען מיר שטאַרק צו ניץ. בּיי מיר אין קאָפּ מאַכט זיך שוין גאָר אַ נייער פּלאַן, מען דאַרף איהם נאָך היינט אָבּאַרבּייטען (נאָך דעם אַז ער טראַכט אביסעל) נו, איך

זעל זאָגען דעם אַרענדאַר, הער אוים! וועל איך איהם זאָגען, היינט מעג מען דאָך אַריינפיהרען בראַנפען ,ווי באַלד מען האָט דערפאַר אָבגעצאָהלט אַקציז. אויך וויל מען ביי דיר אויסדינגען די אַרענדע. ווייסט דו וואָס, סערדצע? צוואַנציג פּראָצענט פון דער אַרענדע, זאָל הייסען, געהט אויף דער שטאָדט; עס איז, דאַכט זיך, אַ גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט. דערפאַר, בחור, וועל איך זעהן מאַכען אַ חרם, מען זאָל קיין בראַנפען ניט אַריינפיהרען. האַפּסט דו איינעם מיט אַ ביסעל, טוה איהם אָן צרות, געבראָטענע לייד, גיס די וואַסער אין די בראַנפען און שטעל גרויסע מקהים! אַ יאָ, גוט? גיב זשע מיר די מעשה, דאָס הייסט, צוואַנציג פּראָצענט אויף דער שטאָדט. שאַ, שאַ, נאָך אַ פלאַן! טאַקע דו, בחור, דיך אַרענדאַר פון די ליכט מיין איך, גיב אויך די קאַץ!... (ער פערטראַכט זיך אביסעל) הא? דאַכט זיך, זיי געהען, איך וועל מיך מאַכען גאר תם. (ער זעצט זיך אנידער אויף דעם ביינקעל און דרעמעלט כלומר׳שט)

זעקסטע סצענע

(קנעכטבארג, שטאַנדהאַפּט, שינדער און נתן שיפרוחים)

שטאַנדהאַפּט (אַריינגעהענדיג אין חדר אַ ביסעל לוסטיג) נו, ר׳ וואָס וועט איהר זאָגען, האַ, וואָס שווייגט איהר? (ער געהט צו אַ ביסעל נע-הענטער) ע, ער שלאַפט! ר׳ אהרן, שטעהט אויף צו חצות(ער שטערכט איהם מיט אַ פינגער).

קנעכטבאַרג (שטעהט גיך אויף דעם ביינקעל, ניט טויט, ניט לעבעדיג און רייבט די אויגען) האַ, וואָס איז? (ער רעדט כלומר׳שט ווי פערטלאפען אונטער דער נאז) וואָס ווילט האָבען פון פאַפעטשיטעלעס?... עהרליכע לייט פאַפּשיטעל... וואָס ווילט האָבען פון שטאַנדהאַפּט?... אַנדהאַפּט עהרליך, וויל זיך ניט מישען שאַנדהאַפּט!... (ער טשוכעט זיך באַלד אוים) אַך, זייט מיר מוחל, ר׳ שטאַנדהאַפּט. איך בין אַלץ געזעסען, געזעסען דאָ אויף דעם אָרט און פאַר גרויס מידיגקייט האָב איך געחאַפּט אַ דרעמעל, אַך, זייט מיר מוחל, איך האָב אַ פנים געשמאַק געשלאָפען?

נתן (מיט אַשמייכעלע) עס מוז אייך אַפּנים, אָהן עין־הרע, גאַנץ גוט זיין, ר׳ אהרן, אַז איהר שלאָפט ביי טאָג? הע, הע, הע! (צו שינדערין) עסען זאָל ער אַזוי, ווי ער האָט געשלאָפען; ר׳ אהרן איז אַ ממזר. חע, חע, חע! איך קאָן מיינע לייט.

שטאַנדהאַפט (צו נתן שיפרה׳ס און צו שינדער׳ן) ווצט, זייט מוחל, מיר וועלען באַלד ווידער איבערשמועסען מכח דעם עסק.

קנעכטבארג (דערווייל צו זיך אליין) ער איז איצט, געלויבט השם יתברך, אויפגעלעגט, און אַז עס איז יאָ איין עת רצון, וועל איך איהם שוין דאָ אויפגעבען טאַקע אַלע פּלאַנען מיט אַמאָל, תאָמר וועט מיר היינט דאָס מזל געהן.

שטאַנדהאַפט. נו, ר׳ אהרן!

קנעכטבארג. איך האָב מיט אייך צו שמועסען מכח כמה וכמה ענינים. וואָס קענען זיין אַ טובה פאַר דער שטאָדט

שטאַנדהאַפט. אויב איהר האָט כמה וכמה ענינים, קומט־זשע צו מיר אין איין אַנדער צייט, איצט בין איך פערנומען, איהר זייט דאָך אויך מיעד און שלעפעריג.

קנעכטבארג. איך בעט אייך, ר׳ יודעל, רחמים איך בעט אייך, שענקט מיר אַ שעה צייט, אַז איך בין שוין דאָ, איך בעט אייך, טהוט מיר די טובה!

שטאַנדהאַפט (גלעט די פּאַטעלניצע) מיין ליעבער ר׳ אהרן, געהט אייך היינט געזונטערהייד!

קנעכטבארג. נאָר אויף איין האַלבער שעה. טהוט מיר די טובה!

שטאַנדהאַפט. אַך, וואָס אַ יוד איז? איך בעט אייך, מיין ליבער ר׳ אהרן, לאָזט מיך איצט צו רוה און געהט אייך!

קנעכטבארג. האָט ניט קיין פאַראיבעל, איך געה. האָט אייך אַ גוטען טאָג. (ער לאָזט זיך געהן צו דער טיר און וואַרטשעט) איך האָב מיר אַליין אַנגעפּייפט דערמיט, וואָס איך האָב געזאָגט כמה וכמה

עבינים. עס איז שוין איצט מיט איהם נישט צו רעדען, ער איז שוין משוגע. אוי, נישטאָ קיין מזל! (ער גערט ארוים).

שטאַנדהאַפט. (זעצט זיך אַניעדער נעבען טיש און טראַקטירט די געסט מיט טעע האוואנער ציגארען) אַזוי, אַזוי, דענק איך, וועט עס מוזען טאַקע זיין.... אַי וואָס? מען וועט אַמאָל דערויף שרייען, עט.... איך בין שוין צו אַזעלכע זאַכען געוועהנט געוואָרען. ניחאַי לידי מאָוו, אַיאַ זדראָוו.

נתן. ווער הערט יודען, אַז זיי שרייען? יודען חע חע! קען איך, זיי זענען נאָר ווי די קאַמאַרען, זיי נעהמען זיך צונויף זשווזשען, זשוזשען דאַכט זיך, נאָך שרעקליך, פרוב נאָר אַמאַך טאָן מיט דער האַנד, צופליהען זיי אין אַלע זייטען.

שינדער. וואָס אמת, איז אמת, ניט אומזיסט זייט איהר אַ ווילדער בורר! און אַ גוטער אַבמאַכער, טאַקע וויל איהר קענט יודען.

נתן (שמייכעלט) חע, חי, חע; יודען זענען, דאַכט זיך, קלוג, עס זענען אָבער נאָך ניטאָ אַזעלכע נאַראָנים אין קיין אומה ולשון, וואָס מען טהוט זיי אָב איז פערפאַלען. פרובט שטעלט זיך אַ שטייגער אין גלופסק מיט אַ שטריק אויף דער גאַס, לאָזט קיינעם ניט דורך, ביז מען זאָל בעצאָהלען, וועט איטליכער געבען געלד, אַפילו אַ וואָרט נישט איבערצורעדען. איינער אפשר וועט זיך שטעלען אָבדינגען אַ קאָפיקע. יודען, דאַכט זיך, זענען רחמנים, זייער רחמנות, אומ'שטיינ'ס געזאָגט, איז ניט ווערטה קיין שמעק טאַבעקע. בשעת אַ שׂרפה, אַ שטייגער, וועט איהר זעהן אַ סך יודען לויפען זיך צונויף אָהן אַ נשמה. ניט איינער פון זיי וועט אויסשטרעקען די האַנד צו דערלאַנגען אַ בי-סעל וואסער; נעכטען ערשט האָט אַ יוד געריייניגט די רינווע אַרום אַ דאַך. ער האָט זיך אַ גליטש געטאָן און איז געבליבען העננגען אין דער לופט, אָנגעהאַלטען מיט ביידע העכד אָן דער רינווע. אַ האַלבע שטאָדט אפשר איז זיך צונויפגעלאָפען, איטליכער האָט געקרעכצעט, געשריען און ניט איינער האָט געבראַכט אַ לייטער! חע, חע, חע! איך קען מיינע לייט.

שטאַנדהאַפט. לאָמיר דאָס איצט אַוועקלעגען אָן דער זייט און שמועסען בעסער פון עסק.

שינדער. פארקעהרט, דאס וואס ר׳ נתן האט ביז איצט נערעדט, ניצט טאקע צום עסק, זיי רעדען ווי א געניטער, ווי אחכם. פון זייערע רעד קענט איהר ארויסזעהן, ווי גוט איך האב געראטען, אז מען זאל דערווייל נאך אהן מורא ארויפציהען אויף דעם מקח פון פלייש. יענעם מאכט, כ׳לעבען, ניט אזוי שטארק אויס, אז ער ניט אויף דער אקע נאך אפאר קאפיקעס און פאר אונז מאכט עס טאקע אויס גאר א גרויסע סומע. עפעס א קאטאוועס אזא גרויסע שטאדט יודען, זאלען זיך פרובפערען!! די הצטרכות זענען זעהר גרויס.

נתן. און אז מען וועט נעהמען די טאקסע אויף וויטער בזה האופן, ווי מיר האבען ערשט געשמועסט, וועט מען מעגען ארויפציהען נאך א קאפיקע אויף דער אקע. וואס איז א קאפיקע? אי וואס, מען וועט שוין ניט דארפען מעהר צאהלען פאדאט פון דעם קעסטעל? נו מיילא, וואס מאכט עס אויס? יודען דארפען אהן דעם אויך א סך האבען.... און וואס איז, אומ׳שטיינ׳ם געזאגט, א קאפיקע?

שינדער. איך טראכט שוין דאס אליין אויך, וואס איז א קאפיקע? אפילו צוויי?

שטאנדהאפט. א קאפיקע איז טאקע גארנישט. פון דעסטוועגען וועלען זיך געפינען אזעלכע, וואס וועלען שרייען. איהר אלץ וואס ווייניגער און זיי טאקע אלץ שרייען. פאר יודען ווילט איהר יוצא זיין? משה רבנו האט מיט זיי נישט געקענט אויסקומען.

נתן (מיט א שמייכעלע) ווען א שעפעלע שפארט זיך א ביסעל איין, מעקעט. דריגעט מיט די פיסלעך, דארף מען עס נאר געבען א שמיצעל, חע, חע, חע! וועט עס זיך געהן גאנץ שטיל. אויב עס שרייט ווידער, נאך און נאך א שמיצעל ביז די כחות וועלען איהם אויסגעהן און עס וועט אנידערפאלען, אויסגעצויגען מיט דעם פיפעק ארויף. תע, חע, חע!

שינדער. עס פעו שטעוט זיך, אז מען קען ניט מיט גוטען, מוז מען מיט בייזען... בשעת מען וועט דארפען מאכען ספראוועטשנע צענעם אויף דעם פלייש, וועלען מיר, ווי פריהער טאקע, אויסקלייבען פון דער סטאדע א פאר קערבלעך, הונגעריגע פארשוינען, וועלען זיי מסתמא שטעלען גוטע צענעס. פאר א קלייניגקייט, כ׳לעבען, טאקע

נאָר פאַר אַ שמעניע היי. וואָס דאַרף דען אַ קעלבעל מעהר האָבען? קעלבעלעך זיינען דאָ ברוך השם זעהר גענוג, איהר וועט זיי געפינען דווקא אין די הויכע טויערען, זיי מעקען נאָך דער ברוסט און ווילען געבעך עסען... און ווייטער, ווי זאָגט איהר, ר' נתן, איהר זייט דאָך אַ שטאָדט־בורר, וועט איהר בעטען דעם צד, וואָס איהר האַלט מיט איהם, ער זאָל מיט אייך אויך האַלטען און זיצען ביי די ספראַוואָטשנע צענעס...

נתן. פון קינדווייז אָן האָב איך ליעב עקאָנאָמיע, דאָס איז זעהר אַ גרויסע זאַך. מען וועט דאַרפען זעהן איינצובערענגען פון דער זייט אויך אַ גראָשען. איך מיין, עס וועט ניט שאַדען, כ'לעבען, מען זאָל פון דרויב, פון קעפּ און פון פיס וכדומה אויך נעהמען אַקציז, ווער ווייס דען, וואָס על פי זאַקאָן טאָר מען דערפון ניט נעהמען? און פאַר וואָס טאַקע אויך ניט פון שמאַלץ? לפחות אַ קערבעל פון דעם פוד. אַ קאַטאָוועס עפּיס, וויפיעל פוד שמאַלץ ווערט אַ יאָהר אין גלופּסק אַריינגעפיהרט! אָט נעהמט אַ פּסח, וויפיעל הונדערט פוד, מיינט איהר, וועט אַריינגעפיהרט ווערען האַ? דאָס קען מאַכען ווידער אַ גרויסע סומע, און קיין האָהן אַפילו זאָל ניט קרעהען! מען וועט הייסען ביי דער ראַגאַטקע צאָהלען, האָטש מען דאַרף אייגענטליך ניט וועט מען צאָהלען.

שינדער. זעהט איהר, וואָס גלייך איז גלייך, איך האַלט אויך זעהר פון עקאָנאָמיע. איך וויל אייך נאָך בעסערס עפּעס זאָגען, מען דאַרף נעהמען טאַקע אַקוראַט דאָפּעלט, ווי די פּאָלאָזשענע, שחיטה געלד פון גסות ודקות און פון עופות. דער וואָס עסט עופות, איז ניט קראַנק צו צאָהלען עטליכע קאָפּיקעס מעהר! און איהר קענט אייך משער זיין, וויפיעל געלד דאָס קען אַ יאָהר אַריינטראָגען? האַ? מיין ליבער ר' נתן! וואָס זאָגט איהר.

נתן. וואָס זאָל איך זאָגען? איהר זאָלט דערלעבען משיח! וואו געפינט מען נאָך ערגעץ אַזאַ ר' יוסעל? אז עס איז שוין יאָ געקומען צו רעד, וועל איך אייך אויפגעבען נאָך אַ פּלאַן, ווי אַזוי עס קען ווערען אַ קערבעל. מען דאַרף זעהן, אַז די פעדערען פון אַלע עופות זאָלען עפּעס אויך איינטראָגען. איטליכער, וואָס קוילעט איין אוף, מוז ביי דעם שוחט אין שטוב אָבפּליקען די פעדערען, ניש...

טאָרען זיך איבערצוּלאָזען זיך אַ פלעדעראָוויש, באַם ניט, זאָל דער שוחט מאַכען תנועות און זאָל ניט שעכטען דאָס עוף. — ווייטער, דער עולם עסט די גרויסע גאַלאַנסקע היהנער, זיי וועגען מעהר פון די פראָסטע אפשר מיט אַ פאָר פונט, און שחיטה געלד צאָהלט מען פאַר זיי אַקוראַט ווי פאַר די פראָסטע, בכן איז דאָך אונז אַ פאָדריוו, דאַרף מען זוכען אַ מיטעל, מען זאָל די היהנער ניט עסען.

שטאַנדהאַפט. יאָ, עס נעהמט מיר אין קאָפּ! וואָס פאַר אַ מיטעל אָבער טהוט מען דערצו? (מיט אַ שמייכעלע) זעהט איהר, דער־צו האָט מען שוין נעדאַרפט האָבען ר׳ אהרן׳ן, ער איז אַ בריה אויף אַזעלכע זאַכען.

נתן. מיר וועלען זיך קענען בעגעהן אָהן איהם. זעהט איהר, דאָ מוז מען שוין אַביסעל בענוצען יודישקייט, מען מוז ווערען גאָטס סטראַפּטשעס, אָבהיטען יודען פון אַ מכשול, פון אַ חשש טרפות. אין עקאָנאָמיע דאַרף פרומקייט אויך עפּיס איינטראָגען, ניט זיין קיין לענער־סחורה. גאָט ניצט אויך, אַז ער ניצט.... חע, חע, חע! פאַרשטעהט איהר? מען וועט דאַרפען אָנזאָגען די דיינים, אַז זיי זאָ־לען אסר׳ן די דאָזיגע פראָקליאַטע היהנער.

שטאַנדהאַפט. אומזיסט זאָלען אונז די באַנקקוועטשערס קאָס־טען געלד, פאַר וואָס נעהמען זיי ביי אונז געלד, אונזער בלוט? אונזער נויט נאָר האַלט דאָך אין שטאָדט אַזאַ מתנה לעדיגגעהער!

שינדער. זייט, כ׳לעבען, ניט אין כעס אויף די דיינים נעבעך זיי זענען גאַנץ עהרליכע יודען, זיי פאָלגען, וואָס מען הייסט זיי... מסתמה וועלען זיי דאָס אויך טאָן. טאָן, ווי איך בין אַ יוד, טאָן! זעהט איהר, אָט מיט די הולטאַיעס, מיט די יודישע סאָלדאַטען וואָלט זעהר רעכט געוועזען צו לעהרנען בלק. פאַר וואָס זאָלען אַזעלכע הולטאַיעס עסען פלייש אָהן טאַקסע? און אויב אפילו עס איז דאָ אַזאַ זאַקאָן, נו מאַלע וואָס שטעהט? מאַלע וואָס מען הייסט? מיר דאַרפען אונזער שכל האָבען.

נתן. נאָך מיין מיינונג וואָלט אפשר ניט געשאַדט. אַז בעת מיר וועלען אם ירצה השם איינפיהרען אונזער עקאָנאָמיע, זאָלען מיר צו זיך צולאַטשען מענדעל דעם גבאי׳ן. ער האָט אַלע פּאָסטעמקעס

פון אַ שײנעץ, בײַ אונז װעט ער ערשט װערען גאָר אײן אַנטיק. ער װעט סלוּשען, אָנפּאַלען און װעט מיט דער צײַט שטאַרק צו ניץ קומען.

שינדער. למאי נתן פּרעכמאַן, ער איז אויך זעהר געראָטען קען שטאַרק ניצען דער שטאָדט. די שטאָדט װאָלט פון איהם געקענט האָבען טובות. פאַר װאָס זאָל די שטאָדט ניט מחזיק זײַן אַזאַ נוצליכען מענשען? ערשט הײַנט איז ער בײַ מיר געװעזען און האָט שטאַרק מתרעם געװעזען אויף דער שטאָדט.

שטאַנדהאַפּט. װאָס מײנט איהר? מען האָט איהם אפשר געדאַרפט טאַקע מחזיק זײַן, ער האָט אַ געמבע, אַ פּיסק אויף שרײַפען און קען אַמאָל זעהר צו ניץ קומען...

נתן. מסתמא װעט מען איהם שוין אויך אין זינען האָבען, ער איז דאָך מײַן פּרעכמאַן... מיר קענען שוין, דאַכט זיך, געהן, עס איז איצט בײַ מיר פּונקט די צײַט פון מיטאָג.

שטאַנדהאַפּט. װאַרט נאָך אַביסעל, ר׳ נתן, איך װעל גײַען איך געבען עטליכע האָלענדער הערינגלעך פון די, װאָס געפעלען אײַך, איהר זײַט דאָך אַ מבין אויף עסען. (ער געהט).

נתן (שטילערהײד צו שינדער׳ן) איך מײן, מען זאָל שטאַנדהאַפּטען אָבגעבען אין דער אַרענדע צו פּרעכמאַנען. שטאַנדהאַפּט, אום׳שטײנ׳ס געזאָגט, מוז דאָך אַבלויז תמיד זײַן בײַ עמיצען אויף דער אַרענדע. זאָל איהם זשע לכל הפחות פון הײַנט אָן האַלטען מײַן פּרעכמאַן. עס װעט אין כמה אופנים זײַן גוט, מיר דאַרפען ניט פערגעסען, מיט װאָס פאַר אַ מין מענשעלע מיר האָבען צו טאָן. שטאַנדהאַפּט איז קלוג, מיר דאַרפען אָבער קליגער זײַן. חע, חע, חע!

שטאַנדהאַפּט (קומט אַרײַן) נאַט אײַך, ר׳ נתן, עטליכע הערינג אין דעם פּאַפּיער, זײ װעלען אײַך מאַכען אַ גוטען אַפּעטיט.

נתן. אַ שענעם דאַנק אײַך. איך האָב ברוך השם תמיד אַ גוטען אַפּעטיט (ער נעהמט די הערינג, געזעגענט זיך און געהט מיט שינדער׳ן).

פינפטער אקט

דא ווערט פארגעשטעלט אלע זאכען, וואס קומען פאר ביי די נייע מיגי בעלי־טאקסעס. *)

ערשטע סצענע:

ביי דעם שוחט אין שטוב, אין דער פריה. ווייבער, מיידלעך זיצען און פליקען אב עופות איבער גרויסע בוטען. אויף דער ערד ליעגען היהנער קאטשקעס, גענז, אינדיקעס און שרייען מיט אלערליי קולות. עס איז א געשריי, א געשטופעריי, א געשעלטעריי

אייזיק זאאיקע קומט אן.

דער שוחט (האלט א חלף אין דער האנד) פליקט! לאזט ניט איבער קיין איין פעדער!

---

*) אמר ר' מענדעלי: אין דעם אקט קומען פאר אזוי פיעל זאכען און שרעקליכע מעשיות, אז איך האב געמוזט א סך איבערהיפען. ראשית, האב איך ניט געהאט אזוי פיעל געלד דאס אלצדינג מיט א מאל אבצודרוקען, צווייטענס האב איך טאקע ניט געוואלט ארויסגעבען א דיק ביכעל, מחמת א יוד האט פיינט צו צאהלען פאר א ביכעל א סך געלד. ער האט איין מקה אי פאר א דינם, אי פאר א גראבס. איך בין מבטיח דעם עולם, אז ווי באלד איך וועל אבלייזען פאר דער דאזיגער מעשה, וועל איך איה"ש אבדרוקען אין א בעזונדער ביכעל די אלע סצענעס, וואס איך האב איבערגעהיפערט.

ווייבער. מיר פליקען, עס זענען שוין פול די ביטען, נאט זעהט, זעהט!

איין יודענע. נאט אייך מיין האָהן, ער איז אָבגעפליקט גלאַט ווי בערעל פאַרכס קאָפּ!

צווייטע יודענע. נאַט אייך מיין הוהן, אָהן אַ סימן פעדער!

דריטע יודענע. נאַט זעהט ביי מיר! מיינע איז גלאַט ווי די מאַמע האָט זי געהאַט!

פיערטע יודענע. נאַט קוילעט מיין קאַטשקע, איך האָב זיי שוין אָבגעפליקט!..

פינפטע יודענע נאַט אייך דעם הינטער־חלק פון מיין אינדיק!

דער שוחט (שרייט אויף א מיידעל) דראַבקע, וואָס האָסט דו איבערגעלאָזט אַ פלעדערוויש! חאַפּט זי, די גנב'טע, די הולטייקע, איך וועל דיר אויסרייסען די צעפּ, דראַבקע, גנב'טע, גנב'טע!

דאָס מיידעל. פאַר וואָס פליקט שיינדעל אייך ניט אָב די עופות? פאַר וואָס איז שיינדעל ביי אייך אַזאַ מיוחס?

איין קעכנע. שיינדעל איז אַ שען מיידעל!

צווייטע קעכנע. שאַ! מען טאָר ניט אויסזאָגען פון דעם חדר!

אייזיק זאַאיקע (שטופּט זיך דורך צווישען דעם עולם צום שוחט מיט אַ גרויסען גאַלאַנסקען האָהן אין דער האַנד) קוי — קוי — קוילעט מיר דעם האָהן!

דער שוחט (קוקט אָן דעם האָהן) מיין ליעבער יוד, דעם האָהן וועל איך אייך ניט שעכטען.

אייזיק. פאַ—פאַ—פאַרוואָס דעם האָהן ניט שעכטען?

דער שוחט אַ שענער יוד, כ'לעבען! ער וויל עסען אַ גאַלאַנסקען האָהן, אַ טריפה האָהן!.... אַ שהנער יוד, כ'לעבען!

ווייבער. טרפ'ניאַק, טרפ'ניאַק! ער וויל עסען אַ טריפה האָהן!

דער גאלאגאנסקער האהן (קרעהט) קוקוריקו! קוקוריקו!

אייזיק. פאר וואס איז א גא—גא—גאלאנסקער האהו טריפה? ער קרעהט דען ניט ווי אלע אנדערע?

דער שוחט. דאס, זייט מוחל, נעהט פרעגט דעם דיין!

אייזיק און דער דא—דא—דיין האט מיך געשיקט צו אייך.

דער שוחט (מיט מוסר) ווי שעמט זיך ניט א יוד צו בעטען, מען זאל איהם שעכטען א טרפה'ז האהן?! אזא אייז אלטער יוד מיט א באָרד!

ווייבער. דערנאָך זאלען שטארבען אונזערער קליינע קינדער פאר זיינע חטאים, צו ליעב זיין טרפה קישקע!

אייזיק. פא-פא-פאר וואס עסט מען אזעלכע היהנער אומעדום? און פאר וואס האט מען זיי געגעסען פ-פ-פריהער טאקע אויך דא?

דער שוחט (מיט כעס) בראש פרעגט ער שאלות, די גאנצע שטאדט מאכט ניט קיין שאלות. אז מען זאגט, מען טאר ניט, טאר מען ניט. מכתמא טאר מען ניט, וואס פרעגט איהר דא שאלות? א חרפה, א בושה, כ'לעבען, שעמט אייך אין אייער וויטען האלז!

אייזיק (נעלאסען) אז איך פא—פא—פארשטייה ניט, האב איך מיך פיינט צו שעמען און פ—פ—פרעג.

דער שוחט (מיט יראת שמים) אזוי? ! א שענער יוד, כ'לעבען, ער פרעגט!...... גט, כ'לעבען, לאזט מיך צורוה און געהט אייך, געהט! איך האב אסור ניט קיין צייט מיט אייך דא צו בענה'ן. (ער ווענדעט זיך צו די ווייבער) פליקט, ווייבער, פליקט!

(די ווייבער לאזען ארוים א געלעכטער, אייזיק שטעהט א ביסעל אין קיקט אן דעם שוחט, די ווייבער די ביטען מיט פעדערען און געהט אוועק מיט דעם האהן אין דער האנד).

צווייטע סצענע

(אין בית-המדרש, אין דער פריה, נאָך דעם דאַווענען. דער דיין זיצט אויבענאָן אין טלית און אויף דעם שטענדער פאַר איהם איז אָפען אַ גרויסע גמרא. אייזיק זאַאיקע שטעהט אַנטקעגען דעם דיין. עטליכע יודען דרעהען זיך אַרום און דערקאָנטשען זיך דעם דאַוונען).

אייזיק. איך האָב מיך ניט געפוילט! איך האָב פאַרזוצט מיין שבת'דיגע קאַ-קאַ-קאַ-פאָטקע און איך בין אַביסעל געפאָהרען, צו-פוס קיין לעמבערג און האָב געבראַכט פון די „מפרשי הים" כאַ-כאַ-כתוב וחתום. אַז די גאַ-גאַ-גאַלאַנאַנסקע היהנער מעג מען עסען. זיי אַליין עסען אויך די היהנער

דער דיין. עס איז אָבער דאָ אַ דעה, אַז מען טאָר די היהנער ניט עסען.

אייזיק. ס-ס-טייטש! עסען אַפּנים די ג-ג-אונים, די מפרשי הים און די גאַנצע וועלט יודען טרפות? נאָר דאָס שוין אָהן אַ ז-ז-ייט. זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס האָט איהר פ-פ-רי-הער ניט געהאַלטען פון דעם? דאָס איז ערשטענס, און צווייטענס. ווייזט מיר די דעה! אָט זענען דאָ יו—יו—דען, וועלען זיי אויך זעהען.

די יודען. טאַקע באמת, רבי,, דער יוד איז דאָך גערעכט: ווייזט איהם די דעה

דער דיין. זאָל ער קומען צו מיר אַהיים.

אייזיק. דאָס אייגענע האָב איך שוין פון איהם געהערט אַמאָל פּ—פּ—פופצין, נאָך איידער איך בין געגאַנגען קיין לעמבערג, ער וויל מיך אָ—אָ—אָבנאַרען.

דער דיין (מיט אַ געשריי) תרבות! דרך ארץ.

די יודען. מסתמא, ר' יוד, אַז דער דיין זאָגט, האָט ער אַ דעה.
אייזיק, עס פאַרשטעהט זיך, ער האָט אַ דעה, דעם פּ—פּ—פּראָיעקט'ס דעה! אָט ווי אַזוי ביי יודען ווערט פּ—פּ—פּלוץ אַ מנהג!....

דער דיין. אַפּיקורוס! הערט נאַר, וואָס דער אַפּיקורוס זאָגט!

אייזיק. אָבער אבי ניט קיין צ—צ—צבוע׳ק. איך האָב ליעב דעם אמת און ש—ש—שווינדעל ניט מיט דער תורה.... אדרבה זאָ—זאָגט נאָר, איך וויל אייך עפּעס פרעגען; אויב די גאַ—גאַ—גאַל־גאַנסקע הינער זענען טרפה, דאַרפען דאָך זייערע אייער אויך זיין טרפה, אַזוי ווי די אייער פון אַלע עופות טמאים, היינט פאַר וואָס זשע קויפען יודען אויף דעם מאַרק אייער סתם און קוקען גאָרנישט דערויף פון ווע—וועלכע מיני היהנער זיי זענען? האַ, וואָ—וואָ—וואָס זאָגט איהר דערצו? (ער באַברעט זיך אין געהמט ארוים פון דער קעשענע עפּים אייגעוויקעלט אין א טיכעל) אָט זענען היהנערשע אייער? אדרבה דער־קענט, וועלכע אייער זענען דאָ גאַ—גאַ—גאַלגאַנסקע? — אָט הע־רען יו—יו—יודען, איך גיה פוז דאַנעז ניט אַוועק ביז איך וועל וי—ווי—וויסען איין עק אַ סוף!

דער דיין (רייבט די וואַנצעס פאַר נרייזאַטע) געהט שוין, געהט! איהר וועט פון מיר היינט האָבען אַ קלאָרע תשובה. קומט צו מיר פאַר מנחה, בנאמנות, היינט וועט איהר האָבען אַ תשובה.

אייזיק. נו, אַז אַ יוד שווערט אין שוהל נעבען אָרון קדש, מ—מ—מוז מען גלויבען... איך וועל מיך נישט פ—פ—פּוילען און קומען צו אייך פאַר מנחה. (ער געהט אוועק).

דער דיין (מיט אַ קרעכץ צו זיך אליין) היינט, רבונו של עולם, וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? ווי אַזוי איז מען דאָ יוצא פאַר ביידע צדדים? קיין פשרה, ווי איך זעה, וועט דאָ ניט העלפען. ער וויל ניט קיין געלד..... אַך רבונו של עולם! וואָס טהוט מען? ער מאַכט צו די גמרא, לעגט צונויף דעם טלית און געהט אַרויס.

דריטע סצענע

שטאַנדהאַפט מיט זיין כנופיא, דער דיין, מענדעל דער גלעזער ביי נתן שפּורה׳ס אין הויז.

פּיאַווקין. הערט נייעס! אייזיק זאַאיקע געהט אַרום אין דער שטאָדט מיט אַ קאָנטראַקט פון דער טאַקסע, און קלערט אויף דעם עולם

ווי אזוי מען בערייסט זיי פראָטיוו דעם זאַקאָן׳

שטאַנדהאַפט. נישט אויסצוהאַלטען פון די לעדיגגעהער, פון די קבצנים, פון די עזות־פנים׳ער.

פרעכמאַן. וואָס הערט איהר, שטאַנדהאַפט, די עזות־פנים׳ער? (ער מאַכט אַקולאַק) זעהט איהר, מיין איין קולאַק איז גענוג פאַר אַזאַ זאַאיקע! אַמאָל האָב איך איינעם געגעבען אַסטיסאַק, האָט ער זיך באַלד בעוואַשען מיט בלוט און איז טאַקע אין עטליכע טעג אַרום געשטאָרבען אין באָלניצע. איך זאָג אייך, אין אַזאַ יודישע שטאָדט ווי אונזערע, העלפט נאָר אַקולאַק... אויך מיר אַזאַך זאַאיקע! אַזאַ דאַר יודעל, נאָר הויט און ביין!

נתן שיפרה׳ס. וואָס וויל דער זאַאיקע? אַלץ טאַקע מיט די היהנער? — אַי, יודען, יודען, וואָס מען שטעהט פון אייך אוים! זינט יודען זענען אַרוים פון מצרים, האָבען זיי אַלץ צו טאָן איבער דעם פלייש. מען הערט נישט מעהר שרייען נאָר פלייש און פלייש! קאַרג פאַר זיי עסקים מיט פלייש אויף דער וועלט, האָבען זיי זיך נאָך אָנגעגרייט אַשור הבר אויף יענער וועלט. חע, חע, חע!

שינדער. גאָט אַליין, כ׳לעבען, ווערט מיט זיי דאָרטען נישט אויסקומען. איטליכער ווערט וועלען דעם חלק, וואָס מען גיט דעם אַנדערען. אָרעמע לייט וועלען פערלאַנגען גאָלע פלייש אָהן ביינער. הכלל, מען ווערט זיך בלאָזען, מען ווערט שרייען, אַקוראַט ווי דער ערב רב! (די טיר עפענט זיך אויף און דער דיין קומט אַריין).

דער דיין. גוט, רבותי, וואָס איהר אַלע זייט דאָ! וואָס טהוט מען מיט דעם זאַאיקע? ער לאָזט דאָך מיך נים אָטעמען, אַלץ מכח די גאַלגאַנסקע היהנער, פאַר וואָס האָט מען זיי דאָ גע׳אַסר׳ט? איך האָב איהם אַלץ מדחה געווען און געצויגען ביז עס איז נאָר מעגליך געווען.

שטאַנדהאַפט. נו יישר כח! ציהט איהם טאַקע נאָך ווייטער אָב, דאָס איז שוין אייער זאַך, איהר ווערט שוין וויסען, ווי אזוי

דער דיין. גאָט איז יודע דעם אמת, איך האָב געמאָן, וואָס עס איז נאָר מעגליך געווען. איך האָב זיך געמוטשעט טרפה מאַכען

העוף הזה בק"ן טעמים און האב מיך אין איין שאלת תשובה אזוי צולאזט מיט פלפול, ביז עס אויסגעקומען, אז אגלגאנסקער האהן איז גאר א מין אדלער!... נאר דער זאאיקע אבער האט זיך ניט געפוילט און האט געבראכט פון די „מפרשי הים" כתוב וחתום, אז די היהנער מעג מען עסען, זיי אליין עסען זיי אויך. אנטקעגען אזעלכע גאונים, פערשטעהט איהר דאך אליין, העלפען ניט מעהר אלע תנועות. איצט זאגט מיר, רבותי, וואס זאל איך נעבעך טאן? איך האב געשווארען, בהן שלי, אז היינט פאר מנחה זאל איך געבען זאאיקען א קלארע תשובה. זייט זיך טאהע באלד מישב און ניט עפים איין עצה.

נתן (נאכדעם אז ער האט אביסעל געטראכט) עס איז דא א גוטע עצה! אין ברירה, זאל מען זיך שעכטען די היהנער, נאר באופן זה, אז איהר, רבי, זאלט מזהיר זיין די שוחטים, פערשטעהט איהר, אז זיי זאלען איטליכען, וואס קוילעט אזעלכע היהנער, זאגען בזה הלשון: „מיר שעכטען אייך דאס עוף, וואס זאלען מיר טאן? נאר די עברה נעהמען מיר ניט איבער אונז." אויב דער וואס קוילעט איז א בעל שמחה, זאלען די שוחטים דערפון מעלדען עטליכע געוויסע אונזערע מענשעלעך, וועלען זיי אויף דער שמחה ניט וועלען עסען. ר' איצע וואלף וועט אויך גאר נישט וועלען פערזוכען אויף דער שמחה, היינט פערשטעהט איהר, וואס דערפון קען זיין? חע, חע, חע! איך קען מיינע יודען.

די כבופיא. מיר פערשטעהען עס זעהר גוט. אויף אזא עצה קען טאקע נאר פאלען א בורר!

דער דיין. געלויבט איז השם יתברך! איצט מעג איך מיר שוין א פנים געהן! א גוטען טאג! (ער געהט ארויס).

שטאנדהאפט. ר' נתן, מיט דעם זאאיקע האט מען גע־רארפט לעהרנען בלק!

פרעכמאן. ער איז געווארען צו א ירושלמי'שער עזות פנים. ווער איז ער אזוינס?

תן. בע.... מסתמא וועט מען איהם אויך פערטראכטען. וואס הערט די שטאדט אזא זאאיקע? חע, חע' חע! פערלאזט זיך נאר

אויף מיר. איך האב איהם שוין אין זינען. — מען דארף איצט בעסער שמועסען מכח די וויבארעס און מכח דער דומע, זי זאל זיך חלילה ניט ארויסגליטשען פון אונזערע הענד. מען דארף טראכטען בייציימענס אריינצוזעצען דארטען א גלאסנע פון אונזערע מענשען.... וואס זיצט איהר עפעס אזוי מרה-שחורה׳דיג, ר׳ איצע וואלף? וואס שווייגט איהר?

ספאדיק. (מיט א קרעכץ) עס איז היינט ניט מיינע זיעבען יאהר! עס איז בעונותינו הרבים אין היינטיגען דור נתרבה געווארען אזוי פיעל הולטאיעס, אזוי פיעל עזות-פנימ׳ער, אז מען מוז אמאל זיצען און שווייגען. ס׳טייטש, האט מען דאס אמאל געהערט אדער געזעהן? אלץ וואס די שטאדט האט געטאן איז געוועזען געטאן... און היינט, אך וועה איז מיר! די האר שטעלען זיך פשוט — קאפויר. עס איז היינט טאקע נאר משיח-צייט!

פרעכמאן. טאקע שוין זעהר פיעל עזות-פנימ׳ער אין דער שטאדט. ניטא די אמאליגע יאהרען!

פיאווקין (צו זיך אליין אן דער זייט) מיר דאכט זיך, אז האל-טען היינט שטאנדהאפטען אויף דער ארענדע איז א סך בעסער, ווי צו זיין א משרת אין איין אכסניא...

שינדער. א רחמנות, כ׳לעבען, אויף דער שטאדט! דערווייל ליידט נעבעך די שטאדט, מען בעזעפאקאיעט זי מיט דאנאסען! באמת טאקע האט מען געדארפט טראכטען מכח דער דומע.

ספאדיק. מיין עצה וואלט געוועזען, מען זאל דארטען ארייג-זעצען פיאווקינען פאר א גלאסנע. פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאר וואס זאלען מיר ניט פערשטעהן?

פיאווקין (מיט ענוות) וועניג שרייען אויף מיר די הולטאיעס, וואס איך בין א פאווערענע? ווער זשע וועט מיר נעבעך וועהלען נאך פאר גלאסנע?

שטאנדהאפט און ספאדיק (ביידע אינאיינעם) עט, נאריש-קייט! ווער וועט דען צולאזען די הולטאיעס צו א וויבאר? ווער זע-

צען די עמי הארצים, די בעלי מלאכות, די דראַבעס, די קבצנים? איהר מיינט אין אמת, אַז עס איז הפקר די וועלט? מיר האָבען די דעה!... מיר וועלען מאַכען אַ הונדערט איזביראַטעלעם פאַ פריגאַ־וואָרו פון אונזערע לייט. שרייבט אָן, ר׳ ראובן, איצט טאַקע דעם פריגאָוואָר, געהט דערנאָך אַריין אין קהל־שטיבעל, און חתימות וועט איהר בעקומען פאַרטיגע... מעהר קיין דאגות זאָלט איהר ניט האָבען! אָט אַזוי וועט עס זיין געשווינד און גוט.

פ ר ע כ מ אַ ן. איהר האָט געהערט? דער גובערנאַטאָר דאַרף די טעג אַהער קומען. מען דאַרף נייטיג בעוואָהרענען, אַז די עזות־פנים׳ער זאָלען איהם חלילה ניט געבען קיין פּראָשעניעס, דער גו־בערנאַטאָר, זאָגט מען, איז זעהר אַ סטראָגער, קוקט אַלצדינג מיט זיינע אויגען. מען דאַרף פערהיטען, די עזות־פנים׳ער זאָלען צו איהם ניט האָבען קיין דריסת הרגל

פ י אַ ו ו ק י ן. דאָס איז שוין אונזער עסק. מיר האָבען שוין דער־צו תמיד תחבולות... פערזאָרגט בעסער זאַאיקען. איך זאָג אייך, ער איז אַ פייער, ער דאָקאָפּאַיעט זיך גאַנץ וויים. ער געהט אָפּט צו שלמה וועקער.

נ ת ן (ניט אקרעכץ) אָך דער שלמה וועקער, דער וועקער! ער איז מיר ווי אַיין ביין אין האַלדז. ווען ער דערזעהט מיך פאָהרענ־דיג אויף מיין דראָנשקע מיט די פערד, וואָס איך האָב מיר געקויפט בשעת איך בין אַריינגעטראָטען אין דער טאַקסע, גיט ער אויף מיר אַקוק עפּים מיט אַזוי אַ פּאָר אויגען, מיט אַזוי אַ שטעכעדיגען שמיי־בעלע, אַז עס ווערט מיר קאַלט אין בויך! האָט מיר ניט קיין פאַר־איבעל, פאַני שטאַנדהאַפט, איהר האָט פריהער ניט פערשטאַנען וועקער׳ן, מיר האָבען איהם צו פערדאַנקען אַ סך פון אונזערע צרות. איך האָב מורא, ער זאָל אונז חלילה אַמאָל ניט אָנרייבען אַ מאָרדע!

ש י נ ד ע ר. ווער? ער אַמאָרדע?! עט, כ׳לעבען! ער איז דאָך אַ דייטשעל? דאַרף מען איהם אַ ביסעל פערשמוצען ביי דעם עולם, אַז ער איז אַיין אַפּיקורוס און אָבזאָגען זיי אויף איהם עפּים אַ סליחה. זעט מען איהם שוין פיינט האָבען, ווי אַ שפין, איך קען יודען....

ש ט אַ נ ד ה אַ פ ט (מיט כעס) דער וועקער שטעהט מיר אויף

שוין אין דער גרגרת! צוואנציג טויזענד רובל זאָל מיר קאָסטען מוז איך איהם פערשיקען. ער טויג מיר כלל דאָ ניט אין דער שטאָדט!...

פרעכמאַן. ערגערט זיך ניט אזוי, שטאַנדהאַפט! וואָס הערט איהר אזוי אײן וועקער? וואָס הערט איהר, די שטאָדט, אזוי אײן עזות־פנים?... (מענדעל דער געלער קומט אריין)

מענדעל דער געלער (שטיל צו נתן שיפּרה'ס) איך האָב איהם געבראכט. עס וועט געהן!

נתן. גייה זאָג איהם, ער זאָל אביסעל אויסוואַרטען, ביז איך וועל מיך דאָ אָבפאַרטיגען. (מענדעל געהט ארויס).

די כנופיא. מיר קענען שוין געהן. האָט נאָר, ר' נתן, אין זינען זאַאיקען.

נתן. זאָרגט ניט, דאָס איז שויז מיין עסק. פערלאָזט זיך נאָר אויף מיר! (די כנופיא צוגעהט זיך).

פיערטע סצענע

(נתן שיפּרה'ס, דערנאָך מענדעל דער געלער און אברהמ'ל גרינפאַן.)

נתן (צו זיך אליין) וואָס פאַר אַ טרום דער שטאַנדהאַפט איז! ... דערהערט ער דאָס וואָרט פּראָשעניע, אָדער גובערנאַטאָר, ציטערט איהם שוין דאָס הייטעל, עס ווערט איהם בלוי אונטער די זעברעס! צוואנציג טויזענד רובעל, זאָגט ער, זאָל איהם קאָסטען, אבי פערשיקען וועקער'ן. עט, איך מיין, אפילו מעהר וועט איך ניט העלפען! וועקער איז בעקאַנט פאַר איין עהרליכען מאַן, די וועלט קען איהם אַ סך מעהר ווי שטאַנדהאַפּטען. ער האָט אַ גוטען שם. איך אליין, כ'לעבען, שעץ וועקער'ן און האָב תמיד ליעב געהאַט מיט איהם זיך אונטער־האַלטען איבער וועלטזאַכען. איך אכטע איהם אפילו היינט אויך אין האַרצען. נאָר אַך, וואָס פרנסה איז! זינט איך האָב מיך איבערגענעבען דער טאַקסע, מוז איך איהם בעטראַכטען פאַר אַ שונא, וואָרום ער איז דאָך נעבעך טאַקע אַ מבין אויף די אלץ זאַכען און זוכט דעם

אמת.... האָב איך דען אַליין טאַקע ניט געהאַלטען אַמאָל מיט איהם? האָב איך דען אַליין ניט אויסגערעדט אָסור לדבר אויף שטאַנדהאַפטען מיט דער גאַנצער כנופיא, אַז זיי זענען איין אומגליק פאַר דער שטאָדט, פאַר אַ וועלט יודען? אַך וואָס פרנסה איז! (מענדעלע דער נעלער און אַברהמ'ל גיינפאַן קומען אַריין).

אַברהמ'על. מיין גאַנצע האָפענונג איז פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אַייך, ר' נתן. עס איז מיר היינט שלעכט די צייט, און די שטעלע וואָלט פאַר מיר געוועזען גוט.

נתן. עס וועט אַייך גאָר ניט העלפען, ר' אַברהמ'על, שטאָדט וועט אַייך אַנדערש ניט מאַכען פאַר טאַרגאָוואַי דעפוטאַט, ביז איהר וועט טאַקע באַלד פאַר זאַרעז קומען אַהער געבען דאָס בלאַנקעוועקסעל!

אַברהמ'על. אַז איך האָב איין מאָל געזאָגט, איך וועל געבען, וועל איך מסתמא געבען.

מענדעל. אָבער איך האָב אַ חוש הריח! איך האָב אָנגעשמעקט, אַז דער בחור האָט אויף איהם אַ וועקסעל. צום גליק דאַרף זיך גראַד ביי ר' אַברהמ'לען פערוואַלגערען אויף זאַאיקען ניט קיין אויסגעפילטער וועקסעל. אפשר נאָך פון חמעלניצקעס צייטען!

נתן. נו, צוגאַרטעלט אַייך, מיין ליעבער ר' אַברהמ'על, און אַרויס מיט דעם וועקסעל! מאַכט ניט קיין שיהות.

אַברהמ'על (האַלט די האַנד אין דער בוזעם-קעשענע און קווענקעלט זיך אַביסעל) וויים איך? כ'לעבען, עס איז מיר אַביסעל פריקרע! דער זאַאיקע האָט מיר אייגענטליך אָבגעצאָהלט אינגאַנצען, נאָר ווייל עס איז אַמאָל צווישען אונז געוועזען אַ סכסוך איבער עטליכע קערבלעך פראָצענט, איז דערוויל ביי מיר געבליבען זיין ניט אויסגעפילטער וועקסעל.

נתן. מען צווינגט אַייך חלילה ניט. קיין בת ישראל נויט מען ניט. נאָר איך זאָג אַייך, אַז די שטאַדט וועט אַייך אַנדערש ניט מאַכען פאַר קיין דעפוטאַט.

מענדעל. איך בין אַייך מקנא, ר' אַברהמ'על, די מצוה, וואָס איהר וועט האָבען, עפּיס אַ קאַטאָוועס אַ טובה צו טאָן אַ שטאָדט! עפּיס אַ שפּאַס אַנצולעהרנען אַ שייגעץ! אַ גרויסע מצוה, כ'לעבען... יהי חלקי עמה!

אברהמ׳על (קווענקעלט זיך אליין) וויים איך?... עפּים פּריקרע!

מענדעל (רעדט אליין אברהמ׳לען ווייטער צו:) היינט טאקע חוץ דער גרויסער מצוה, וועט איהר נאך זיין דעפּוטאט! איהר וועט האבען א גוטע פּרנסה און די הענד. עס שטעהט געשריבען: יש קונה עולמו בשעה אחת, און איהר, ר׳ אברהמ׳על, זייט קונה ביידע וועלטען: די וועלט, איהר וועט דאך האבען ברויט, מיט דעם פולען מויל, און טאקע אויך יענע וועלט, עפּים א שפּילכעל אזא מצוה!...

נתן. וואס דארפסט דו איהם אזוי צו־רײדען? עס איז גאר נים אזא וואזשנע זאך. עס וועט זיך געפינען איין אנדערער.

אברהמ׳על. הא? נו, נו, איך גיעב דעם וועקסעל, איך גיעבו

מענדעל. אט אזוי רעדט! וואס מאכט איהר דא חן? א שענער משא־ומתן וואלט פאר מיר געוועזען, ווען איטליכער זאל מאכען אזוי פיעל חן! פון וואנען זשע וואלט איך געלעבט...

נתן. גענוג שוין צו פלוידערן, מענדעל! דו האסט זיך שוין צורעדט, הא? (צו אברהמ׳לען) נו גיכער, ווי האלט איך דא מיט אייך?

אברהמ׳על (חאפּט ארוים פון דער קעשענע דאס וועקסעל און גיט עס א ווארף אויף דעם טיש כאמע פאר נתן׳ם נאז) נאט! אט האט איהר וואס איהר ווילט!

נתן (נעהמט און בעטראכט דאס וועקסעל מיט א שמייכעלע) דערפאר, חע, חע, חע! וועט איהר אם ירצה השם האבען דאס, וואס איהר ווילט!

אברהמ׳על. אבער זיכער?

נתן. געהט אהיים צום ווייב, הייסט מאכען קרעפּלעך און זייט רוהיג!

מענדעל. איך פּאזדראווע אייך שוין אפילו. (ער שטעלט אויף צוויי פינגער נעבען שטערען און פערבויגט זיך).

אברהמ׳על. אוך פערלאז מיך פריהער אויף גאט, דערנאך אויף אייך, ר׳ נתן! (ער גיט א קוק מיט א רחמנות־פּנים אויף נתן שפּרהים און געהט ארוים).

נתן. נו, מענדעל, היינט נאַ דיר דאָס וועקסעל. פיל עס אויף קיין קערבלעך, טאַקע אויף דיין נאָמען אוז גיב עס אַז. דו וועסט שוין דאָ מסתמא ניט דערלעגען

מענדעל. מיין באָבעס ירושה דערלעג איך קיין מאָל ניט. איך פרעג אייך נאָר: וואָס וועט עס דער שטאָדט העלפען? זאַיקע האָט דאָך אַ הויז, וועט מען אין שלעכטען פאַל איזיסקעווען די קיין קערבלעך פון דעם הויז. זאַיקע וועט זיין פריי און וועט טאַקע אַלץ בעזאָפּקאָיען די שטאָדט!

נתן. (מיט אַ שמייכעלע) זאַיקע וועט שוין, כ׳לעבען, זיצען. חע, חע, חע! דער טאַטער אפילו וועט אויך ניט העלפען! דאָס איז שוין מיין עסק. גיה נאָר, גיה, טו דיין זאַך!

מענדעל. איך וועל זיך מיר געשעפטיגען איבער אַ לעקער. איך וועל דאַרטען איינעם געבען אַ לעקער, וועט די זאַך גיכער צו־געהן. אַ לעקער פועל׳ט תמיד.... (ער פערבויגט זיך צוויי פינגער געבען שטערען, ווי אַ סאָלדאַט, און געהט אַרויס.

נתן. (קוקט נאָך מענדלען) אַזאַ יאָהר זאָל איך האָבען, וואָס פאַר אַ שייגעץ דו ביזט! (ער גיט אַ שמייכעל) נו, האָבען מיר שוין מיט גאָטס הילף ר׳ אייזיק זאַיקע אויך פערזאָרגט איצט דאַרף מען עסען מיטאָג! (ער געהט אריין אין צווייטען חדר).

פינפטע סצענע

אַ קליין שטיבעלע, ד׳ על ד׳. שלמה וועקער זיצט פאַרטאָג צושוי־בערט אין פערזאָרגט נעבען אַ טישעל, וואָס אויף איהם געפינען זיך ספרים, אַ טינטער, פענעס און פאַפּיער. אין אַ ווינקעל שטעהען ווענטלעך, פון דאַרטען זעהט זיך אַרויס אַ בעט, וואָס דאַרטען שלאָפען זיין ווייב מיט די קינדער. — טויבע לאה און איין אָרימע יודענע.

וועקער. דער חשבון איז פאַרטיג. אַ גאַנצע נאַכט האָב איך קיין אויג נישט צוגעמאַכט! לויט די סוויעדעניעס, לויט זיי אפילו זאָגען, פאַלט אין גלופסק אַריין צדקה־געלט פון פערשיעדענע חברות

עפעס נאָר אַ סך טויזענדער אַ יאָהר! פון חברה אלמנות ויתומים אַליין
9000 (נאָך אנדערע 5000) קערבלעך אַ יאָהר. היינט וואו איז נאָך
חברות? היינט עולמות־געלד! אַ קלייניגקייט עפעס איז בּיז אַהער
אַריינגעפאַלען! און וויפיעל וועלען נאָך אַריינפאַלען? וואו זענען אַזוי
פיעל געלד? ווער ווייסט, וואו זיי קומען אַהין און צו וואָס זיי ווע־
רען פערברויכט? וואו חשבּון, וועון חשבון?! אַך, וואָס האָט מען דאָ
נים געקאָנט מאַכען מיט אַזוי פיעל געלד! וויפיעל אָרעמע, וויפיעל
אומגליקליכע וואָלט מען געקאָנט מיט דעם העלפען! וואָס זאָג איך?
עס וואָלט דען גאָר געוועזען אַזוי פיעל אָרעמע, אַזוי פיעל אומגליק־
ליכע נעבּעך? עס וואָלט דען געדאַרפט זיין אַזוי פיעל ליידענדע,
אַזוי פיעל קראַנקליכע, אַזוי פיעל הונגעריגע, פערוואָגעלטע, פערפינ־
סטערטע, פערוויסטע, נעבעך (ער שטעהט אויף און געהט איבער דער שטוב,
פערלעגט די הענד) אָך, דאָס האַרץ בּלוטעט קוקענדיק! גאָט ווייסט
ווי אַזוי עס מאַכט זיך אין מיר איבּער דאָס בּלוט, ווי אַזוי עס
שפּרינגט מיר די גאַל צו־צו־זעהן אַזוי אַיין עלענד, אַזעלכע פינכטע־
רע פאָריאַדקעס מיט אַזעלכע בּיטערע צרות! גאָט ווייסט, אַז ניט איין
מאָל זענען מיינע אויגען פייכט פון טרערען, איך וויין שטילערהייד
(ערווישט זיך די אויגען), אָבער וואָס זאָל מען טאָן? דער אידישער
גלות איז שטאַרק, נאָך שטאַרקער פון אייזען, וואָס קען איין מענש
טאָן? — איך האָבּ געפּרובּט מאַכן אַ פּלאַן ווי אַזוי צו העלפען
נויטבּעדערפטיגע, איך האָבּ זיך געקליאַנעט פאַר די היגע שטאָדט־
פיהרער, איך האָבּ זיך אונטערגעלעגט שטאַנדהאַפטען, למאַי זאָל איך
לייקענען, איך האָבּ איהם געשמייכעלט, געלויבּט: ער איז אַ גוטער,
אַ געבּילדעטער, אַ גרויסער בּעל־צדקה. איך האָבּ איהם צוגעשריבּען
מיין מיה און איהם מוחל געוועזען דעם כּבוד... מיין כּונה איז גע־
וועזען זעהר אַ גוטע, טאַטער וועל איך איהם דורך דעם טאַקע בּע־
וועגען צום גוטען, וועט דאָך בּאמת אַרויסקומען אַ גרויסע טובה,
מחמת ער איז רייך און האָט אין דער שטאָדט אַ גרויסער דעה. ניט
איינמאָל האָבּ איך איהם געאָפּפּערט מיין צייט, ניט איינמאָל האָבּ
איך אַוועקגעוואָרפען אין דער היים אַלצדינג און בּין געגאַנגען צו
שטאַנדהאַפטען אָגטאָן איהם כּבוד און מטלא זיין זיין רצון. אָבער
אָך, אַלץ אומזיסט! שטאַנדהאַפט איז פון דער יוגענד אָן פערפיהרט,
שאַדע, ער האָט גילדערנע פעהיגקייטען, טייערע מעלות, נאָר שלעכ־
טע מענשען האָבּען איהם פערפיהרט... (ער עפענט אַ לאָדען און גיט אַ קוק

אין פענסטער) אַ, עס איז שוין טאָג, אין דרויסען קאַפּעט אַ קאַלט אָסענדיגע רעגענדעל און אין שטוב איז נאָך ביי מיר ניטאָ קיין שיי־טעל האָלץ.... (די טיר עפענט זיך אויף און אין שטוב לויפט אריין טויבע לאה, זאאיקעס ווייב).

טויבע לאה (מיט אגעוויין) מען האָט איינגעזעצט איזיקען! זיי האָבען איינגעזעצט מיין איזיקען! זיי האָבען אויף איהם אויסגע־פילט אַ וועקסעל! זיי וועלען איהם דאַרטען דערשטיקען... גוואַלד, אוי־זיק, מיין איזיק!

וועקער (זעהר נעריהרט) גוואַלד, וואָס שווייגסט דו גאָט!!

טויבע לאה. איזיק האָט מיר אָנגעזאָגט, איך זאָל נעשווינד געהן צו אייך, איך זאָל אייך דערצעהלען, גוואַלד, האָט רחמנות, זיי וועלען איהם דאָרטען דערשטיקען! האָט רחמנות אויף מיינע קינדער, זיי וועלען נים האָבען וואָס צו עסען, גוואַלד ראַטעוועט.

וועקר (שטארק צומישט) גאָט איך צעהן גראָשען און קויפט אַ שטריק!

טויבע לאה. וואָס זאָגט איהר? פּאַני וועקער, וואָס רעדט איהר?

וועקער, קויפט אַ שטריק! זאָג איך, עס קימט אונז איצט אויס טאָקע זיך נאָר אַ מעשה אָנצוטאָן! בעסער דעם טויט איידער צו זעהן אַזעלכע צרות, איידער צו ליידען פון דעם שווערען יודישען גלות!....

טויבע לאה (וויינט אויף א קול ווי איבער א טויטען) אז אָך און וועה און וויגד איז מיר, פינסטער איז מיין וועלט, ניטאָ איזיק!....

וועקער (מיט גרוים רחמנות) וויינט נים, טויבע לאה! גלויבט מיר, וואָס עס וועט נאָר מעגליך זיין, וועל איך טאָן, נישקשה, וויינט נים! געהט, זאָגט אייער מאַן, איך וועל טאָן אַלצדינג, וואָס איך וועל נאָר קענען.

טויבע לאה. איך פערלאָז מיך נאָר אויף אייך; גאָט זאָל

איך בעצאהלען פאר אייער גוטסקייט (זי געהט ארויס מיט א געוויין און אין ארעמע אידענע קומט אריין)

די יודענע. אך, דערבארעמט איך, האט רחמנות! איין קינד איז ערשט ביי מיר געשטארבען פון צרות, היינטיגע נאכט איז איינגעפאלען מיין מאן, מען האט איהם קוים דערראטעוועט, ער ליגט איצט ווי א טויטער, אין שטוב איז ניטא, איהר זאלט זאגען, אפילו א ברעקעל ברויט, דאס גאנצע עסען אונזערס איז עטליכע קארטאפעל פריה און אויף דער נאכט. א, רבונו של עולם, מיר זאלען אזוי ניט וויסען קרענק, ווי מיר וויסען ניט דעם טעם פון פלייש, מיר דארבען, מיר געהען שטילערהייד אויס ווי ליכט, די כוחות ווערען אונז אזוי אויסגעהן פאר הונגער, פאר נעץ און פאר קעלט! א, האט רחמנות, לאזט מיך ניט פאלען! איין מאל האט איהר שוין מיין מאן געהאלפען, האט נאך אמאל רחמנות אויף איהם און אויף מיר מיט מיינע נאקעטע הונגעריגע קינדערלעך, מיר זאלען חלילה ניט אויסגעהן! (זי וויינט אויף א קול).

וועקער (מיט א צובראכענעם הארץ) וואס אמאל איז געווען איז שוין היינט ניטא! די קליינע חברה, וואס איך האב אמאל מיט שוועדער מיה געבראכט צו שטיצען נויטבעדערפטיגע, איז שוין מעהר ניטא! גאט ווייס. ווי אזוי איך וואלט אייך געוואלט העלפען. נאר אך, וואס אמאל איז געוועזען, איז שוין היינט ניטא, אויס, מעהר ניטא!

די יודענע (ברעכט די הענד) היינט וואוהין זאל איך שלימזלדיגע געהן? צו וועמען זאל איך מיך קעהרען און ווענדען?

וועקער. געהט צו די נגידים! געהט צו די בעלי טובות!

די יודענע. א, שיקט מיך בעסער אין דער ערד אריין! בעסער זיך אין וואסער אריינצוווארפען איידער געהן צו די בעלי טובות! מען קען דען א פנים צו־טרעטען צו זיי? אז מען געהט זיך שוין גוט אב די פיס און מען איז זוכה זיי צו דערטאפען אויף א מינוט, קוקען זיי אן קרום, לאזען ניט אויסרעדען קיין ווארט און שרייען מיט כעס: וואס ווילט איהר פון אונז האבען? געהט אייך! וואס ווילט איהר פון אונז האבען?—אוי אויף מיין מעמד זאלען זיי איבערקומען! אוי, ווי קומט מען צו אזוי א היים? ! די קינדער זענען הונגעריג,

אין שטוב איז נאַס און קאַלט, קיין שייטעל האָלץ איז ניטאָ, פון דער שטעליע קאַפּעט, דער מאַן ליעגט שלאָף. ער פלעגט נעבעך דאַרען, קוואַרען, הונגערען שטילערהייד (זי וויינט ווייטער) ער פלעגט נעבעך דאַרען, און מאַכען אַ פרעהליך פּנים, מען זאָל דאָס ניט אַרויסזעהן!... קיין לעפעל געקעכץ, קיין שטיקעל פליישׁ איז שוין אַ לאַנגע צייט אין זיין מויל ניט געקומען. אַ שבת אַ יום טוב, אַז מען האָט שוין אַמאָל געקאָכט דאָס פּיצעל לונגען=לעבער, פלעגט ער עס די קינדער אַוועק געבען, דעם לעצטען, דעם בעסטען ביסען די קינדער .... ער איז נעבעך געבליבען אָהן כוחות, ער איז גע=אַוועקגעבען? בעך שלאָף פאַר הונגער, פאַר צרות! אוי, וואָס טהוט מען? ווי קומט מען לעדיג אַ היים? עס קומט מיר נאָך זיך אין וואַסער אַריינצו=וואַרפען? (זי וויל געהן).

וועקער. (שטאַרק גערידהרט) וואַרט, זייט מוחל, וואַרט! (ער זוכט אין קעשענע און געפינט ניט, ער זוכט אין טיש=קעסטעל, געפינט אויך גאַרנישט, ער נעהט צו צום ווייבס בעט, נעהמט אַרויס פון איהר קעשענע און קעהרט זיך צוריק) נאַט אייך! וועט איהר קויפען פאַר אייער מאַן אַ הוהן. אַט דאָס האָט איהר אויף אַ הוהן. און דאָס אויף שחיטה געלד.

די יודענע. שחיטה=געלד איז היינט דאָפּעלט טייערער.... גאָט זאָל אייך געבען געזונד און לעבען! איהר זאָלט ניט דאַרפען צו קיין מענשענס גאָב! (זי געהט אַוועק).

וועקער. (זעהר אויפגעבראַכט, הערט איבער די יודענעס ווערטער) „זיי שרייען מיט כעס, וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?” נאַראָנים! דאָס איז דאָך אייערע שאָף! אייערע שעפּעלעך, וואָס איהר שערט זיי, זענען צו אייך געקומען, אייערע שעפּעלעך, וואָס טראָגען אייך אַזוי פיעל איין! זייט זשע ניט קיין נאַראָנים, פערמאָרעט ניט אייער סטאַדע! וואַרפט זיי אַמאָל אונטער אַ ביסעל היי, טאַקע פון אייער טובה וועגען, כדי עס זאָל דערנאָך זיין וואָס צו שערען! (ער גיט אַ טופּ מיט דעם פּיס אין דער פּאָדלאָגע) ניין! די גאַל ווערט צוזעצט, מען קען זיך שוין ניט מעהר איינהאַלטען! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס זעהט אַזעלכע עולות און שווייגט! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס איז אַ טרום, וואָס האָט מורא צו זאָגען דעם אמת! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס פערשטאָפּט די אויערען נישט צו הערען די יללות און דאָס

קרעכצען פון די אומגליקליכע, פון בעליידיגטע און גויטבעדערפטיגע, פערפלוכט, פערשאָלטען אַלע, וואָס פערקויפען זייערע סאָוועסט, זייער געוויסען, אַלע וואָס זענען אימשטאַנד צו העלפען מיט אַ וואָרט, מיט דער פען און שטעהען פון ווייטען, תאַמר וועט זיי חלילה עפּיס דאָס מינדעסטע שאַדען?.... וואָס זאָל איך מיך בעהאַלטען? איך האָב אַ האַרץ, איך האָב געפיהל, איך קען זיך נישט מעהר איינהאַלטען, איך קען ניט שווייגען! איך מוז געהן אַרויסזאָגען דעם אמת גאַנץ פריי, זאָל האָטשע די וועלט וויסען!

זעקסטע סצענע

(שלמה וועקער טהוט זיך אָן אויף אַרויסצוגעהן אין גאַס. בתיה קימט אַרוים פון אונטער די וועגטלעך.)

בתיה. וואָס טראַכסט דו זיך, שלמה? דו האָסט היינטיגע נאַכט ווידער נישט געשלאָפען!

וועקער (מיט אַ פערביטערט האַרץ) אין דער שטאָדט זענען דאָ זעהר פיל גנבים. עס איז געפעהרליה צו שלאָפען!.... פערשטעהסט דו מיך, בתיה?

בתיה (מיט האַרץ) דאָס פערשטעהן קאָסט מיר געגוג רבי־געלט! פון וואַנען נעהמען זיך אונזערע צרות, ווען ניט פון דעם, וואָס דיר ליגט אַלץ אין זינען די שטאָדט! געוואַלד, שלמה, וואָס געהערט זיך מיט דיר אָן פרעמדע זאַכען? האָב בעסער דיך אין זינען!

וועקער. אָט דאָס איז דאָך טאַקע די גאַנצע צרה בײַ אונזערע יודען, וואָס איטליכער האָט נאָר זיך אין זינען. די גאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, אַבי ער זאָל בלייבען.....

בתיה (מיט אַ וויינענדיגע קול) דערווייל קויפסט דו דיר נאָר שונאים, דערווייל מוטשעסט דו זיך, ווערסט פערשוואַרצט און מען לאָזט דיך ערגעץ נישט אויפקומען..... אוי, קוק זיך נאָר אָן, וואָס פאַר אַ פּנים דו האָסט! דו ביזט געוואָרען

וועקער (נעריהרט) ווייז, כ׳לעבען, נישט, מיין האַרץ, גאָט איז מיט דעם גערעכטען. ניט תמיד וועלען מיר זיין אין גלות ביי די פאַלשע מענשען.

בתיה. בעטראַכט זיך נאַר. זיי זענען רייך, זיי האָבען מיטעל און כל התחבולות, זיי האָבען פאַר זיך מלאכי מליצים, זיי האָבען אַ דריסת הרגל אומעטום, וואוהין מען דאַרף.... און דו ביזט איינער, דו ביזט אָרעם!

וועקער. איך בין ניט איינער, איך בין ניט אָרעם. איך גײה מיט דעם אמת און האָב גאָט אין האַרצען, די רעגירונג, כ׳לעבען, זוכט דעם אמת, וויל דעם אמת, האָט ליעב דעם אמת, קוק נישט אויף גלופסק...

בתיה. געוואַלד, מיר זענען אַזוי אָרעם, מיר קומען נעבעך אָב און לעבען ניט ווי אונז וואָלט אָנגעשטאַנען. האָב רחמנות אויף דיר, אויף דיין ווייב און קינדער, קוק נאַר אָן, שלמה, דיינע קינדער!

וועקער. (הויבט אן אויפצושוידערן און קוקט מיט ליעבשאַפט אויף די קינדער. וואס שלאפען ארומגעוואָרפען אויף דעם געלענער) שלאָפט, פייגעלעך! שלאָפט, מיינע טייערע קינדערלעך! איך בין שולדיג, וואָס איהר שלאָפט נעבעך אַלע אינאיינעם, אין איין אייננער ספּאַלניע! וואָס

איהר האָט ניט קיין וויגאַדע, וואָס איהר מוזט שטענדיג זיצען מיט די גרויסע אינאיינעם און חאַפּען אַ זעץ, אַ קלאַפּ, ווען איהר גיט אַמאָל זיי אַ לאַך ווי קינדער! איך בין שולדיג, פאַר וואָס אייער יו-גענד איז ניט ווי דער מאַי, שען, לויטער, פרעהליך, מיט בלומען און רויזען! פאַר וואָס אייער יוגענד נעבעך איז ווי דער אָסיען, מיט טרעהרען, מיט שטורעם, מיט המאַרעס און מיט כל הצרות! ווען איך זאָל ניט האָבען קיין האַרץ, קיין געפיהל, וואָלט איהר אַ סך בעסער געקענט לעבען ווי איצט, ווען איך זאָל קענען צו-זעהן עולות, זיך ניט מישען און שווייגען, וואָלט איהר געלעבט אַ סך פרייער ווי היינט!..... זייט מיר מוחל, מיינע קינדערלעך! שלעכט, זעהר שלעכט צו האָבען אַ טאַטען מיט האַרץ, מיט געפיהל, מיט אַזאַ כאַראַקטער!

בתיה (ווישט זיך די אויגען) נו, האָב שוין רחמנות שלמה! ווער מיט זיי שלום, וועט אונז זיין גוט...

ע ק ע ר (זעהר פערטראכט), הא, וואָס ווילסט דו?

בּ ת י ה. האָב רחמנות אויף דיר, אויף מיר און אויף אונז אַלע, ווער מיט זיי שלום, וועט אונז זיין גוט!......

ו ע ק ע ר. (גיט זיך אהאפּ) הא, האָב רחמנות אויף מיר, אויף דיר, ווען טויזענדער מענשען ליידען!.... ניין, ניין, טויזענד מאָל ניין! וואָס איז, דו קומסט אָבּ? נו, לייד אויך! מעגסט אויך, כּ׳לעבּען, אַ ביסעל ליידען! (ער נעהמט דעם שטעקען און גערט געשווינד ארוים).

זיבּעטע סצענע

בתיה חליפעט און רוימט אויף און שטוב. טויבּע לאה קומט אריין).

בּ ת י ה. אָט איז ער שוין אַוועקגעגאַנגען, און גאָט ווייסט, ווען ער וועט קומען נעהמען עפּיס אין מויל! ער עסט ניט, ער געהט נעבּעך איין קוקענדיג אויף אונז, עס טהוט מיר כּ׳לעבּען, באַנק וואָס איך עס איהם אָפּ דאָס האַרץ. איך ווייס, אַז איך דערמאָהן איהם פון אונזערע ליידען, צאַפּט זיך איהם אָבּ דאָס בלוט. נאָר פּאַר צרות אָבער האַפּט מען זיך אַמאָל נישט ווילענדיג, ארויס אַ וואָרט...... וואָס איז ער נעבּעך שולדיג? ווען ער זאָל ניט האָבּען אַזאַ גוטע נאַטור, וואָלט איהם נעבּעך אַ סך בעסער געוועזען.... (טויבּע לאה קומט אַריין).

ט ו י בּ ע ל א ה (אויף אַ וויינענדיג קויל) ניטאָ אייער מאַן?

בּ ת י ה (ווישט זיך אוים די אויגען) ניין! וואָס וויינט איהר אַזוי טויבּע לאה?

ט ו י בּ ע ל א ה. פֿינסטער איז מיין וועלט! זיי האָבען איינגעזעצט מיין מאַן. זיי האָבּען אויף איהם אויסגעפילט אַ וועקסעל! הלוואַי וואָלט מיך מיין אייזיק געפּאַלגט. איך האָב איהם לאַנג געבּעטען, ער זאָל זיך נישט מישען, עס זאָל איהם גאָר נישט, אָנגעהן וואָס זיי טהוען, זיי זענען שטאַרק, אַנטקעגען זיי קען מען נישט בעשטעהן.....

בּ ת י ה (זעהר איבערגעשראָקען) הלוואַי וואָלט מיך מיינער געפאָלגט!

איך טענה דאָס אייגענע אויך מיט איהם, וואָס טויג דיר זיי האָבען פאַר שונאים. מען טאָר היינטיגע צייטען ניט זאָגען דעם אמת....

טויבע לאה. מיינער איז נאָך ערגער! זיי ווילען זיך מיט איהם מירען, זיי ווילען שלום ווערען און איהם געבען געלד. אבי ער זאָל שווייגען, און ער בשום אופן ניט. בעסער, זאָגט ער, זאָל איך שטאַרבען, בעסער זאָל איך געשוואָלען ווערען ווי א באַרג און פערפוילט ווערען אָן אסטראָג איידער איך זאָל פערקויפען מיין נשמה, מיין געוויסען, מיט אַ שטאָדט מענשען! וואָס איז? זאָגט ער, דו ווייסט ניט האָבען מיט וואָס א טאָג איבערצוקומען? פערקויף דאָס הויז, וועט מען דאָך אָבגעבען די ק״ן קערבלעך אויף דעם פאַלשען וועקסעל, און מיט דעם איבעריגען קען מען לעת עתה ווי עס איז לעבען.

בתיה. אַז איהר האָט אַ הויז, פאַר וואָס זשע זיצט אייער מאַן?

טויבע לאה. אַז זיי ווילען איהם אָבער מוטשען! ווער וועט זיי דען וועהרען? אַז אַלע זענען מיט זיי... מען וויל דאָך פאַר איהם ניט אָננעהמען קיין ערבות, איך טענה מיט איהם, איך חלש פאַר איהם: גזלן, נעהם געלד און זיין אָבּ! געוואַלד, גזלן, שווייג און נעהם געלד! און ער אַליין דאָס זייניגע: בעסער זאָל איך שטאַרבען. בעסער זאָל איך ווערען די כפרה... גיה זאָג זיי: אייזיק גערישט אייך פון אסטראָג! אייזיק דאַנקט אייך פאַר אייער ברויט און זאַלץ! אייזיק וויל זיך ניט פערקויפען! אייזיק וויל שטאַרבען מיט דעם אמת! אייזיק וויל זיין די כפרה פאַר די אומגליקליכע נעבעך און קומען אויף יענער וועלט ריין! אייזיק וועט דאַרטען זוכען א סוד, א ספראַווע, אויב עס וועט איהם ניט גערעכטען עס צו געפינען אויף דער וועלט!... איך האָב געוואָלט בעטען אייער מאַן, תאמר וואָלט ער ביי מיין משוגע׳נעם געפועל׳ט, אַז ער זאָל נעהמען געלד און אָבזיצען!

בתיה (לאַכט מיט טרעהרען) געפונען, כ׳לעבען, א גוטען בעלן!!!...

טויבע לאה. נו, וואָס איז, אייער מאַן, כ׳לעבען, וועט האָבען א מצוה. איך בעט אייך, בתיה סערדצע, העלפט מיר אויך בעטען אייער מאַן, ער איז דאָך אזא גוטער, א דימענדיגער מענש! ער וועט אייך כ׳לעבען פאָלגען!

בתיה (מיט טרערען אין די אויגען) אך, אז מיין מאַן זאָל מיך פאָלגען!...

טויבע לאה. נישקשה, ער וועט אייך פאָלגען! איצט מוז איך געהן אַ היים אָנגרייטען עפּים מיטאָג, איך וועל קומען שפּעטער. (זי געהט אוועק).

בתיה (צו זיך אַליין) איך מוז אויך עפּים אָנגרייטען מיטאָג, אַ רחמנות נעבעך אויף די קינדערלעך! איך האָב נאָך בּיי מיר אַ פּאָר גילדען (זי לעגט אריין די האַנד אין קעשענע) האַ, וואו איז דאָס געלד? איידער איך האָב מיך נעכטען געלעגט, האָב איך עס דאָך אַריינגעלעגט דאָ! (זי זוכט אין דער קעשענע) די קעשענע איז גאַנץ! נישטאָ קיין פּיצעל לעכעל, וואו זשע איז דאָס געלד! (זי זוכט אין שטוב) אָך, פּררפּאַלען, נישטאָ! דאַכט זיך, אַז איך האָב עס נעכטען זיכער אַיינגעלעגט אין קעשענע! אוי, וואָס טוט מען איצט? מיט וואָס קאָכט מען מיטאָג? אין קלייטעל קומט שוין זעהר פּיעל. וואָס זאָל איך טאָן? מען מוז ווייטער געהן בּאָרגען, ווייטער שוואַרצען דאָס פּנים. אַ רחמנות אויף די קינדער, אויף איהם אויך נעבעך! ער האָט אַ גאַנצע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט און איז אַוועקגעגאַנגען נאָר ניכטער (זי בעוואשט זיך מיט טרערען, ברעכט די ־ און געהט אַרויס).

אכטע סצענע

(אויף דער גאַס. פּיאַווקין געהט מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד. עטליכע רעדלעך בעלי-בתים און בעלי-מלאכות שטעהען און רעדען שטילערהייד. שלמה וועקער, אַנ'עולם, פּרעכמאַן, מענדעל דער גלער, פּיקהאָלץ און אייזיק זאַיקע).

איין בעל מלאכה פּיאַווקין טראָגט שוין דאָרט ווידער אַ פּאַפּיער! עס וועט שוין אונז מסתמא קיין גוטס דערפון נישט אַרויסקומען...

דער צווייטער. שאַ, שטילער! רעד ניט אַזוי הויך, מען וועט דערהערען

דער דריטער. ניש'קשה, אָהן סכנות, ער איז שוין ווייט. דער רוח האָט איהם אָװעקגעטראָגען, איהר מעגט רעדען, ער װעט ניט הערען. זאָגט נאָר, איך בעט אײַך, איהר װייסט ניט, װאָס דאָס איז אַ פּאַר פּאַפּיער?

דער פיערטער (קוקט זיך פריהער אום אין אלע זייטען) דאָס איז אַ פריגאָװער, גאָר אַ מין ניי-מאָדנער פריגאָװער.

אַלע בעלי מלאכות. װאָס שטעהט דאָרטען? װאָס שטעהט דאָרטען אין דעם פריגאָװער?

אַ גאָלדשמיד'ל (קוקט זיך אום זעהר פארזיכטיג) דאָרט שטעהט אוודאי גוטע זאַכען! דאָרט שטעהט, אַז די פיינע בריות מעגען זיך טאָן אין דער שטאָדט, װאָס זיי װילען, זיי מעגען מאַכען נאַלאָגען, מעגען תמיד אַרויסנעהמען פון פריקאַז קהל'שע געלד און צונויפנעהמען אין שטאָדט פריש געלד, װי פיעל זייער האַרץ געלוסט. קורץ, זיי מעגען אַלצדינג טאָן און זיך בעל הבית'עװען גאָר פריי פון חשבון. בשעת װיבאַרעס האָבען זיי, נאָר זיי, דאָס רעכט אויסצוערװעהלען טשלענעס. חוץ דעם מעגען זיי דערװייטערן פון זייערע אויגען די אַלע מענשען, װאָס װעלען זיי ניט טויגען. פשוט איז פשוט, זיי װעלען די דאָזיגע מענשען משלח זיין פון גלופּסק און װעלען זיך פראָסט זיין שררות, זיי װעלען זיך לעבען, װי גאָט אין פראַנקרייך!...

אַלע בעלי מלאכות. אָך און װעה איז אונז! דאָס איז דאָך אַ ביטערע גזרה! דאָ װעט מען דאָך אונז גאָר אויף דאָס נייע לופען די הויט! גאָט זאָל זיך דערבאַרעמען!...

איין בעל מלאכה. איך װייס, כ'לעבען, ניט, צו װאָס האָבען זיי היינט געמאַכט דעם דאָזיגען פריגאָװער? אַ פנים, פריהער האָבען זיי נישט געטאָן דאָס אייגענע? אַ פנים פריהער האָט עמיצער דען זיי געװעהרט, זיי זאָלען אונז ניט צופּען, רייסען? װער, אַ שטייגער, װעהרט זיי איצט צו פייניגען אייזיק זאַאיקע? היינט האָבען זיי איהם איינגעזעצט, מאָרגען װעלען זיי אונז איינזעצען, װער װעט זיי דען ניט לאָזען?

אַ צװייטער. שאַ! אָט געהט װעקער, מען דאַרף איהם פרעגען װאָס זאָגט ער אויף דער גזרה... עפּיס איז ער שטאַרק אויפגעבראַכט

דאָס גאַנצע רעדעל (לאָזט זיך צו וועקער'ן און קוקט זיך אום מיט מורא אין אלע פיער זייטען) האָט איהר געהערט, פּאַני וועקער? שוין ווידער אַ פּריגאָוואָר!

וועקער (זעהר אויפגעבראכט) וואָס האָט איהר מורא? שאַף! ביז וואַנען, אַך, וועט איהר זיך לאָזען פּערפיהרען, מען זאָל מיט אייך טאָן, וואָס מען וויל? זעהט, די רעגירונג איז גוט, איז באַרעמהאַרציג, זי האָט בעפריייט עטליכע און צוואַנציג מיליאָן פּויערען, זי ווינשט איטליכען גליק, אויך אונז יודען ווינשט זי גליק, זי זוכט אַלץ מיטעל צו פערבעסערן אונזער צושטאַנד, זי וויל יודען נעבעך זאָלען עסען, זאָלען געזונד זיין, זאָלען אַ פּנים האָבען ווי מענשען. איהר אָבער, דערשלאָגענע, פּערוואָגעלטע, פּערוויסטע יודען, לאָזט זיך פּערפיהרען, מען זאָל אויף אייך רייטען. מען זאָל אייך צופּען, רייסען!

צווייטער בעל מלאכה. שאַ, שאַ, שטילער אַביסעל! אָט געהען צו אַ סך מענשען מען וועט נאָך חלילה דערהערען! (די מענשען געהען צו).

וועקער (הייך אויף אַ קול) ווער איז דען שולדיג, וואָס איהר האָט אַזאַ פּנים, וואָס איהר ליידט, וואָס איהר קרענקט, וואָס אויף אייך ליעגט די ערד, וואָס אויף אייך איז אויסגעגאָסען די תוכחה? ווער איז דען שולדיג? ווען ניט איהר טאַקע אַליין! — אומגליקליכע מענשען! מען מוז יאָמערן, וויינען קוקענדיג אויף אייך!

דער עולם. שאַ, עולם! זאָל מען הערען, וואָס רעדט ער דאָרטען אזויגס!

וועקער. (אַלץ וואָס ווייטער מעהר אויפגעבראַכט) זייט איהר בלינד? זעהט איהר ניט, וויפיעל טויזענדער מענשען געהען אַרום אָהן קעפּ, ווי די בלודנע שאָף, און האָבען ניט מיט וואָס אַ טאָג איבערצוקומען? זעהט איהר ניט, וואָס פאַר אַ פּנים'ער נעבעך זיי האָבען, גלייך ווי די טויטע, ווי פינסטער, ווי וויסט, ווי דערשלאָגען נעבעך? זעהט איהר ניט, וואָס אַ טאָג מעהר קומען צו אביונים, געפאַלענע, אומגליקליכע, הונגעריגע און קראַנקע? יא, וואו איז נאָך ערגעץ וואו דאָ אַזוי פיעל קראַנקע? — זייט איהר טויב? הערט איהר ניט קולות פון דעם בית עולם, די קולות פון טויזענדער אָרעמע פאַמיליעס, מענער, ווייבער און קינדער,

וואָס זענען אויסגעשטאָ בען, געפאַלען ווי די פליגען, ערשט אין דער חאָלערע פאַר הונגער און פאַר קעלט? הערט איהר ניט די קולות פון די אומגליקליכע, וואָס האָבען נעבעך ניט געוואוסט דעם טעם פון פלייש, האָבען אין זייער לעבען שטילערהייד געהונגערט, געדאַרט, געקרענקט, געליטען, ביז די ביטערע שלאַפקייט האָט מיט זיי איין־עק געמאַכט?.... זייט איהר בלינד? זייט איהר טויב? האָט איהר ניט געזעהן, ניט געהערט די שרעקליכע סצענעס און גרויסע צרות, וואָס זענען פערגאַנגען ערשט בשעת די חאָלערע, אין דעם חלק פון שטאָדט, וואָס דאָרט וואוינען די ז ן לייט? ווי איין וואָלף צווישען שאָף חאָט זיך אַהינצו אַריינ־געח י הונגעריגע חאָלעריע! זי האָט געריסען, געפרעסען, געגעסען, גאָר אָהן רחמנות, נאָך איידער מען האָט אוספּעיעט זיך ארומצוקוקען. שפּייז האָט זי דאָרטען געפונען זעהר פיעל, מעהר ווי אומעטום. דען וואו נאָך ערגעץ שטיקען זיך צונויף אַזוי פיעל מענשען אין איין אָרט ווי די מוראַשקעס נעבעך, וואו נאָך ערגעץ, אַזוי ווי דאָ, וואַלגערען זיך אין איינגע לעכער, אין נעץ און אין קעלט, הונגעריגע, נאַקעטע מענשען? ווי אַ הונגעריגער וואָלף האָט זיך די בייזע שלאַפקייט דאָרט צווישען די אומגליקליכע אַריינגעחאַפּט און האָט געוואָרגען יונג און אַלט, טאַטעס און מאַמעס מיט זייערע קינדער, קינדבעטערינס און כלות. מענשען זענען געפאַלען ווי שטרוי ואַין בית אשר אֵין שם מת! אין איין שטיבעל חאָט געגוסס׳ט אַ פאָטער פון קינדער, באַלד טאַקע נעבען איהם איז געפאַלען זיין ווייב, האָט אויסגעבראָכען די גאַל און געבליבען ליגען קאַלט ווי אַייז, דאָרטען אין איין ווינקעל האָט גע־האָרחעלט אַ בריליאַנטענע קינד, אַנטקעגען אין דער אַנדער זייט האָט זיך נעראַנגעלט מיט דעם טויט אַ געטרייע מוטער,ביידע האָבען צום סוף אַ חראָפּע געגעבען און אַנטשלאָפען געוואָרען אויף אייביג! מען גוסס׳עט, מען חאָרחעלט, מען פאַלט אַיין, מען פאָכט מיט דער נשמה, מען שטאַרבט און די חאָלערע גערט פון שטוב צו שטוב, קוילעט, שעכט הונגעריגע, ליידענדע, אָרעמע נעבעך, וויל גאָר ניט אויפהערען, וויל גאָר ניט אָבלאָזען!

אַ קול פון דעם עולם. אוי, מיין טאַטע! אוי, מיין מאַמע!

נאָך אַ קול. אוי, מיין קינד! אוי, מיין מאַן! זיי האָבען נעבעך שטילערהייד געליטען, הונגער, געליטען קעלט, תמיד געליטען!

אַ סך קולות. עס האָט שוין ניט געהאָלפען קיין רחמנות. שם

האָט שויןֹ ניט געהאָלפֿען קיין טובות, בשעת דער חלף איז געלעגען אויף דעם האַלדז און די חאָלערע האָט אָנגעהאַפּט ביי דעם גאָרגעל... אַוועקט מיט דעם רחמנות! האָט געוואָרטשעט די חאָלערע, מען האָט מיר פֿריהער אַליין געוויזען אַהערצו אַ וועג! אַוועק׳ט מיט די טובות! מען האָט מיר פֿריהער אַליין דאָ אָנגעגרייט אַזוי פֿיעל שפּייז, מען האָט מיך אַהער געבראַכט. דאָ איז מיין אָרט! אַוועק׳ט, אַוועק׳ט, לאָזט מיך געהן! לאָזט מיך געהן!

וועקער. גיט נאָר אַ קוק אויף דעם בית עולם! פּרואווט נאָר איבערצעהלען די נייע קברים, זיי זענען ווי די שטערען אין הימעל! דאָס האַרץ ברעכט, צופֿאַלט אויף שטיקער, מען קען זיך ניט איינהאַלטען, מען מוז יאָמערן און קלאָגען אויף אַייך, אומגליקליכע ברידער! (אין דעם עולם הערט זיך אַ געוויין) יאָ, יאָ! קלאָגט אויף דעם חורבן, אויף אַייער חורבן! איך זאָל קענען, וואָלט איך זיי גערופֿען, די הייליגע אָבות, אונזער מוטער רחל און ירמיהו הנביא, זיי זאָלען טרויערן אויף זייערע פֿערוואָגעלטע קינדערלעך. זיי זאָלען פֿאַר אַייך גאָט בעטען, ער זאָל אַייך אויסלייזען פֿון דעם יודישען גלות, ער זאָל עפֿענען אַייערע אויגען, איהר זאָלט זעהן, און עפֿענען אַייערע אויערען איהר זאָלט הערען, און עפֿענען אַייערע מיילער, איהר זאָלט רעדען און זיך בעפֿרייען פֿון אַייערע פֿאַלשע שטאָדט=בעלי=טובות,

אַ קול. שאַ! אַביסעל שטילער! זייער מענדעל דער געלער געהט.

נאָך אַ קול. שאַ! זייער פֿרעכמאַן איז אויך ניט ווייט, ער װעט דערהערען!

עטליכע קולות. ניש׳קשה, ניש׳קשה, רעדט ווייטער! רעדט, רעדט, זאָלען זיי טאַקע הערען!

וועקער. איך פֿרעג אייך: איהר האָט אַזוי פֿיעל חברות, אַזוי פֿיעל צדקה=און עולמות=געלד, וואו, תּאָמר ווייסט איהר, קומען זיי אַהין? האָבען דען ביי אַייך גבאים אָרענטליכע ביכער? אָדער קומט מען זיך ביי אַייך אַמאָל צונויף טראַכטען, ווי אַזוי צו פֿערבעסערן די שטאָדט, ווי צו העלפֿען נויטבעדערפֿטיגע. אָדער גאָר זוכען מיטעל צו פֿערמינערן די צאָהל פֿון די אָרעמעלייט? וואָס טויג דען אַזעלכע צדקות, וואָס מען גיט כלומר׳שט יענעם אויף דעם קראַנקען בעט, בשעת

ער איז שוין גוטה למות? זאָל מען איהם בעסער ניט בערייסען בשעת ער איז געזונד, זאָל מען איהם דענסטמאָל לאָזען זשיפּען, אָטעמען, ניט אויסדרעהען דאָס וואסער, וועט ער דאָך ניט קראַנק ווערען!.... שוין צייט צו וויסען דעם ריכטיגען, דעם אמת׳ען זין פון צדקה, שוין צייט צו וויסען, אַז דערמיט, וואָס מען וואַרפט אונטער פאַר אַ מענשען, פון צייט צו צייט, אַ ביסען ברויט, מאַכט מען איהם טאַקע פאַר אַ הונד, פאַר אַ בטלן, פאַר אַלא יוצלח, מען ערנידעריגט איהם. מען שאַדעט זיך און מען שאַדעט אויך דעם גאַנצען לאַנד. שוין צייט צו וויסען, אַז צדקה, וואָס ווערט ניט פערוועגדעט מיט שכל, שאַדעט פונקט אַזוי פיעל ווי אכזריות. שוין צייט צו פערשטעהן, אַז האַרץ אַליין אָהן שכל האָט ניט קיין שום ווערטה, מען קען אַמאָל שטאַרבען בנשיקה אַזוי ווי פון אַ פּאַטש. וואָס טויג אייך בעלי טובות, וואָס זאָגען אייך אויס דעם מאַרך פון די ביינער, וואָס פערפיהרען אייך אין דער בלאָטע, אין די הרי חשך אַריין? ביז וואַנען וועט איהר איבער אייך האָבען בעהעלפערס מיט לאַנגע פאַרעווע קעשענעס, וואָס לקח׳ענען אַראָב פון אייער מיטאָג, פון וואַרעמעס?... ווער איז דען שולדיג, וואָס ביי אייך זענען דאָ אַזעלכע שטאָדט־מענשען, אַזעלכע פיהרער, אַזעלכע פאָפּעטשיטעלעס? איך מיין, כ׳לעבען, ניט זיי זענען שולדיג! שולדיג זענען די אומשטענדען, וואָס האָבען פריהער געבראַכט דערצו, עס זאָל ביי אייך זיין אַ טאַקסע וכדומה אַזעלכע פּאַריאַדקעס, שולדיג זענען די אומשטענדען, וואָס האָבען אייך פערשלאָגען דעם קאָפּ, וואָס האָבען אייך געמאַכט צום נאַרען, צוגענומען דעם מוט, וואָס האָבען אייך פערבלענדט און פערשלעפערט. די אומשטענדען האָבען זיך, מיט גאָטס הילף, היינט געענדערט, שטעהט־זשע אויף, יודען, שטעהט אויף פון דעם לאַנגען שלאָף! גענוג צו זיין פערפיהרט, פערבלענדעט, גענוג זיין נאַראָנים!... זייט מענשען מיט שכל, מיט מוט, ווי גאָט און די טייערע רעגירונג האָט גע־באָטען. דאַלאָי דאָס קעסטעלע! דאַלאָי די אָנגערופענע בעלי טובות! דאַלאָי זייערע פינסטערע, ביטערע פּאַריאַדקעס! גענוג צו שלאָפען, גענוג חלומות, פאָלגט די רעגירונג און שטעהט אויף, יודען, שטעהט אויף!...

פרעכמאַנס קול פון דעם עולם. הערט יודען דאָס עזות! הערט, וואָס דער אפיקורוס זאָגט, וואָס ער וויל! (ער מאַכט אַ קולאַק).

מענדעל דעם געלענגם קול. ניש׳קשה, איך האָב געזעהען. דאָ זענען אַלע שקצים!

איין בעל מלאָכה. אוי, איך האָב מורא, כ׳לעבען, מען זאָל מיך נים דערזעהן

אַ צווייטער. מען קען אונז אָנטאָן פאַקאָסטקן!

אַ דריטער. מען קען אונז אַריינשטעלען סאָלדאַטען... דער סבאָרשציק קען אונז ווידער מאָנען צור רייסטער...

אַ פערטער. ברידער, לאָמיר מאַכען אַ פליטה!

איין סוחר. איך קען נאָך חלילה אָנווערען דעם קרעדים!

צווייטער סוחר. איך דאַרף מאָרגען נעהמען ביי שטאַנדהאַפטען אַנ׳אָנווייזונג!

דריטער סוחר. מען קען מיר אָבטאָן אַ שפיצעל!

פערטער סוחר. מען קען אויף מיר אויספילען וועקסלען!

אַ בעל הבית יר״ה. מיר חלילה שאַדען צום שידוך מיט מיין בתולה!

נאָך איינער. מען קען מיך מאַכען פאַר אַ דאָנאָסטשיק!

אַ דריטער. קומט אַוועק גיכער! (דער עולם צוגעהט זיך, ועקער בלייבט שטעהן איינער אליין מיט צוזאַמענגעלעגטע הענד).

פרעכמאַן. עולם. הערט עולם, וואָס ער וויל מאַכען! (נייע אנדערע מענשען געהען צו).

ולות פון דעם עולם. ווער מאַכען, ווער וויל מאַכען?

פרעכמאַן. ער וויל מאַכען גימנאַזיעם!

מענדעל. שקאָלעס!

עטליכע קולות. (פון דער זייט) ער וויל מבטל זיין די תלמוד תורה!

אַ קול פון איין זייט. ער וויל אָב׳שמד׳ען יודישע קינדער!

אַ קול פון דער אנדער זייט. ער איז אַ ווילדער אפיקורוס!

פרעכמאן. (צווישען דעם עולם) שרייט, יודען, שרייט!

אגעזונטער סוחר מיט אפופיק. ווער בעט אייך, וועקער, איהר זאָלט זיך מישען? איהר זייט דאָך נייז קיין הינער?

נאָך א סוחר. נישקשה, שטאַנדהאַפט איז אונזערער, אונזערער!

א ליאדער פאַבריקאַנטעל. וועקער! ספּאָדיק, כ׳לעבען, הערט אייך ווי דעם קאָטער!

עטליכע קולות. עס זאָל טאַקע לעבען און געזונד זיין ר׳ איצע וואָלף ספּאָדיק!

נאָך עטליכע קולות. עס איז דאָך א העזה צו רעדען אויף אזעלכע גוטע און פרומע מענשען, אויף א זעלכע בעלי צדקות, וואָס זאָרגען זיך לטובת הכלל און זענען זיך נעבעך מקריב תמיד פאַר יודען!... וואו איז דער אַפּיקורוס? (וועקער שטעהט שטיל אין מיטען דעם רעדעל, און קוקט אן דעם עולם מיט א פּאַר פייערדיגע אויגען).

א קול (פון דער זייט) אָך, שלמה! וואו ביזט דו שלמה?...

קולות אין דעם עולם. מאַכט איהם אוועג! איין אָפּיציער געהט, איין אָפּיציער מיט פּאַלעטען!

דאָס פריהערדיגע קול. אַך, וואָס הער איך, וואָס זעה איך שלמה?

עטליכע קולות. הערט נאָר, הערט, דער אָפּיציער רעדט אידיש!

וועקער (קוקט זיך צו און טהוט א געשריי) אָך, גדליה!... מיין טייערער גדליה! (ביידע פריינד קושען זיך און וויינען).

פיקהאָלץ. געשווינד, שלמה! אוועק פון דאַנען! אוועק, אוועק פון די אידען, פון די פרומע, פון די עהרליכע יודען!

וועקער (קוקט שאַרף אָן פיקהאָלצען, פון אויבען ביז אראב, טרעט אב פון איהם עטליכע טריט און ווייזט איהם אויף זיינע פּאַלעטען) גדליה, וואָס איז?... אָך, וואָס איז אַט א דאָס?! — דו זאָגסט, איך זאָל אוועק פון די יודען!...

פיקהאָלץ (נעהמט אָן וועקער׳ן ביי דער האַנד) נישקשה, שלמה,

איך בין א יוד! איך שטאָלציר מיט דעם נאָמען יוד און האָב ליעב דעם כלל אידען, א סך בעסער, כ׳לעבען, ווי דיינע הינע אלע בעלי טובות. איך האָב זעהר גוט געוואוסט, אז כל זמן יודען וועלען בײ זיך האָבען בעלי טובות, וועט אונזער איינער נישט קענען אויפהייבען דעם קאָפּ, עס וועט נאָר אומזיסט זיין די מיה צו פער־בעסערן זייער צושטאַנד. די בעלי טובות וועלען אַלצדינג גובר זיין און שטעלען אויף דאָס זייעריגע... געדענקסט דו, שלמה, איך האָב דיר געזאָגט, בשעת איך בין געוואָרען אויס רב: איך וויל ניט ווירקען בײ יודען, האָב איך געזאָגט, וויל איך ניט ווירקען. און באַלד בין איך פון טונעיאַדעווקע גלייך אַוועקגעפאָהרען אין דער אוניווערזיטעט. איך בין איצט דאָקטאָר אין וואָיענעם האָספּיטאַל, איך נוץ איצט פאַר מיר, פאַר מיינע קראַנקע מענשען נעבעך, און פאַר מיין טייער פאָטערלאַנד, מען האָט מיך ליעב, חאָטשע איך בין א יוד. הלוואי, שלמה, וואָלסט דו דענסטמאָל געפאָלגט מיינע ווערטער און דיר ניט אריינגענומען אין קאָפּ צו ווירקען בײ יודען, וואָלסט דו נעבעך היינט אַזוי פיעל נישט געליטען, נישט געוועזען אַזוי אָרעם. ניש׳קשה, איך בין שוין געוועזען בײ דיר אין דער היים און האָב אַלצדינג געזעהן! (ער ווישט זיך די אויגען).

וועקער. אַך, גדליה, גדליה! למאי האָסט דו מיר דענסטמאָל געעפענט די אויגען, גדליה!

פיקהאָלץ (אויפגעבראַכט) נעהם, שלמה, דיין פעקעל אויף די פּלייצעס, א שטעקען אין דער האַנד און גײַה אַוועק געשווינד, וואוהין די אויגען טראָגען! בײ יודען, זאָג איך דיר נאָך אַמאָל, בײ יודען וועסט דו גאָר נישט מאַכען. פאַר די דאָזיגע, וואָס דו נעהמסט זיך אָן, די אַליין טאַקע וועלען דיר זיין שונאים! יודען שלעפּען אויף זיך אַליין אַרויף דעם דלות, דעם גלות!... און אַז זאַאיקע, ווי איך האָב געהערט, האָט זיך באמת מקריב געוועזען, רופט זיך דען איינער אָן איין וואָרט, פאַר וואָס מוטשעט מען איהם? וואַרט, עס וועט נאָך אָנקומען, מען זאָל דעם עהרליכען זאַאיקען פערשיקען!... קום, שלמה! קום, מען דאַרף טראַכטען, אַז דו זאָלסט נאָך בייצייטענס אַנטלויפען פון גלופּסק!... (זיי געהען. אייזיק זאַאיקע קומט פּלוצים אן מיט סאָלדאַטען).

אייזיק (שרייט פון דערווייטענס נאָך וועקער׳ן) פאַ־פאַ־פאַני וועקער! א, וועֿוועֿוועקער, פאַ־פאַ־פאַני וועקער.

פרעכמאַן (לאכט און פערשרייט איהם, כדי וועקער זאל ניט דערהערען) **חאַ, חאַ, חאַ! איין עבירה אַייער שרייען, ר׳ אייזיק, מען וועט אייך ניט דערהערען!...**

עטליכע ווייסע חברה׳ניקעס (קרימען זיך נאָך זאַאיקען) **נו, וועוועוועוער איז שטאַרקערי צו אַ דאָ־דאָ־דאָנאָסטשיק אָדער די שטע־שטע־שטעדט?....**

מענדעל דער געלער (צו די סאָלדאַטען) **ווערטיע יעהאָ אוב טיורמו!**

אייזיק (פערביטערט) **בע־בע־בעסער, כ׳לעבען, אין דער טורמע, איידער צו שטעהן דאָ מיט פ־פ־פרעכמאַן, מיט מע־מע־מענדעל דעם געלען און מיט נאָך אַזעלכע פאַ־פאַ־פאַרשוינען !... אין דער טורמע, כ׳לעבען, זענען ניטאָ אַזעלכע אָפּ־עאַ־פאַסנע מענשען....** (ער נעהמט אוועק מיט די סאָלדאַטען).

פרעכמאַן (שרייט איהם נאָך) **עזות־פנים!**

מענדעל. שייגעץ!

ווייסע חברה׳ניקעס (מאַכען זאַאיקען איין הורא און לאכען) **הורא, דאַנאָסטשיק! חאַ, חי, חי,־חי, חאַ!...**

ניינטע סצענע

עעבען דער ראַנאַטקע. אויף אַ וועגעלע ליעגען אָנגעלעגט: איין אלט בעט, אַ צובראָכענער שרייב טיש, אַ קופערט, עטליכע מולטערלעך מיט קלומקעס, דערויף זיצט בתיה מיט די קליינע קינדער. וועקער הייסט זיך שטעלען, קריכט אַראָב פון דעם וואָגען, בעקומט אַרוים עפּים אַ קליין וועקעלע. קעהרט זיך דערנאָך אום מיט דעם פנים צו דער שטאָדט און זעגענט זיך מיט די ווערטער)

זיי געזונד, גלופסק, דו גרויסע אידישע שטאָדט, פון דעם גאַנצען ווינקעל! וואָס אין דיר בעגעגענט מען טויזענדזיר מענשען

מיט בליכע, אויסגעצויגענע פנים׳ער אַזוי ווי די מתים, וואָס אין דיר בעגעגענט מען זעהר פיעל אביונים, אויסגעדאַרטע, איינגעהויקערטע, קרענקליכע, אומגליקליכע מענשען, דערפאַר וואָס בײַ זיי זענען ניטאָ קיין גוטע פאַריאַדקעס און זענען נעבעך פערפיהרט, פערבלאָנדזשעט, פערמאַראַטשעט און איטליכער בלאָנדזשעט זיך אַרום ווי איין בלינדע שעפּעלע! זײַ מיר געזונד, דו אומגליקליכע שטאָדט! וואָס אין דיר זענען דאָ אַ סך חברות, אַ סך פוסקעס, אַ סך גבאים, אַ סך מיוחסים, אַ סך בעלי טובות, און אַ סך יודען קבצנים... זײַ געזונד אויך דו, חלק שטאָדט, וואָס דאָרטען זיצען די אָרעמע לייט אין קליינע בידרינגע חורבות, אין לעכער, אין קעלערס, ביז דעם האַלז אין בלאָטע. זײַ געזונד, דו וויסטער חלק שטאָדט, וואָס דאָרטען פלעג איך עפטער געהן צו זעהן, ווי אַזוי מענשען קומען דאָס אַ ביסעל אָב, ערגער נאָך אפשר ווי אין גהינום! צו זעהן די ביטערע לאַגע פון דעם אָרעמאַן, ווי אַזוי נעבעך ער זיצט, ווי אַזוי ער שלאָפט, וואָס ער עסט, ווי אַזוי זיין ווייב ליגט אין קינפּעט, ווי אַזוי זיינע קינדער וואַלגערען זיך, ווי אַזוי זיי געהען אָנגעטאָן און ווי אַזוי זיי ווערען אויפגעצויגען!... זײַ געזונד נאָך אַמאָל, דו גרויסע יודישע שטאָדט, וואָס אין דיר ליידען אַלע עהרליכע לייט, וואָס אין דיין טורמע זיצט דער עהרליכער זאַאיקע און אין דיינע גאַסען פאָהרען אַרום אויף דראָזשקעס שינדער, שיפרה׳ס, מענדעל, פרעכמאַן, מיט זייער גאַנצער חאַפטע! וואָס אין דיר האָב איך געליטען שנאה, קנאה, רדיפות און דחקות, וואָס אין דיר האָב איך בעגראָבען מיינע יונגע יאָהרען מיט אַלע מיינע גוטע האָפענונגען, וואָס אין דיר האָב איך איבערגעלאָזען אַלצדינג און פיהר אַרויס אַ האַרץ פול מיט וואונדען און אויך דאָס קליינע זעקעלע! (ער הויבט אויף דאָס זעקעלע אין דער הויך) אין דעם זעקעלע ליגט די בלאָטע, וואָס איך האָב אָבגעשאָבען פון דער פּאָדלאָגע, אין מיין קליין שטיבעלע, די בלאָטע איז געוואָרען פון די טײַלעך טרעהרען, וואָס ליידענדיגע, געפאַלענע, הונגעריגע, געירודפ׳טע, בעריסענע פלעגען פערגיסען, און וויינען בײַ מיר אין שטיבעל! דאָ ליגען די טרערען פון אייזיק זאַאיקעס ווייב, די טרערען פון זיין מײַדעל, די טרערען פון אַ פאַמיליע, וואָס מען האָט פערשיקט זייער טאַטען און די טרערען פון נאָך אַנדערע פערוויסטע און פערוואָגעלבטע!.... (ער קושט דאָס זעקעלע, און זעצט זיך אויף פאָהרען, פלוצים זעהט מען אין פלאַם פייער איבער דער שטאָדט, אַ שרעקליכער פון דעם וואָלקען, פונקען

און גאנצע האלעוועשקעס פליהען, דער הימעל איז רויט, די גלעקער קלינגען, וועקער שטעלט זיך אויף דעם וואגען, די אויגען פייערען איהם, דאס גאנצע פנים איז שרעקליך, פאר עגמת נפש הייבט ער אויף די האנד אויף דער שטאדט און זאגט מיט א ציטערדיגען און וויינענדיגען קול).

אך, גלופסק! א צארען פון גאט איז אויף דיר אויסגעגאסען. ער שטראפט דיך מיט זיינע פיער שרעקליכע שטראפען. ער שטראפט דיך ברעב, מיט הונגער, בדבר ומגפה, מיט חאלערע, באש, מיט פייער, מיט שרפות, ובחיות רעות, מיט שטאדט בעלי טובות!... גאט האט דיך געשטראפט, גאט זאל אויף דיר רחמנות האבען! גאט זאל געבען אין הארצען פון דער גוטער און פרומער, און בארעמהארציגער רעגיערונג, אז זי זאל אויף דיר אבליק טאן מיט חסד און מיט רחמנות! זי זאל סליעדעווען, נאכפארשען און דערווייטער'ן פון דיר די אומגערעכטיגקייט, זי זאל דיר געבען מוט און דיך נעהמען אונטער איהר שוץ! זי זאל מאכען אין דיר גוטע ארדנונגען, עס זאל מעהר ניט געהערט ווערען אין דיר דאס געוויין, דאס קרעכצען פון ארעמע לייט, פון געמוטשעטע און גע'רודפ'טע מענשען... איטליכער אין דיר זאל זיין צופריעדען און זאלסט דיענען צום ביישפיעל אלע, אלע אנדערע יודישע שטעדט. לעת-עתה נעבעך, איז דיר ניט גוט, זעהר ניט גוט!...

(ער טוט א שמיץ די פערדלעך און פאהרט א וועק ווייטער).